

Puolustuslinja korvien välissä

Kulttuuri osana suomalaista
kokonaisturvallisuuden mallia

Rosa Meriläinen

KULTTA

Sisällysluettelo

Alkusanat.....	4
Miten rakentaa puolustuslinja korvien väliin.....	5
Mitä on kulttuuri.....	6
Ukrainan opetukset.....	8
Kulttuurin rooli talvisodan hengen muotoutumisessa.....	10
Suomalainen kokonaisturvallisuuden malli	12
Henkinen huoltovarmuus	14
Huoltovarmuuskeskus ja kulttuuri.....	15
Kansallinen identiteetti	19
Maanpuolustustahto	21
Vähemmistöjen kulttuurien merkitys resilienssille.....	22
Taide ja kulttuuriperintö kansakunnan rakentajana	23
Myötätuntoa sitkeälle sivistyskansalle	24
Pehmeä valta.....	26
Kieli ja kulttuuri osana kansainvälistä vuorovaikutusta.....	30
Kulttuuriperinnön suojeleminen on osa turvallisuutta.....	31
Kulttuuriomaisuutta suojelevat kansainväliset sopimukset.....	32
Valmiussuunnittelu hybridisotaan	34
Media puolustuslinjana disinformaatiota vastaan.....	35
Lukutaidon turvallisuuspoliittinen merkitys.....	37
Resilienssi yhteisön ominaisuutena.....	39
Kulttuuri ylläpitää toivoa ja resilienssiä.....	41
Arjen turvallisuus	43
Miten pää kestää kotirintamalla.....	44
Henkinen kotivara.....	45
Kulttuurin merkitys sisäiselle turvallisuudelle.....	46
Taide ja sielun selviytyminen	47
Puolustusvoimien tehtävä	49

Maanpuolustushengen kulttuurinen rakentuminen	51
Yhteenveto: Jatkuvuuden hallinta	53
Käsitteitä	54
Kirjallisuus:	55
Verkkolähteet:.....	56

Alkusanat

Olen suorittanut valtakunnallisen maanpuolustuskurssin aikana, jolloin osana kurssiohjelmaa Suomen kulttuurirahaston toimitusjohtaja Susanna Pettersson alusti kulttuurista turvallisuuskysymyksenä. Samoja luentoja valtakunnallisilla maanpuolustuskursseilla on aiemmin pitänyt oopperalaulaja Lilli Paasikivi, jonka henkilökohtainen panos on ollut huomattava siinä, että kulttuuri, taide ja kulttuuriperintö on nykyään itsestäänselvä osa maanpuolustuksesta ja huoltovarmuudesta käytävää keskustelua. Olen kaikesta velkaa näillä viisaille naisille - ja heille, jotka päättivät kuunnella näitä viisaita naisia. Kiitos.

Tämä kirja on kirjoitettu kolmea eri kohderyhmää silmällä pitäen: ensinnäkin tämä on tarkoitettu turvallisuuspolitiikkaan ja maanpuolustukseen perehtyneille henkilöille, jotka haluavat syventää tietojaan kulttuurista osana suomalaista kokonaisturvallisuuden mallia. Aihealue on maanpuolustuskurssien sisällöissä suhteellisen uusi, ja saattanut jäädä osalle toimijoista sanahelinäksi.

Toisekseen kirja on suunnattu kulttuuri- ja taidealan toimijoille, jotka eivät ole ennestään erityisen perehtyneitä kokonaisturvallisuuden kysymyksiin ja joiden on työnsä vuoksi opittava kertomaan, miten kulttuuri vahvistaa kansallista turvallisuutta. Kolmanneksi olen pitänyt mielessäni kohderyhmän, joka suhtautuu myötämielisesti kulttuuriin, taiteeseen ja kulttuuriperintöön, mutta joka on vierastanut maanpuolustukseen liittyviä kysymyksiä. Tämä kirja on siis myös heille, jotka ovat pasifististen arvojen tähden kieltäytyneet asepalveluksesta. Toivon, että tämä kirja kutsuu saman leiritulen äärelle näitä näennäisesti toisistaan erillisiä kohderyhmiä.

Oman kokemukseni mukaan useimmat lukijat oivaltavat nopeasti itse useita esimerkkejä, jotka kertovat kulttuurin merkityksestä kansakunnan identiteetille ja yhteenkuuluvuudentunteelle. Aloitan yhdellä tunnetulla esimerkillä: Tuntematon sotilas -elokuvat ovat niin olennainen osa itsenäisyyspäivän viettoa siksi, että me haluamme kerrata jaettua tarinaamme: jotta me muistamme, tunnemme ja ymmärrämme mitä on tapahtunut ja miksi me olemme tässä nyt. Kolmen elokuvan sarja on myös oiva esimerkki siitä, ettemme voi vain toistaa jotain vanhaa, vaan meidän on luotava uusia versioita, jotka kutsuvat uudet sukupolvet mukaan menneiden sukupolvien tarinaan. Kulttuurin on elettävä ajassa, jotta se säilyy. Se on koko turvallisuuspolitiikkamme perimmäinen tarkoitus: säilyminen.

Tämän julkaisun kirjoittamista ja julkaisua on tukenut Maanpuolustuksen kannatussäätiö. Kiitän sitä avarakatseisuudesta ja rohkeudesta. Hankeavustus mahdollisti kirjoitusvapaan Villa Karossa, Beninissä, johon alunperin hakeuduin pohtiakseni inhimillistä hyvyyttä. Se on ohittamaton näkökulma myös turvallisuuspolitiikassa. Ilman inhimillistä hyvyyttä me emme ole turvassa.

Rosa Meriläinen

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry:n pääsihteeri, kirjailija

Miten rakentaa puolustuslinja korvien väliin

Tästä olemme yksimielisiä: tärkein puolustuslinjamme kulkee korvien välissä. Erimielisyyttä on vain siitä, kuinka se rakennetaan. Koska juuri tässä julkaisussa sotavertaukset ovat enemmän kuin paikallaan, haen vertauksen kannakselta: Mannerheim-linja, väliasema ja taka-asema.

Mannerheim-linja oli yli sata kilometriä pitkä puolustuslinja Laatokalta Suomenlahdelle. Se oli talvisodan merkittävimpien taistelujen tapahtumapaikka. Sen vahvin kohta, Summa, on suurimmalle osalle suomalaisista taatusti tuttu paikannimi. Viipurin ja Neuvostoliiton välille suunniteltiin kolme puolustuslinjaa, joista pääasema nimettiin Mannerheim-linjaksi, keskimmäistä väliasemaksi ja lähinnä Viipuria olevaa linjaa olevaa taka-asemaksi.

Väitän, että korvien väliin rakennettu Mannerheim-linja on kantalinnoitettu polarisaation torjunnalla, jonka näkyvät osat ovat kansallinen yhtenäisyys ja luottamusyhteiskunta. Väliasema koostuu sivistyksestä ja hyvinvoinnista.

Taka-asemassa seisovat taiteilijat. Suojattomina, sillä eihän taka-asemaa ole taaskaan ehditty linnoittaa, mutta siellä he seisovat. Toiset heistä nurisevat ja sanovat, että tämä ei käy, emme suostu. Taipumattomia tarvitaan. Mutta niin tarvitsemme heitäkin, jotka puhaltavat liekkiin tarinoin, kuvin ja sävelin ja saavat meidät kaikki uskomaan, että vieläkin kannattaa jatkaa.

Turvallisuuspolitiikassa resilienssillä on käänteentekevä merkitys. Kuinka kestävä vaikeasti kestettäviä asioita, ja toipua niistä? Monille tuttuja fiktiivisiä resilienssitarinaita on Monte Criston kreivi ja Asterixit. Edmund Dantes säilytti toivonsa rakkaalta Mercedeseltään saamansa kellon avulla viruessaan kaameassa tyrmässä. Kello muistutti hänelle rakkaudesta ja antoi voimaa haluta elää ja paeta. Se, että homma kääntyy kostotarinaksi ei ole Mercedesen kellon vika.

Asterixeissä puolestaan taikajuoma on päällisin puolin syy, miksi pieni gallialainen kylä pitää puoliaan mahtavan Caesarin mahtavaa armeijaa vastaan, mutta sarjakuvakirjoista löytyy myös osia, jotka näyttävät suurimman salaisuuden olevankin yhteisöllisyydessä, joka antaa urheutta ja syyn pitää pintansa.

Yksi pelottavimmista Asterexeista on Asterix ja riidankylväjä – sekä Jumaltenrannan nousu ja tuho, jossa ulkopuolelta tuleva manipulaattori saa ensin pienen kylän asukkaat kääntymään toinen toistaan vastaan ja ryhtymään tuhoisaan sisäiseen kilpailuun. Lopulta yhteishenki voittaa ja nämäkin tarinat päättyvät iloihin juhliin, joiden ajaksi bardi on sidottu puuhun. Viimeksi mainittu ei ole tarkoitettu opetuksiksi muusikon paikasta yhteiskunnassa!

Yksi Suomen parhaista asiantuntijoista kulttuurin ja tapahtuma-alan merkityksestä henkiselle kriisinkestävyydelle on sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtinen. Huhtisen oppeihin kuuluu ymmärrys informaatiovaihuttamisesta: miten ja mihin meitä voidaan manipuloida. Tästä on kyse, kun puhutaan puolustuslinjasta korvien välissä.

Ensinnäkin valmistautuisimme paremmin, jos pitäisimme huolen siitä, ettei informaatioympäristömme köyhdy ja medialukutaitomme heikkene. Venäjä osaa kyllä käyttää molempia hyödykseen. Huhtinen myös tuo esiin, miten Venäjä hyödyntää kulttuuria ideologisessa taistelussa länttä vastaan. Huhtinen esittää pontevan vaatimuksen myös kulttuuri- ja tapahtuma-alalle: on välttämätöntä panostaa Venäjän kielen ja kulttuurin osaamiseen Suomessa, sillä Venäjästä emme pääse eroon koskaan. Tietämättömyys ja oppimattomuus ei lisää turvallisuutta, ymmärryksen lisääminen puolestaan lisää.

Huhtinen kehottaa myös katsomaan Ukrainan onnistumisia: miten se on hyödyntänyt kulttuuria lännen tuen varmistamiseksi. Edelleen on ajankohtaista ja tärkeää pohtia, miten myös suomalainen kulttuuri- ja tapahtuma-ala voi osoittaa näkyvästi tukea Ukrainalle ja pitää yllä toivoa ja myötätuntoa Ukrainan asialle.

Huhtinen muistuttaa, että Suomi aivan kuten Baltian maatkin on Venäjän jatkuvan informaatiovaikuttamisen kohteena. Meidän on osattava sekä tunnistaa että torjua tämä vaikuttaminen. Lisäksi on osattava vaikuttaa takaisin.

Eriytyinen haaste on polarisaation torjunta. Meidän on uudelleen ja uudelleen löydettävä se henkinen liima, joka pitää meidät suomalaiset toistemme puolella, jotta polarisaatio ei meillä kiihdy siten kuin monissa muissa länsimaissa on tapahtunut. Pienellä Suomella ei yksinkertaisesti ole sellaiseen varaa.

Mitä on kulttuuri

Jos käsitelmääritys tuntuu tarpeettomalta, voit aivan hyvin suoraan hypätä tämän luvun yli seuraavaan. Tapani käyttää ja määrittää kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön käsitteitä ei ole omaperäinen, vaan Suomessa varsin vakiintunut. Luvun loppuun asti selvinneitä palkitsen Nietzchellä.

Kulttuuri on kulttuuripolitiikan kattokäsite, joka tilastoidaan laajasti tarkoittaen kaikenlaista elinkeinotoimintaa huvipuistoista haikuihin, arkistoista arkkitehtuuriin, monumenteista museoihin, elokuvista esittävään taiteisiin, kirjastoista koruseppiin. Kulttuuriharrastus kattaa kaiken mahdollisen lukemisesta lautanauhojen tekoon, katutansseista kesäteattereihin.

Koska osa arkikielessä käyttää kulttuuria synonyyminä taiteelle ja on haluttu korostaa kulttuurialan elinkeinoluonnetta, kulttuuripolitiikassa on otettu uudeksi kattokäsitteeksi kulttuuri- ja luovat alat. Kun minä käytän sanaa kulttuuri, se on kattokäsite, joka kattaa myös yritysmuotoisesti toimivat luovat alat.

Kulttuuriala muodostaa monimuotoisen ja keskinäisriippuvaisen kokonaisuuden, jossa ei voi erottaa kaupallista ja ei-kaupallista toimintaa toisistaan. Hyvä esimerkki on kirjastot, jotka ovat lakisääteisiä maksuttomia julkisia palveluja, joihin kuitenkin tarvitaan kirjoja. Kustannusyhtiöt tapaavat olla nimensä mukaisesti yhtiöitä, eivät yleishyödyllisiä yhdistyksiä.

Kulttuurin käsite elää ajassa ja paikassa. Ranskalaisille ei tule mieleenkään, etteikö keittotaito olisi olennainen osa kulttuuria, samoin italialaisille on itsestäänselvää laskea muoti osaksi kulttuuria. Saksassa kulttuuri kulkee rinnan mediapolitiikan kanssa. Suomessa 2000-luvulla on taidepoliittisen julkisen rahoituksen piiriin päässeet uusina taidemuotoina esimerkiksi valotaide ja nykysirkus.

Kun Huoltovarmuuskeskus kartoittaa kulttuurin merkitystä huoltovarmuudelle, mukaan on järkevä laskea myös urheilu, sillä myös urheilutapahtumat ovat olennainen osa tapahtuma-alaa, jossa on vaikea vetää selviä eroja eri tapahtumien välille - musiikkihan soi ihan kaikissa.

Itse laskisin mielelläni urheilun osaksi kulttuuria jo käsitteenmäärittelyssä, mutta koska Suomen valtionhallinnossa kulttuuri ja urheilu on haluttu pitää selvästi omina hallinnonaloinaan, käytän käsitettä sen vakiintuneessa muodossa eli kuvaamaan kulttuurin hallinnon alaa, kuten lakia kuntien kulttuuritoiminnasta, ja sitä toimintaa joka tilastoissa kulttuuriksi tilastoidaan.

Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa on haluttu ajoittain korostaa kulttuurialan elinkeinopoliittista merkittävyyttä puhumalla luovasta teollisuudesta ja tapahtumateollisuudesta sen osana. Kulttuuria yhtä kaikki.

Taiteen käsitettä käytän merkityksessä kaikki taiteet. Joskus näkee taidetta käytettävän synonyymina kuvataiteelle, kuten vaikkapa taidemuseoiden nimessä, mutta minulle taide on kaikkea sitä, mitä taiteen perusopetuksen oppilaitoksissa, kuten musiikkioppilaitoksissa, nikkarikouluissa ja nuorisosirkuksissa opetetaan, kaikkea sitä mitä Taideyliopistossa opetetaan ja kaikkea sitä taidetta, mitä Taide- ja kulttuurivirastossa edistetään. Lähtökohtaisesti taiteilijoita ovat myös he, joita kutsutaan artisteiksi, ja kaikki voivat minun puolestani itse määritellä omasta mausta ja elämäkokemuksestaan käsin taiteen ja viihteen eron. Kokonaisturvallisuuden kannalta ero ei useimmiten ole merkittävä, eikä käsitteiden käytöstä kannata tehdä itselleen liian vaikeaa.

Myös kulttuuriperintö on itsestään selvä osa kulttuuria, mutta usein kulttuuriperintötoimijat, kuten museot, haluavat että kulttuuriperintö mainitaan erikseen. Kulttuuriperintöä suojaa monet kansainväliset sopimukset. Kulttuuriperinnön, kulttuuriomaisuuden suojelulla on aivan erityinen painoarvo turvallisuuspolitiikassa.

Kulttuuriperintö on sekä aineellista että aineetonta eli pitäessämme huolen siitä, että edellisiltä sukupolvilta saatu kaunis perintö passataan eteenpäin tuleville myös kriisioloissa, kyse ei ole vain arvokorkeuksien ja -esineiden suojelusta, vaan myös perinnetapojen, kuten kaustislaisen viulunsoiton, tornionjokilaaksolaisen lippokalastuksen ja käsityötaitojen jatkuvuudesta.

Tämä kaikki edellä mainittu on kulttuuria. Kulttuurilla on myös toinen, laajempi merkitys, joka arkikielessä kyllä hyvin tunnustetaan eli kulttuuri elämäntapana ja arvoina. Silloin kulttuuri tarkoittaa esimerkiksi sitä, arvostetaanko naisten vapautta, koulusivistystä ja vanhoja ihmisiä. Jos käytän kulttuuria tässä laajimmassa mahdollisessa merkityksessä, se tulee selvästi ilmi asiayhteydestä.

Jos ajat on kovat, täytyy laittaa kovat myös piippuun ja parhaat lavalle. Siksi haluan lopuksi kertoa teille hieman Nietzschen ajatuksista. Vaikka kaikki tapahtumat vahvistavat yhteisöämme ja kaikki kivat kokemukset mieltämme, ei ole aivan yhdentekevää missä toritapahtumassa sitä makkaraa myydään.

Joskus tarvitsemme jotain pyhää, suurta ja tavatonta. Kutsutaan tätä nyt sitten vaikka taiteeksi. Nietzsche ei nyt varsinaisesti edustanut suomalaista kulttuuria kuuluu kaikille -ajattelua ja hänen mielestään taide meni pilalle jo Sokrateksen aikaan, mutta Tragedian synty -teoksessaan hän yrittää sanoittaa sitä, miten sielunsiivet jännittyvät levälleen kuin krampissa painaessamme korvamme maailmantahdon sydänkammiota vasten silloin, kun ylevä musiikki soi.

Suomalainenkin osaa hakeutua raskaan musiikin pariin käsittelemään mustia tunteitaan ja näin ovat aina ihmiset osanneet: hakea sielulleen lohtua tummista ja pakahduttavista, ihmistä suuremmista syvyyksistä. Nietzsche kutsuu sitä metafysisen lohdun taiteeksi. Hän kuvaa yhdeksi tiedon muodoksi traagista tietoa, joka tarvitsee taidetta suojaksi ja pelastuskeinoksi ollakseen kestettävissä. Suurten tragedioiden äärellä me tarvitsemme jotain suurta kestääksemme.

Nietzsche auttaa meitä ymmärtämään, että me hädän hetkellä tarvitsemme kosketusta johonkin itseämme suurempaan, koska silloin vapautuminen yksilönä olemisesta on tarpeen ja kosketus, yhteys ja ykseys maailmaan auttaa.

Myönnettäköön, että minä olen Nietzschen lailla vakuuttunut taiteesta korkeimpana tehtävänä. Kun meitä kaikkia edustava kuoro laulaa totuudesta, se auttaa lohduttamaan syvällistä, haurasta ja raskaassa kärsimyksessä kamppailevaa ihmistä.

Niin kestää ihminen keskellä tuskien maailmaa. Kuvittele itsesi äärimmäiseen suruun, ja löydät runon.

Ukrainan opetukset

Kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön roolista Ukrainan sodassa on takuulla tulossa vielä kosolti tieteellistä tutkimusta. Ruotsin huoltovarmuuskeskusta vastaava viranomaisena MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap – on julkaissut aiheesta erinomaisen raportin. Se keskittyy haavoittuvuuden ja resilienssin väliseen jännitteeseen.

Raportin perusviesti on se, että Venäjän täysimittainen hyökkäys Ukrainaan helmikuusta 2022 alkaen ei kohdistunut vain sotilaskohteisiin ja infrastruktuuriin, vaan suunnitelmallisesti myös Ukrainan kulttuuriin, taiteeseen ja kulttuuriperintöön. Kulttuurin tuhoaminen on ollut osa sodankäyntiä, sillä hyökkääjä pyrkii hävittämään kansallista identiteettiä. Samalla kulttuuri on kuitenkin muodostunut yhdeksi keskeisistä välineistä Ukrainan henkisen kriinkestävyyden ja yhteiskunnallisen resilienssin rakentamisessa.

Ylipäänsä siviilikohteiden järjestelmällinen tuhoaminen on ollut osa Venäjän strategiaa. Tämä on koskenut myös kulttuuriperintöä. Kirkkoja, museoita, kirjastoja ja historiallisia rakennuksia on pommitettu tai tuhottu. Kulttuuriomaisuus, joka on kantanut kansallista muistia, on siten ollut erityisen haavoittuvaa.

Samaan aikaan informaatiovaikuttaminen on pyrkinyt vääristämään Ukrainan kulttuurisia kertomuksia. Raportissa todetaan, että informaatiovastausta vastapuoli ei kaihdakaan ”ottaa useita askeleita pois totuudesta” ja pyrkii horjuttamaan käsitystä historiasta ja kulttuurisesta identiteetistä.

Toisin sanoen: ukrainalaista taiteilijaa sanotaan venäläiseksi. Onhan venäläisten ja ukrainalaisten yhteinen historia tanakka ja monisyinen. Ukrainalainen Nikolai Gogol koetaan myös venäläiseksi klassikoksi ja hänen vaikutuksensa sekä ukrainalaiselle että venäläiselle taiteelle on ollut suuri.

Samoin on laita ukrainalaissyntyisen Ilja Repinin tapauksessa. Lempimaalaukseni Repiniltä on maalaus, jossa Kaakkois-Ukrainassa sijaitsevan Zaporizžian kasakat kirjoittavat pilkkakirjettä Turkin sulttaanille. Maalauksessa omista törkeyksistään riemastuneet kasakat nauravat pää punaisena. Heidän korviensa välissä oleva puolustuslinja näyttää varsin vahvalta!

Kulttuuri onkin ollut Ukrainassa raportin mukaan merkittävä resilienssin lähteenä, vaikka kulttuuriperintö ja taide ovat olleet hyökkäyksen kohteena. Ruotsalaisen raportin keskeinen havainto onkin, että Ukrainan vastarinta on rakentunut paitsi sotilaallisen, myös kulttuurisen resilienssin varaan.

Kulttuuri on nähty keinona ylläpitää henkistä kriinkestävyyttä. Ukrainan kansalaisyhteiskunta eli sotilaskielellä siviilit ovat perustaneet tuhansia uusia vapaaehtoisryhmiä sekä organisoimaan humanitääristä apua, että tukemaan paikallisyhteisöjen henkistä selviytymistä kulttuurin avulla. Ukrainan poliittinen johto on kyennyt luomaan yhtenäisen kansallisen tarinan, jossa taide, symbolit ja kulttuuriset viestit on valjastettu strategisesti tukemaan sekä kansallista yhtenäisyyttä että kansainvälisen tuen saamista.

Ukraina on kyennyt toteuttamaan kulttuurisen mobilisaation, jossa kulttuurin keinoin on rakennettu vastarintaa sekä tiedonvälityksen että taiteellisen ilmaisun kautta. Presidentti Zelenskyin johdolla taiteilijat, median edustajat ja kulttuuritoimijat ovat olleet osa laajempaa henkistä puolustusta. Zelensky on ammatilliselta taustaltaan taiteilija, joten hänen kulttuuriosaamisensa on ollut jo valmiiksi erittäin vakuuttava.

Todettakoon, että myös Suomessa tasavallan presidentti Alexander Stubb, joka on laajasti puhunut kulttuurin turvallisuuspoliittisesta ulottuvuudesta, on rakentanut määrätietoisesti yhteyksiä taiteilijoihin ja kulttuurielämään. Hän myös johtaa edestä ja näyttää puolisonsa kanssa esimerkillään kulttuuriosallistumisen arvon.

MSB:n raportti kiinnittää myös huomiota kulttuuriperinnön suojelemiseen Ukrainassa. Raportti tuo esiin sen, miten Ukrainan hallitus ja kansalaisyhteiskunta ovat ryhtyneet toimiin kulttuuriperinnön suojelemiseksi. Arkistot ja museot ovat siirtäneet aineistoja turvaan, ja digitaalisia ratkaisuja on hyödynnetty tiedon säilyttämiseksi. Tietojen siirtäminen pilvipalveluihin ennen sodan alkua on ollut ratkaisevaa, jotta kulttuuriset ja hallinnolliset aineistot eivät tuhoutuneet. Suomessa kulttuuriperinnön digitoiminen voisi olla yksi konkreettinen toimi, jolla valmiutta voisi nostaa – ja laskea nämä toimet osaksi Naton puolustusbudjettivelvoitetta.

Raportti korostaa kansainvälisen kulttuuriyhteistyön merkitystä. Ukrainan hallinto on pystynyt tehokkaasti koordinoimaan tukea, myös kulttuurisektorilla. Taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden kansainvälinen näkyvyys on lisännyt solidaarisuutta ja vahvistanut Ukrainan asemaa osana eurooppalaista kulttuuriperhettä.

Ukrainan kokemuksista voi vetää sen johtopäätöksen, että kulttuurin tuhoaminen on osa sodankäyntiä, jota Venäjä käyttää strategisesti ja tähtää sillä kansallisen identiteetin murskaamiseen. Positiivinen johtopäätös on, että kulttuuri rakentaa resilienssiä siten, että taide ja kulttuuriperintö tarjoavat ihmisille keinoja käsitellä kriisiä, ylläpitää toivoa ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Tätä tarkoitusta varten kulttuurielämä on pidettävä tasokkaana, saavutettavana ja omaperäisenä.

Lisäksi raportti painottaa sitä, että kulttuuriperinnön suojeleminen on merkittävä turvallisuuskysymys, jossa avainasemassa on digitalisointi, kansainvälinen yhteistyö ja paikalliset vapaaehtoisverkostot. Nämä kaikki ovat ratkaisevia kansakunnan selviytymisen kannalta.

Ukrainan kokemus sodasta osoittaa, että kulttuuri ja taide eivät ole sodan keskellä yllisyyttä, vaan elintärkeitä yhteiskunnan elinvoimalle. Ne ylläpitävät toivoa, vahvistavat kansallista yhtenäisyyttä ja toimivat linkkinä kansainväliseen solidaarisuuteen. Tämä opetus on raportin mukaan merkittävä myös muille maille: kulttuuri on osa huoltovarmuutta ja kriisinkestävyyttä.

Jo täysimittaisen hyökkäyksen ensimmäisten kuukausien aikana nähtiin, miten museot, kirjastot, kirkot ja historialliset rakennukset joutuivat tulituksen kohteiksi. Esimerkkinä voidaan mainita Mariupolin draamateatteri, jonka pommitus maaliskuussa 2022 surmasi satoja siviilejä ja tuhosi samalla kaupungin symbolisen keskuksen.

Myös Harkovassa pommitukset vahingoittivat historiallista taidemuseota ja kaupunginarkistoja. Unescon mukaan satoja kulttuurikohteita on vahingoittunut tai tuhoutunut sodan aikana. Venäjän tavoitteena ei ole ollut vain satunnaisen vahingon aiheuttaminen, vaan systemaattinen yritys poistaa ukrainalaisten yhteys omaan historiaansa.

Tämä opettaa meille, että kulttuuri ei ole sodassa sivuseikka. Se on taistelukenttä, jolla ratkaistaan, kuka saa kertoa tarinamme ja kenen muistot säilyvät.

Kulttuurin rooli talvisodan hengen muotoutumisessa

Kotimainen esimerkki toimivasta puolustuslinjasta korvien välissä on talvisodan henki. Talvisodan hengestä kertovasta aineistosta olen valinnut tähän julkaisuun Sampo Ahton vuonna 1989 julkaiseman huolellisesti, kriittisellä tarkastelulla tehty ja hyvin lähteistetty Talvisodan henki -mielialoja Suomessa talvella 1939-1940 -teoksen.

Talvisodan henki on itsessään maamme aineetonta kulttuuriperintöä. Tiivistän sen kahteen asiaan: 1) Kansallisen yhtenäisyyden eetokseen, joka kyettiin luomaan vain pieni historiallinen hujaus verisen ja repivän sisällissodan jälkeen. 2) Maanpuolustustahto ilmiselvästi musertavan ylivoimaisen vihollisen edessä.

Mikä sitten oli kulttuurin rooli tässä? Talvisodan kuukaudet olivat kovia etenkin rintamalla, eikä vihollinen aina antanut aikaa levätä, saati nauttia viihdytyksestä, jota vasta jatkosodassa oli enemmän tarjolla. Sotilaidemme väsymyksestä ainakin minulle kertoo paljon anekdootti sotilaasta, joka nukahti seisaalleen kesken tulitaistelun, ja kavereiden piti potkia hänet hereille.

Radion kulttuuriohjelmalla oli silti tärkeä osansa sotilaiden elämässä. Erityisesti huumoriohjelmaa ja hauskoja iskelmiä kaivattiin tuomaan henkistä lepoa rankkaan arkeen. Huumorin kukka olikin olennainen osa talvisodan henkeä. Ylevällä ohjelmalla oli oma paikkansa, mutta erityisesti isänmaalliset fraasit runoissa ja juhlapuheissa saattoivat myös ärsyttää osaa sotilaista, joille sanat kuulostivat tyhjältä sanahelinältä.

Sodanajan kaivatuin hahmo radiossa oli Aku Korhosen esittämä valheentorjuntapäällikkö Lapatossu. Silti Sampo Ahto nimeää talvisodan ajan ikimuistoisimmaksi radio-ohjelmaksi Suomen ja Ruotsin välisessä jääpallo-ottelun avajaiset, joissa taiteilija Ella Eronen lausui Maamme-laulun suomeksi ja ruotsiksi. ”Sitä runonlausuntaa kuunneltiin mökeissä ja korsuissa, ja harvalla säilyi silloin silmä kuivana.”, kirjoittaa Ahto.

Rintaman lisäksi vähissä oli huvitilaisuudet myös kotirintamalla, ja sen arveltiin vaikuttavan epäsuotuisasti mielialoihin, vaikka syy oli hyvä: polttopuita ja valaistusta pyrittiin säästämään. Mielialoja tosiaan seurattiin tarkasti tutkien.

Viihdykkeiden puute aiheutti väsymystä myös sotaa edeltävän hermosodan aikana, jolloin iso osa sotilaista oli kutsuttu ylimääräisiin kertausharjoituksiin, joksi yleistä liikekannallepanoa propagandasyistä kutsuttiin. Ilmiselvää on, että toimetttömyys ja odottelu ei tee kenellekään pidemmän päälle hyvää, eikä siksi viihdettä pidä väheksymän.

Oleennaista kestämiselle kovassa paikassa oli kuitenkin innostavat esikuvat, kuten Mannerheimin loistavasti laaditut päiväkäskyt ja presidentti Kyösti Kallion kyky välittää vilpitöntä tunnetta. Ahto nostaa sodanajan taiteilijoista esiin erikseen runoilija Yrjö Jylhän, joka oli urhoollinen rintamaupseeri, tunnetusti rohkea ja pidetty esimies ja siten uskottava sanankäyttäjä. Jylhä kuvasi runoissaan talvisodan taipumatonta tahtoa ja uljasta taistelua teorisoimatta. Hän tiesi, mistä ja kenelle hän kirjoitti.

Suomalaiset tosiaan kestivät talvisodan aikana varsin hyvin toistensa tukena, osasivat suurimmaksi osaksi lakaista hetkeksi maton alle vanhat erimielisyydet, eivätkä haksahaneet Neuvostoliiton propagandaan. Viimeksi mainittu johtui kyllä pitkälti siitä, että se oli poskettoman typerää. Venäjän taitamattomuuden varaan en vastaisuudessa laskisi. Talvisodan ajan tiedotus ei nimittäin kotimaan puolelta ollut erityisen ammattitaitoista, vaikka moniarvoisella ja siten uskottavalla lehdistöllä toki oli iso rooli talvisodan hengenkohottajana.

Sampo Ahto korostaa omassa teoksessaan sitä, miten talvisodan henkeä rakennettiin sotien välisen rauhan ajan. Siinä auttoi itsetuntoa kohottava menestys urheilussa, taiteessa ja kauneuskisoissa. Monenmoi-

sia ennätyksiä lyötiin ja lisäksi julkaistiin tavaton määrä kirjoja, joissa kuvattiin Suomen luonnon vertaansa vailla olevaa kauneutta. Isänmaanrakkautta näin kylvettiin ja niitettiin. Neuvostoliitossa puolestaan Stalin teki parhaansa sen eteen, että häntä osattiin kauhistella oikealta vasemmalta.

Erityisesti kaivattiin kuitenkin talvisodan hengen rakennuspuiksi todistusaineistoa siitä, että ylivoimaista hyökkääjää vastaan voidaan voittoa taistella. Vänrikki Stoolin tarinoita oli onneksi ahmittu jo pidemmän aikaa. Sven Tuuva mielessään suomalainen mielti Davidia ja Goljatia siinä missä Thermopylain taisteluakin, missä piskuinen Sparta mieskuntansa, sotataitonsa ja maantieteellisen etulyöntiasemansa vuoksi piti pintansa persialaisten jättiarmeijaa vastaan. Olihan Neuvostoliitto oman aikansa Persia suurimpine maavoimineen.

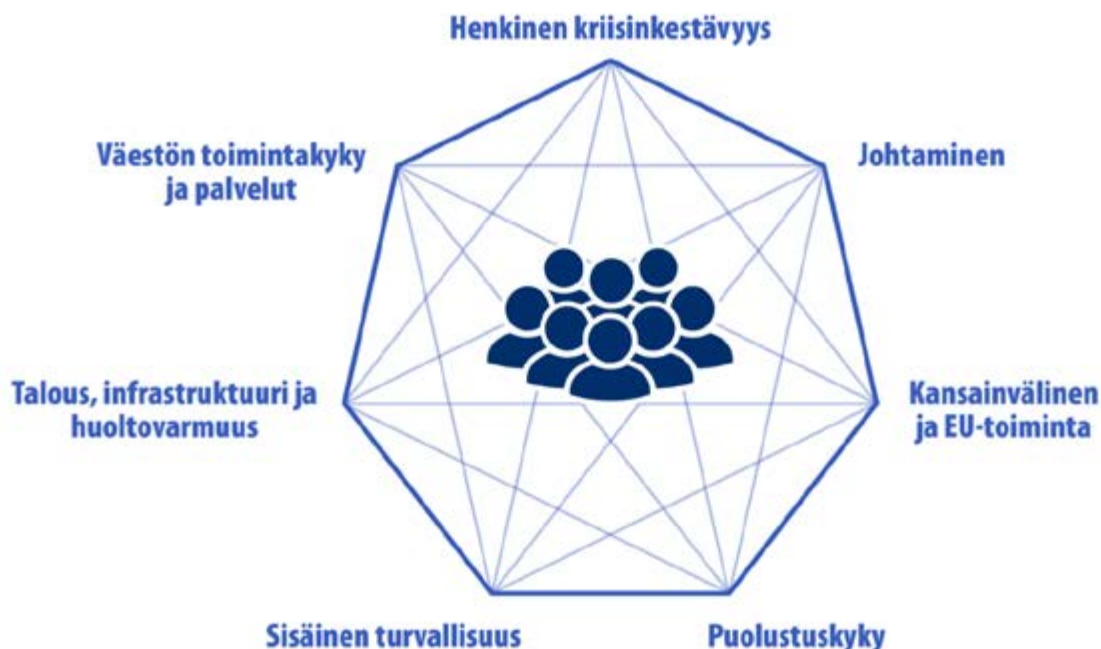
Talvisotaa edeltänyt hermosota saikin kansan lukemaan ja käymään myös itse runolle. Lehtiin virtasi ihmisten itse kirjoittamia isänmaallisia runoja, joilla yritettiin avata omat tunnot toisille. Kirjalliselta kulttuuriltaan vahva Suomi kykeni ilmaisemaan omilla kielillään sen mitä yhdessä elettiin.

Ahdon mukaan talvisodan hengen kannalta Suomen Kuvalehden numerot 43 ja 45 olivat kaikkein tärkeimmät. Suomen Kuvalehti julkaisi tuona hermosodan syksynä runsaasti isänmaallista runoutta. Niistä merkittävimmäksi nousi F.E.Sillanpään Marssilaulu, tervehdys pojalleni ”ylimääräisiin”. Se on se runo, josta löytyy kuuluisa säepari ”niin kauan teillä on suojattu lies / kun on pystyssä ykskin mies”.

Sillanpään runo otettiin omaksi heti ja Suomen Kuvalehteen tulvi sävellysehdotuksia. ”Tuskin edes myöhempien sähköisten tiedotusvälineiden mainostamat huippuiskelmät ovat levinneet Suomen niemellä yhtä nopeasti kuin levisi Sillanpään marssilaulun nimen saanut uusi marssi. ”Aina Hangosta Petsamoon” laulettiin sitä Suomen armeijan kaikissa yksiköissä, eikä sitä laulettu käskyn pakottamina vaan vapaaehtoisesti ja liikituksen kyynelilmänurkassa. Siitä laulusta tuli talvisodan suomalaisten marseljeesi”.

Uusia lauluja tarvitaan, mutta vanhojakin vedettiin. Kun pitkin hermosotaa suomalaiset saattelivat neuvottelijoitaan juna-asemilla matkalle Moskovaan, tapahtui se sekä organisoiduin, että omaehtoisin lauluin. Paasikiveä saateltiin matkaan tuhatpäisillä kansankuoroilla. Laulut olivat niitä samoja tuttuja, joilla henkeä valettiin puolin toisin sisällissodassakin: Jumala ompe linnamme. Niin yhdisti Suomea tarinat, laulut ja runot.

Suomalainen kokonaisturvallisuuden malli

Lähde: Turvallisuuskomitea

Suomalainen kokonaisturvallisuuden malli visualisoidaan kokonaisturvallisuuden timantilla. Timantin muoto tasavahvoine sivuineen on valittu kuvaamaan timantin sakaroiden keskinäistä tasa-arvoa. Sen sisällä kulkevat yhdistävät viivat kuvaavat sitä, miten kaikki kokonaisturvallisuuden elementit ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa.

Kulttuurin rooli koetaan timantissa vahvaksi etenkin henkisessä kriisinkestävyydessä, joka on nykyään nostettu timantin kärjeksi. Aiemmin kärkipaikalla oli johtaminen. Kulttuurilla on roolinsa kaikissa timantin sakaroissa.

Johtaminen on keino sovittaa yhteen varautumiseen ja vasteeseen liittyvät erilaiset toimet. Johtamista tarvitaan siis myös kulttuurin hyödyntämisessä. Ukrainan presidentti Zelenskyin esimerkki näyttää, että kulttuuri turvallisuuspoliittisena välineenä toimii parhaiten edestä johdettuna. Johtajan on tunnettava suomalainen kulttuuri, ymmärrettävä sen turvallisuuspoliittinen merkitys ja osattava sanottaa se myös muille.

Kansainvälisyys ja EU-toiminta kokonaisturvallisuuden timantissa liittyy siihen, että turvallisuuden rakentaminen on aina rajat ylittävää toimintaa. Suomi on osa verkottunutta maailmaa, jossa turvallisuustoimet väistämättä sijoittuvat myös laajempaan kansainväliseen kontekstiin. Elintärkeisiin toimintoihimme vaikutetaan maamme ulkopuolelta ja toisaalta oma turvallisuustilanteemme heijastuu muihin maihin.

Kansainvälinen yhteistyö vaatii vastavuoroisuutta, toisten kulttuurien tuntemusta, kohdemaiden tuntemusta ja vilpittömää kiinnostusta toisten näkökulmasta. Siinä auttaa kielitaito ja eri kulttuuriperintöihin tutustuminen. Esimerkiksi yhteiskonsertit, käännöskirjallisuus ja kulttuurivaihto vahvistavat kansainvälisiä yhteyksiämme, sillä kaikkialle emme ehdi matkustamaan.

Tasavallan presidentti Alexander Stubb on kansainvälistä politiikkaa käsittelevässä teoksessaan Vallan kolmio korostanut niin sanotun globaalin etelän roolia kolmantena mahtina. Pitkän aikavälin turvallisuuspoliittinen haaste koko Euroopalle onkin postkolonialismin aikana rakentaa uutta yhteistyötä globaalin etelän kanssa. Siinä vastavuoroinen yhteistyö esimerkiksi tieteen ja taiteen saralla rakentaa tärkeitä siltoja. Namibiaan ollaankin perustamassa uutta suomalaista tiedeinstituuttia, vahvistamaan Suomen ja Afrikan välistä siltaa.

Afrikkaan perustetaan parhaillaan kilpaa kulttuuri-instituutteja. Erityisesti asiassa ovat kunnostautuneet Kiina ja Venäjä, mutta myös Turkki ja Persianlahden maat ovat perustaneet omia kulttuuri-instituuttejaan Afrikkaan. Pehmeä valta pehmittää mielet ja kisa afrikkalaisten mielialoista on nyt kovaa. Pehmeää valtaa, soft power, käsittelen omassa luvussaan.

Puolustuskyvyn ylläpidon ilmiselvä päätehtävä on ehkäistä ennalta sotilaallisen voiman käyttö. Me emme tahdo sotaa, joten meidän on oltava uskottavia kyvyssämme yhdessä liittolaistemme kanssa torjua sotilaallisen voiman käyttö. Tässä olennaista on maanpuolustustahto, jonka kulttuurista rakentumista käsittelem laajemmin omassa luvussaan. Sama koskee sisäistä turvallisuutta, joka vaatii lukuisia pehmeitä keinoja, jotta yhteiskunnassamme vallitsee luottamus ja arjen turvallisuus.

Sisäiseen turvallisuuteen kuuluu myös oikeusvaltio. Osa toimivaa oikeusvaltiota on sananvapauden rakenteiden - lehdistön, tieteen, taiteen ja kansalaisjärjestöjen – riippumattomuus. Näitä mitataan kansainvälisillä indekseillä, sekä mitataan ja raportoidaan EU-elimissä. Esimerkiksi tieteen vapauden indeksissä Suomen sijoitus on merkittävästi pudonnut vuoden 2025 mittauksessa.

Huoltovarmuutta tulen käsittelemään myös omassa luvussaan. Infrastruktuurin osalta on kuitenkin yksi ilmiselvän elintärkeä toiminto: Yleisradio ja sen huoltovarmuusveloitteet, joiden avulla pidetään huoli kansalaisten tiedottamisesta. Rauhan aikana on osassa maita päässyt unohtumaan tämä julkisen palvelun mediayhtiön tärkeä rooli, mutta Suomessa on onneksi pidetty huolta Yleisradion toimintaedellytyksistä monikanavaisena, laajat kansanryhmät tavoittavana palveluna. On aikoja, jolloin luotettavan tiedon lisäksi on erityisen tärkeää ammattimainen, eettinen journalismi, joka ei levitä paniikkia tai lietso vihaa myyntivoitot mielessään.

Väestön toimintakykyyn ja sitä tukeviin palveluihin kuuluu elementteinä fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja eettinen toimintakyky. Tavoitteena on väestön itsenäinen selviytyminen kaikissa tilanteissa. Henkisen kriisinkestävyyden lisäksi tarvitaan myös kansanterveyttä, kykyä tehdä eettisesti kestäviä valintoja vaikeissa tilanteissa ja sosiaaliset taidot erilaisten ihmisten kanssa yhteistoimintaa varten. Tässä kaikessa kulttuuririennoilla, taiteella ja kulttuuriperinnön antamalla arvopohjalla on roolinsa.

Kansanterveyden osalta kulttuurin merkitys muistetaan yleensä parhaiten sen roolista mielenterveyden edistäjänä. On kuitenkin laajaa tutkittua tietoa kulttuurin ja taiteen positiivisista vaikutuksista myös muihin kansanterveyskysymyksiin, kuten sydänterveyteen ja aivoterveeseen.

Siltä osin kuin meidän on erilaisten tilanteiden äärellä opittava uusia taitoja, kulttuuri tutkitusti vahvistaa elinikäistä oppimista. Meidän on pidettävä mielempä avarana ja elämäntapamme aktiivisina, jotta olemme valmiit kaikkeen mitä elämä eteen heittää. Eri ikävaiheissa ja eri terveystilanteissa mahdollisuudet harrastaa vaikkapa kilpaurheilua voivat olla heikot, mutta ihminen voi silti olla aktiivinen ja toimintakykyinen vaikkapa laulamalla seurakunnan kuorossa. Toimintakykyämme ylläpitää myös se, että käymme kavereiden kanssa museossa ja teatterissa – ja se sopii mummoillekin. Väestöön kun kuuluvat myös vanhat, sairaat ja väsyneet.

Henkisen kriisinkestävyyden yksi osa-alue on kriisienjälkeinen aika, eli miten toivomme kriisistä. Se vaatii kipeiden kokemusten käsittelyä ja korjaavia kokemuksia. Tässä jälleen taide näyttää voimansa.

Minua on voimakkaasti puhutellut Suomen kulttuurirahaston tarina. Pieni ja talousvaikeuksissa ponnisteleva Suomi ajatteli nousevansa sodan kärsimyksistä satsaamalla tieteeseen, taiteeseen ja kansalaistointaan. Suomen kulttuurirahaston pääoma hankittiin kansalaiskeräyksillä, joihin ihmiset antoivat vähänsään. Osallistuin vastikään Lapin kulttuurifoorumiin, jossa kuulin erään Lapin rahaston hallituksen jäsenen etsineen vanhoista asiakirjoista, olisiko joku hänen suvustaan Sodankylässä lahjoittanut rahastoon. Ja löytyihän sieltä nimi, titteli ja lahjoituksen määrä: koululainen oli merkinnyt antavansa 1,50 markan lahjoituksen. Sen alkupääoman turvin on vaalittu tämän kansan sivistystä jo usean sukupolven ajan. Toinen toiseemme ja yhteiseen asiaamme uskoen.

Henkinen huoltovarmuus

Huoltovarmuus on jatkuvuuden hallintaa. Henkinen huoltovarmuus tarkoittaa sitä, että meillä on henkiset voimavarat jatkaa myös vaikeissa olosuhteissa. Huoltovarmuus on suunnitelmallista ja rakenteellista, eli se ei ole yhden ihmisen pään kestävydestä kiinni.

Toki me kaikki tarvitsemme henkistä kriisinkestävyyttä. Se ei tarkoita sitä, että meidän olisi muututtava konemaisen kestäviksi. Ihminen on heikko. Tiedetään, että sodanajan eliittijoukoissa voi esiintyä pakokauhua ja paniikkia. Parhaimmatkin johtajat voivat joutua tappiomielialan valtaan tai kokea henkisen luhistumisen kovassa paineessa. Huoltovarmuus tarkoittaa järjestelmää, joka ottaa huomioon nämä inhimilliset heikkoudet ja pitää huolen siitä, että näistä kaikista notkahduksista huolimatta me pystymme jatkamaan huolen pitämistä toinen toisistamme: yhteiskunnan ja ihmisen toimintakyvystä kaikissa olosuhteissa.

Minä väitän, että taiteilijat ovat henkisen huoltovarmuuden kriittinen tekijä. Erityisen olennaista tämä on hermosodan ja propagandan uhatessa. Viittaan filosofi Martha Nussbaumiin, jonka mukaan joukkosielujen kieltä puhuvat ja nöyrät byrokraatit ovat alttiita vaikutuksille. Taide on etenkin eettisen turtumuksen vaarallinen vastustaja. Taide auttaa meitä kaikkia pysymään ihmisinä oloissa, joissa voisimme lipsahtaa itsekeskeiseen arvotyhjyyteen yhteisten ponnistelujen sijaan.

Tärkeintä kuitenkin disinformaation ja misinformaation edessä on kyky kriittiseen ajatteluun ja siitä nouseva kyky olla vastarannan kiiski – vaikka pitäisi olla se ainoa Antigone, joka yksin puolustaa epäsuosittua näkemystä henkensä uhallakin.

Nussbaum kirjoittaa: ”Taiteilijat eivät (täysin nujerrettuja ja turmeltuneita lukuun ottamatta) palvele luottavasti mitään ideologioita, eivät edes pohjimmiltaan myönteisiä”. Jos ja kun on tarvetta vastustuskyvylle kaikenlaisista ideologista pakkosyöttöä ja vieraan vallan vaikuttamisyrityksiä vastaan, taiteilijakunta on siis osa henkisen huoltovarmuuden joukkoja.

Nussbaum kirjoittaa myös, että ”Taiteilijat pakottavat mielikuvituksensa ylittämään sille asetetut rajat ja tarkastelevat maailmaa totutusta poikkeavin tavoin.” Jatkuvuuden hallinnassa olennaiseksi nousevatkin kuvittelutaidot. Kaikenlaiseen mielikuvitteluun taiteilijan koulutus antaa parhaat mahdolliset eväät. Luovuus ei nimittäin synny vain inspiraatiosta, vaan monenlaisista luovista työskentelytavoista, joita sinänsä kuka tahansa voi oppia, mutta joka nimenomaisesti kuuluu koulutetun taiteilijan ammattitaitoon.

Toki kriittisen ajattelun taitoja ja luovia työskentelytaitoja voi kuka tahansa oppia ja opetella. Niitä pidetään nykyään olennaisina tulevaisuustaitoina juuri jatkuvuuden hallinnan näkökulmasta: muutos on pysy-

vää, varmaa, nopeaa ja yllättävää. Muutos on aina jonkun tekemää, joten miksemme saman tien oppisin kuvittelemaan sellaisia muutoksia, jotka vahvistavat huoltovarmuuttamme.

Nämä ajattelun taidot ovat sellaisia, joiden tähden on tavattu osana kaikkea oppimista ja etenkin johtajien koulutusta pitää huolen humanistisesta ja filosofisesta yleissivistyksestä, joita ilman olemme vain poloisia ajopuita ajan kuolemanvirrassa.

Samaan aikaan on tietysti vahvistettava humanististen alojen ammattilaisten ymmärrystä turvallisuudesta. Henkisen huoltovarmuuden palveluna kulttuurialan on osattava pitää huolen omasta huoltovarmuudestaan eli toimintakyvystään kriisien aikana, jotta kulttuuri on joka tilanteessa mukana vahvistamassa kansalaisten henkistä huoltovarmuutta.

Tapahtumateollisuudessa työskentelee pääsääntöisesti Suomessa erittäin kovatasoisia ammattilaisia huolehtimaan turvallisuuskohdista, sillä heidän on osattava ohjata suuria ihmismassoja, jotka saattavat olla päihtyneitä. Edelleenkin meillä tapahtumateollisuuden piirissä kehitetään määrätietoisesti turvallisuusosaamista. Samoin on tietysti laita museoiden osalta, sillä valmiussuunnittelu on ilman muuta osa kulttuuriperintötoimintaa. Monet kunnat viisaasti kouluttavat kirjasto- ja sivistystoimen johtajiaan alueellilla maanpuolustuskursseilla, sillä esimerkiksi kirjastojen ja koulujen häiriötön toiminta on merkittävä resilienssitekijä kriiseissä.

Sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtinen on osallistunut, kuten minäkin, Huoltovarmuuskeskuksen selvityksen laatimiseen kulttuuri- ja tapahtuma-alan roolista huoltovarmuudelle. Esittelen selvitystyön tuloksena syntynyttä raporttia seuraavassa luvussa. Huhtisen tärkeitä huomioita prosessissa oli muistuttaa, että kulttuuri- ja tapahtuma-alan tulisi myös sisällöissään ottaa kantaa yksilön ja yhteisön resilienssi lisäämiseksi ja mennä itse omalla osaamisellaan mukaan maanpuolustuskurssien tarjontaan, sekä ottaa maanpuolustuskurssien sisältöjä osaksi omia koulutustapahtumiaan. Harjoittelu ja varautuminen vahvistaa henkistä huoltovarmuutta – ei silmien sulkeminen.

Erityisen tärkeää olisi, että kulttuurialan sisältöjen suunnittelusta ja tuotannoista vastaavat henkilöt saisivat koulutusta laaja-alaisen vaikuttamisen ilmiöistä, jotta he eivät käyttäisi omaa asemaansa vahingossa vieraan vallan äänitorvena. Turvallisuus- ja varautumishankkeet kulttuuri- ja tapahtuma-alallakin voivat vaatia T&K-toimintaa.

Huoltovarmuuskeskus ja kulttuuri

Huoltovarmuuskeskus on ollut edelläkävijä kulttuurialan huoltovarmuusajattelussa – toki hyödyntäen selvitystyössä meitä alan asiantuntijoita. Huoltovarmuuskeskus julkaisi vuonna 2024 Teuvo Arolaisen laatiman raportin Kulttuurialan huoltovarmuus – Nykytila ja kehittäminen osana henkistä kriisinkestävyyttä.

Huoltovarmuusorganisaatiossa eri toimialat järjestäytyvät pooleiksi, joissa alan omilla yrityksillä ja toimijoilla on valta ja vastuu kehittää omaa huoltovarmuuttaan. Tämä työ on kulttuurialalla vielä kesken.

Huoltovarmuuskeskus toteaa, että kulttuuriala on keskeinen henkisen kriisinkestävyyden luoja ja ylläpitäjä, jonka oman huoltovarmuuden ja jatkuvuuden hallinnan kehittämiseksi on myös painavia toimialan jatkuvuuteen ja toipumiseen liittyviä perusteluja.

Alan alihankintaketjuissa on valtavasti pätkittäin tai osa-aikaisesti työllistyviä itsensätyöllistäjiä ja pienyrityksiä, joiden talouden haurauden korona-aika riipaisevasti osoitti. Kulttuuriala kokonaisuutena, erityi-

sesti sen yrittäjät ovatkin olleet huoltovarmuustoiminnan ulkopuolella, ja valmiussuunnittelu on kuulunut julkisten kulttuuriorganisaatioiden, kuten Museoviraston, vastuulle.

Raportin yksi selkeistä johtopäätöksistä nykytilan osalta onkin se, että ennen koronapandemiaa varautumisen ja huoltovarmuuden pohtiminen on kulttuurialalla ollut ohutta. Alan sirpaleisuus ja siiloisuus johtivat siihen, että alan elinkeinoelämän haavoittuvuutta ei ennen pandemiaa riittävän vakavasti nähty.

Pandemian hyvä puoli oli puolestaan se, että kulttuuripalveluiden merkitys ihmisten henkiselle kriisinkestävyydelle ja jaksamiselle piirtyi esiin. Huoltovarmuuskeskus toteaaakin, että kulttuurialan huoltovarmuuden kehittämisen on saavutettavissa merkittäviä hyötyjä. Huoltovarmuuskeskus viittaa myös Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaan, jossa niin ikään kulttuuriala on nimetty keskeiseksi tekijäksi vaalittaessa ja vahvistettaessa henkistä kriisinkestävyyttä. Kulttuurin rooli osana kokonaisturvallisuutta ja kriiseistä toipumista on kirjattu myös vuonna 2024 valtioneuvoston periaatepäätökseen huoltovarmuuden tavoitteista.

Raportti nostaa keskeiseksi toimijaksi kulttuurialan huoltovarmuuden osalta kunnat, joilla on lakisääteinen tehtävä tukea ihmisten mahdollisuuksia kokea ja tehdä kulttuuria. Vaikka on tärkeää, että alan yritysten rooli huoltovarmuustoiminnassa vankistuisi, se on luonnollisesti yritysten omissa käsissä. Kunnat sen sijaan voivat hoitaa asiaa virkavastuulla. On kuitenkin hyvä realistisesti todeta, että osassa kuntia kulttuuripalvelujen resurssit ovat vähäiset tai suorastaan olemattomat, eikä laki kuntien kulttuuritoiminnasta de facto kaikkialla toteudu. Paljon on siis kansallisten organisaatioiden, erityisesti Yleisradion, vastuulla.

Vaikka tiukasti rajaten huoltovarmuuskriittisiin yhteisöihin voidaan laskea vain yritykset, huoltovarmuuskeskuksen raportissa todetaan kulttuurialan muodostavan monimutkaisen ja -tahoisen verkoston, jossa osa olennaisista toimijoista nojaa lainsäädäntöön, osa on voittoa tavoittelevia yrityksiä ja osa voittoa tavoittelemattomia järjestöjä. On käytännöllistä tarkastella tätä verkostoa kokonaisuutena. Huoltovarmuuskeskus määrittelee myös liikunnan ja urheilun osaksi kulttuurialaa.

Huoltovarmuuskeskus tavoittelee kulttuurialalle toimintavarmuuden ja varautumisen parantamista, muilta oppimisen ja verkoston tuen vahvistamista, huoltovarmuuteen liittyvän ymmärryksen lisääntymistä, häiriöihin liittyvän reagoinnin nopeutumista sekä yhteisten toimintamallien omaksumista.

Varautumisen keinoina ylipäänsä eri toimialoilla korostuvat tiedolla johtaminen ja tilannekuvan ylläpito. Tässä tietysti oma roolinsa on alan järjestötoimijoilla, kuten omalla organisaatiollani Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry:llä jäsenjärjestöineen, sekä järjestökumppaneillamme kuten Olympiakomitealla ja Tapahtumateollisuudella. Meillä on mahdollisuus sekä jakaa että kerätä tietoa. Yksi tapa, jolla KULTA ry pystyy toimeenpanemaan Huoltovarmuuskeskuksen parannusehdotuksia, onkin tämän julkaisun kirjoittaminen ja levittäminen.

Immateriaaliseen varautumiseen kuuluvat myös Huoltovarmuuskeskuksen mukaan olennaisesti vihamielisen informaatiovaikuttamisen tunnistaminen ja torjunta sekä muu kyberturvallisuus. Näissä keskeisiä toimijoita on esimerkiksi kirjastot ja Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KaVi, joka on yhdistymässä vuoden 2026 alusta Taide- ja kulttuurivirastoon. Sen vastuulla on koordinoita kansallisten Medialukutaito Suomessa -linjausten toimeenpanoa. Se myös vastaa seurannasta.

Huoltovarmuuskeskus toteaa, että henkistä kriisinkestävyyttä edistävillä toimenpiteillä vahvistetaan maanpuolustustahtoa ja kansakunnan yleistä toimintakykyä. Raportissa myös viitataan vahvasti valtioneuvoston periaatepäätökseen kulttuuriperintöstrategiasta, jolla on vahva kytkös huoltovarmuuteen. Taustalla on tässä julkaisussa toisaalla perusteellisemmin käsitelty historia siitä, miten Suomi rakennettiin taiteella kansakunnaksi kansakuntien joukkoon. Huoltovarmuuskeskus viittaa muun muassa 1846 perus-

tetun Suomen Taideyhdistyksen työhön, jossa määrätietoisesti luotiin maalle kuvasto, jonka avulla kerrottiin miltä Suomi ja suomalaiset näyttivät.

Tilannekuva nykyisestä Suomesta on huomattavasti monikulttuurisempi, polarisoituneempi ja heimoutuneempi, eikä yhtä yhtenäistä narratiivia voi samalla tavalla rakentaa. Siksi huoltovarmuudenkin on lähdettävä kulttuurin moninaisuudesta. Moninaisuudesta huolimatta ihmisillä on tarve jäsentää todellisuutta ymmärrettävinä kokonaisuuksina. Siihen tarvitaan huoltovarmuuskeskuksen mukaan kollektiivisia kokemuksia, jotka rakentavat kansallista identiteettiä ja kokemusta turvallisuudesta. Huoltovarmuuskeskus nimeää arkistot, kirjastot ja museot kansakunnan henkisiksi kuntosaleiksi, joista löytyy ikoninen peruskuvastoimme ja henkisen kriisinkestävyuden rakennuspuut. Kulttuuriperintöön nojaava jatkuvuuden hallinta synnyttää yhteenkuuluvuutta.

Henkisen kriisinkestävyuden kannalta olennaista huoltovarmuuskeskuksen mukaan on joustavuus, kimmoisuus ja palautumiskyky. Näitä valmiuksia kulttuuri, taide ja kulttuuriperintö vahvistaa. Taiteen monimutkaisuus auttaa sietämään yleisemminkin epävarmuutta ja taiteen ruokkima kuvittelukyky hahmottamaan parempia tulevaisuuksia. Taide siis auttaa kohtaamaan odottamattomia asioita. Tietysti kulttuuriala myös lisää viihtyvyyttä ajanvietteen ja naurun kautta, joka on kaikkina aikoina tärkeää. Yksin on vaikea nauraa sydämensä pohjasta.

Huoltovarmuuskeskus listaa näkökohtia ja tavoitteita, joilla tehdä huoltovarmuusperusteisia kulttuuripoliittisia valintoja:

- Kulttuuripalvelut ovat kaikissa tilanteissa saatavilla.
- Priorisoitavat kulttuuripalvelut on tunnistettu ja varmistettu.
- Suvaitsevaisuudella, erilaisuuden ymmärtämisellä, yhdenvertaisuudella ja moniarvoisuudella on aito mahdollisuus toteutua.
- Heikoimpien mukana pitäminen on varmistettu, samoin yksinäisyyden ja yksin jättämisen välttäminen.
- Omaan ilmaisuun, harrastamiseen, liikuntaan sekä taiteen ja kulttuurin tekemiseen joko yksin tai yhdessä on aito mahdollisuus.
- Kokoontumisten ja yhteisten kokemusten mahdollisuus säilyy.
- Ajanvietteen, viihteen, urheilun sekä merkityksiä luovan kulttuurin ja taiteen tarjonta jatkuu.

Huoltovarmuustyössä on tietysti tärkeää osata tehdä rajauksia. Kulttuuripoliittiset tavoitteet ovat osin erilaisia kuin huoltovarmuuden tavoitteet. Huoltovarmuuskeskuksen raportin mukaan huoltovarmuuden kannalta olennaiset näkökulmat auttavat rajaamaan huoltovarmuuden kannalta olennaisimmat toiminnot. Raportti määrittelee rajaukset näin: kulttuurilaitosten palvelut tulee arvioida sen perusteella, kuinka laajaa niiden vaikutus on ihmisiin. Sisältöjen osalta on tunnistettava kulttuuri sekä yhteisen arvopohjan vahvistajana että moninaisuuden ja dialogin foorumina.

Tämän lisäksi raportti tunnistaa kansalaisliikkeiden merkityksen yhteisöä uusintavina toimijoina, kulttuurin harrastamisen merkityksen, lukutaidon merkityksen, poliittisen sfäärin kyvyn hahmottaa kulttuurin huoltovarmuuden merkitys, sekä kokoontumisten ja yhdessäolon merkitys eristäytymisen sijaan terveys- ja turvallisuutta täydentävänä näkökulmana. Raportissa listataan myös kulttuurin alueellisen saatavuuden merkitys, kulttuurialan omien organisaatioiden varautumisen tarve, kulttuurialan toimijoiden ja kuntien toimiva yhteistyö, sekä kulttuuriomaisuuden suojeleminen ja muu lakisääteinen varautuminen.

Edeltävästä listasta huomaa, että rajauksien tekeminen ei ole yksinkertaista verkostomaisesti toimivalla kulttuurialalla. Huoltovarmuuskeskuksen raportti tiivistääkin kulttuurialan ja huoltovarmuusjärjestelmän välisen keskinäisriippuvuuden kolmeen pointtiin:

1. Kulttuuri-instituutioiden merkitys huoltovarmuudelle. Joidenkin kulttuurilaitosten on pystyttävä palvelemaan kaikkia suomalaisia myös poikkeustilassa.
2. Mitä taide ja kulttuuri pystyvät tuottamaan huoltovarmuuden vahvistamiseksi?
3. Kriittinen medialukutaito, jonka avulla varaudutaan informaatiovaikuttamiseen.

Kulttuuriala ei ole kyennyt toimimaan oman potentiaalinsa mukaisesti kaikissa kriisitilanteissa, vaikka useat toimijat osoittivatkin esimerkiksi kekseliäisyyttä ja venymiskykyä pandemian aikana. Kriittiseksi kysymykseksi jää, kuka tai mikä on kulttuurialan veturi poikkeuksellisissa tilanteissa, jolloin sen kuuluisan ”jonkun” on osoitettava johtajuutta, vaikka muodollisesti sellaista asemaa ei kenelläkään ole. Taiteella on tarjota repertuaaria yhteisen kriisikokemuksen kohtaamiseen, purkamiseen ja hallintaan, mutta ilman ammattimaista tuotantoa ja siten riittäviä resursseja se ei tavoita suuria joukkoja.

Huoltovarmuuskeskuksessa kehitetään informaatioturvallisuuden osaamiskeskustoimintoa. Lisäksi huoltovarmuusorganisaatiossa on Mediapooli. Mikään työ ei siis ole aivan alussa, mutta harva asia on myöskään aivan valmis. Myös kulttuurialan huoltovarmuudessa on kehitettävää, joka vaatii sekä toimivia yhteistyön kanavia eri toimijoiden välillä kuin kulttuurialan omaakin aktiivisuutta. Esimerkiksi Suomen Museoliitto on esimerkiksi omalta osaltaan lähtenyt johtamaan museoiden huoltovarmuustoiminnan kehittämistä Huoltovarmuuskeskuksen raportin pohjalta.

Kulttuurialan huoltovarmuuden erityiskysymyksiin kuuluu kuitenkin usein yksityisessä omistuksessa olevat tapahtumapaikat, kuten areenat, jotka toimivat myös kriisiaikoina kokoontumispaikkoina. Tapahtumapaikkoja suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon huoltovarmuuskysymykset ja osa näistä tiloista voitaisiin lukea myös suojattaviin kohteisiin, vaikka ne eivät itsessään lukeutuisi merkittävään kulttuuriomaisuuteen. Kulttuurialalle on aivan yhtä kiperä kysymys kuin muillakin toimialoilla erotella toisistaan huoltovarmuuskriittiset toiminnot, sillä kaikki ovat tietysti jostain näkökulmasta todella tärkeitä, mutta millään toimialalla ei voi olla niin, että kaikki toiminnot lukeutuisivat huoltovarmuuskriittisiin.

Huoltovarmuuskeskuksen mukaan kulttuurialan henkilövaraamiset (VAP) on mietittävä alusta pitäen uudella tavalla. Kun huoltovarmuuskriittiset toiminnot on tunnistettu, on vielä otettava huomioon se, että varauksia voidaan tehdä vain huoltovarmuuskriittisten yritysten palveluksessa olevien asevelvollisten piiristä.

Raportin yksi vakavista kriittisistä huomioista on se, että kulttuurialalta puuttuu varautumisen ymmärtäjiä. Käytännöllinen havainto on, että kulttuurialan toimintojen jatkuvuus poikkeusoloissa vaatii rahoitusta, jota ei nyt ole olemassa: tarvitaan kriisirahastoa tai vastaavia rahoitusmekanismeja, joilla kulttuuria voidaan tarjota muuten kuin markkinaehtoisin hinnoin poikkeusoloissa, jossa henkistä huoltovarmuutta tarvitsevat kaikki kansalaiset maksukykyyn katsomatta.

Terävä kriittinen huomio on myös tarve tunnistaa provokatiivisten mielenilmausten ja disinformaation levittämisen verhoilu taiteellisen ilmaisunvapauden piiriin. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi Koraanin julkista polttamista.

Kansallinen identiteetti

Kulttuurin yksi turvallisuuspoliittinen tehtävä on kansallisen identiteetin rakentaminen. Kysymys on monisyinen. Meillä kaikilla on useita eri identiteettejä, joiden tärkeysjärjestyksen voimme itse päättää. Todennäköisesti identiteettiemme tärkeysjärjestys vaihtelee eri elämäntilanteissa. Osaamme myös omaksua kokonaan uusia identiteettejä. Mitä suuremman joukon on tarkoitus jakaa joku tietty identiteetti, kuten suomalaisuus, sitä moninaisemmat ovat identiteettien yhdistelmät ja niille ihmisten antamat merkitykset.

Mikään kansakuntaan tai uskuntoon liittyvä identiteetti ei automaattisesti altista väkivaltaiselle vihanpidolle ketään kohtaan. Meitä voidaan lietsoa, johtaa harhaan ja pakottaa, mutta isänmaallisuus, rakkaus kotiseutuun tai uskonto eivät tarkoita sitä, että maailmassa olisi vastinpari, jonka kanssa ihminen olisi tuomittu taisteluun.

Mitä tulee kansallismielisyyteen tai isänmaallisuuteen, en halua upottaa itseäni enkä ketään muutakaan käsitelmäärityksen hetteisille taistelukentille. Yksi tapa määrittellä kansallismielisyys on se, että siinä kohotetaan yksi identiteetti muiden yläpuolelle. Isänmaallisuus sen sijaan on avarampi lämmin tunne omaa maata kohtaan, joka antaa mahdollisuuden edelleen vapaasti tehdä valinta sen suhteen, mihin traditioihin haluaa kiinnittyä ja millaiseen järjestykseen eri identiteetit omassa mielessä järjestäytyvät.

Ihminen voi siis olla äiti, kaupunkilainen, ateisti, parturi-kampaaja, koiraihminen, hämäläinen, suomalainen ja homoseksuaali - vaikkapa tässä tärkeysjärjestyksessä. Jokainen näistä identiteeteistä voi muodostaa ihmiselle tunteen liittolaisuudesta ja lojaliteetista. Nämä moninaiset tunteet vaikuttavat meissä, eivätkä ne muodosta uhkaa kansalliselle identiteetille. Yhden identiteetin tärkeyden ei missään nimessä tarvitse jyrätä muiden identiteettien tärkeyttä.

Usein kaukaa katsottuna eri identiteetit näyttävät kohtalokkaana jakolinjana - kuten vaikka shiia- ja sunnimuslimit - vaikka yksilötasolla muut identiteetit voivat olla merkityksellisempiä, ja niiden kautta voi löytää useampien kanssa yhteisiä nimittäjiä.

Mikä tahansa identiteetti meillä onkin uhattuna, sitä kärkkäämmin asetamme sen kärkeen. Saatamme myös hairahtua lokeroon, johon meitä asetetaan, vaikka itse mieluummin valitsisimme toisin. Usein omaa kansallista identiteettiä ovatkin joutuneet pohtimaan ne, jotka ovat muuttaneet maasta toiseen tai kuuluvat johonkin vähemmistöön.

Itse ajattelen, että vahva kansalaisyhteiskunta antaa kansalaisina suomalaisille mahdollisuuden kohdata toinen toisensa siten, että useimmille tuntuu hyvältä kokea yhteenkuuluvuutta kansallisen identiteetin puitteissa. Kun huomaamme identiteettien moninaisuuden, sen että me kaikki olemme erilaisia ja eri tavoilla, on helpompi löytää niitä monia yhteisiä nimittäjiä, jotka auttavat meitä pitämään toistemme puolta.

Isänmaallisuutta, eikä kansallista identiteettiä rikkaine kulttuuriperintöineen, ei siis tarvitse ojentaa yhdellekään aatesuunnalle yksinoikeudeksi, vaan se kuuluu meille kaikille, joiden identiteettien joukossa jossain kohtaa listaa on ajatus suomalaisuudesta. Me voimme juhliä pienen kansamme kokemuksia, nuoren valtiomme itsenäisyyttä ja upeaa kulttuuriperintöämme ilman, että se määrittelee poliittisia mielipiteitämme yhtään millään tavalla. Suomi kuuluu kaikille suomalaisille.

Ajatus on myös täysin linjassa monikulttuurisuuden kanssa, jos monikulttuurisuus ajatellaan samaan tapaan himmeleinä; yhdistyvien valintojen kokonaisuutena sen sijaan, että kulttuurit nähtäisiin toisistaan täysin erillisinä saarekkeina, joilla ei ole keskenään yhtymäkohtia ja vuorovaikutusta. Täysin erillisten

todellisuuksien sijaan totta on monella tavalla limittyvien yhteisten asioiden kenttä. Jos yritämme väkisin ajaa ihmisiä erillisiin lokeroihin - kuten monet ääriliikkeet pyrkivät - se tie heikentää turvallisuutta eli voi johtaa väkivaltaan ja vihanpitoon.

Amartya Sen on kirjoittanut klassikkoteoksessaan Väkivalta ja identiteetti, että "Suuri osa maailman konflikteista ja raakuuksista oikeutetaan ainutlaatuisen ja valitseemattoman identiteettikäsitteiden perusteella. Viha jalostetaan salaperäiseksi ja vastaansanomattomaksi identiteettivoimaksi, niin hallitsevaksi, että se hukuttaa muut kytkökset alleen."

Kansallisen identiteetin rakennuspuut ovat kuitenkin positiivisissa ja turvallisuutta luovissa tunteissa: myötätunnossa ja ystävydessä. Meidän ei tarvitse valita vihaa puolustaessamme itsenäisyyttämme ja kaikkea sitä kaunista ja hyvää, jota oma maamme voi meille antaa.

Maailma on valtioihin järjestäytynyt ja meillä on tämä meidän Suomemme, josta me olemme vastuussa. Vastuamme ei tietenkään pysähdy siihen, sillä olemme osa useita liittoumia ja kansainvälisiä sopimuksia. Myös omatuntomme voi olla maailmankansalaisen avara syli.

Koska me olemme onnistuneet luomaan Suomeen demokratian, valta on jokaisella äänioikeutetulla kansalaisella ja vallan mukana myös vastuu. Siksi tämä on meidän hommamme: vaalia Suomea.

Oikeudenmukaisuusteorioissa tarkastellaan myös puolueettomuutta. Puolueettomuuden ihanne saattaa olla yksi niistä näkökulmista, jotka osalla ihmisistä hiertää, kun puhutaan isänmaallisuudesta, kansallisesta identiteetistä ja maanpuolustustahdosta. Puolueettomuuden etiikka ei kuitenkaan estä itselleen tärkeiden arvojen ja yhteisöjen puolustamista.

Puolueettomuuden voi määritellä siten, että päätöksen tai arvioinnin tekijä ei asetaudu lähtökohtaisesti kenenkään puolelle. Ajatus on, että on eettistä arvioida oikeaa ja väärää yleismaailmallisesti, sen sijaan että puolustaisi omaa viiteryhmäänsä. Näin arvioiden ulkopuolinen tarkkailija olisi paras henkilö määrittelemään, mikä on kussakin tilanteessa oikeudenmukaista.

Yksi tärkeä oikeudenmukaisuuteen ja puolueettomuuden ihanteeseen liittyvä eettinen näkökulma on se, keitä kaikkia oikeudenmukaisuus koskee. Jos pidättäydymme demokratiaan, jakamattomiin ihmisoikeuksiin ja kansainväliseen lainsäädäntöön liittyvissä ihanteissa myös konfliktin uhatessa, päädymme soveltamaan samoja sääntöjä kaikkiin. Toisin sanoen puolustaessamme kansallista identiteettiämme, meidän ei tarvitse luopua ajatuksesta muiden oikeudesta omiinsa.

Puolueettomuus ei myöskään tosielämässä koskaan voi olla täydellistä. Täydellisyys olisi epäinhimillistä. Professori Kaisa Herne on teoksessaan Mitä oikeudenmukaisuus on? kirjoittanut puolueellisuuden tiedostamisen yhdistettynä puolueettomuuden ihanteeseen edesauttavan puolueettoman arvioinnin tekemistä eli oman arvostelukykymme käyttämistä eri tilanteissa.

"Puolueettomuus edellyttää kykyä asettua toisten asemaan, kykyä nähdä asiat toisten ihmisten kannalta. Usein on sanottu, että erilaiset taidemuodot, ehkä erityisesti kirjallisuus, teatteri ja elokuvat, kehittävät ihmisen empatiakykyä ja saavat heidät näkemään asiat muiden näkökulmasta", kirjoittaa Kaisa Herne.

Maanpuolustustahto

Maanpuolustus oman valtion rajojen puolustamisena pureutuu valtio-opin ytimeen: mikä muodostaa valtion. Se on hieman eri asia, kuin mikä muodostaa turvallisuuden valtiossa eläville ihmisille. Valtiolle ominaista on rajojen hallinta, tunnustettu asema kansainvälisessä yhteistyössä ja kyky lailla hallita maa-alaa rajojen sisällä.

Turvallisuuden kannalta olennaista on, että rajojen sisällä vallitsee demokratia, oikeusvaltio, hyvinvointivaltio ja sivistysvaltio. Maanpuolustustahto tarkoittaa sitä, että kaikkea tuota ollaan valmiita puolustamaan myös asein. Se on elämän ja kuoleman valinta, ja vaatii vahvemmat perustelut kuin mikään muu. Pelkkä kylmä järki ei riitä, vaan tarvitaan myös tunnetta ja toivoa: uskoa siihen, että maanpuolustuksessa voidaan onnistua. Ja toivoa, että myös vihollinen uskoo meidän maanpuolustukseemme, tahtoomme ja kykyymme. Pienessä maassa se vaatii myös sitä, että omistuksiaan, omia maitaan, perintöjään, metsiään ja talojaan puolustavien lisäksi myös vähempiosaiset kokevat tämän maan henkiseltä olennoiltaan niin omakseen, että ovat valmiit sitä puolustamaan.

Suomalaisessa maanpuolustuksen doktriinissa olennaista on alueellinen maanpuolustus: kyky puolustaa koko maata. Se vaatii pienessä maassamme suurta maanpuolustustahtoa, joka ulottuu kotipitäjää ja omaa heimoa kauemmas.

Uskottava maanpuolustus tarvitsee uskottavan armeijan, jolla pitää olla realistinen ymmärrys eri uhkakuviosta. Turvallisuusuhkia ovat muutkin uhat kuin vieraan valtion hyökkäys, mutta suomalaisen maanpuolustuksen ytimessä on Venäjän uhka. Se perustuu historialliseen tietoon, ajankohtaiseen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen ja pitkään maarajaan.

Maanpuolustuksemme lähtee siitä, että varustaudumme ja liittoudumme niin viisaasti, ettei Venäjän kannata hyökätä Suomeen. Maanpuolustuksen viheliäisimmät puolet liittyvätkin tähän inhorealismiin: osan ihmisistä on otettava kuoleman uhka vakavasti, ja meidän kaikkien on maksettava tästä varustautumisesta pitkä penni. Molemmat vaativat vankkaa maanpuolustustahtoa, sillä ihminen ei löyhin perustein ketään tapa, ei aseta henkeään pantiksi ja anna omastaan.

Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan merkitystä sotien jälkeisen ajan maanpuolustustahdon ylläpitäjänä ei voi vähätellä. Tuntematon sotilas kuvaa Suomen eri heimojen miehiä näyttäen yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka ei kaihda suomalaisuuden moninaisuutta. Suomalaisilla taitaa olla kolme sellaista teosta, joihin peilataan itseä: kuka seitsemästä veljeksestä olisit, mikä muumihahmoista olisit, ja kuka tuntemattoman sotilaan henkilöistä olisit. Jälkimmäiseen kysymykseen vaikuttaa vahvasti myös supersuosittu filmatisoinnit, joista jokin monessa perheessä katsotaan vuosittain itsenäisyyspäivänä. Aika moni osannee vastata kysymykseen siitä, mikä versio mielestäsi on paras: Louhimiehen, Mollbergin vai Laineen. Näiden elokuvien merkitystä suomalaisten maanpuolustukselliselle itsetunnolle ei voi vähätellä.

Merkittävä uusi virstanpylväs maanpuolustustahtoa kuvaavassa sotakirjallisuudessa on Petter Sandelinin Osuma, jossa korsun yhteenhitauteen miehet suojelevat toisiaan myös, kun ylempien taholta pyritään lopettamaan eräs homoseksuaalinen suhde. Tarina suomalaisesta sotilaasta on tarina yhä monipuolistuvasta joukosta suomalaisia. Joku päivä saamme vielä lukea merkittävää kotimaista kaunokirjallisuutta, jossa nainen on hyväksytty ja arvostettu osa joukkoa.

Omassa sukutaustassani on myös juutalainen sotilas, joka kieltäytyi rautarivistä. Hän taisteli jatkosodassa urhoollisesti Neuvostoliittoa vastaan, vaikka aseveljenä oli saksalainen - eikä silloin enää ollut epäselvyyttä kenelläkään siitä, mitä Saksa juutalaisille teki.

Vähemmistöjen kulttuurien merkitys resilienssille

Jotta kaikki voivat tuntea kuulevansa joukkoon, heidän pitää saada kokea tulevansa nähdyksi ja kunnioitetuksi. Siksi on tärkeää, että vähemmistökulttuureille annetaan arvostusta ja rahoitetaan niitä ylläpitäviä rakenteita. Me tarvitsemme juuriamme, ja se tarve koskee niin evakkojen jälkeläisiä, inkeriläisiä, kuin romaneja. On saatava oppia sukunsa historiasta, kulttuurista ja kielestä, vaikka kieli olisi kuinka pieni.

Maanpuolustuskurssiyhdistys julkaisee Maanpuolustus -lehteä, jossa saamelaisten näkökulmaa avaa Saamelaismuseumo Siidan museonjohtaja Taina Máret Pieski. Kansallismuseosta on palautettu Saamenmaalle merkittäviä esineitä ja ylipäänsä Suomi ja suomalaiset opettelevat kunnioittamaan saamelaisten kulttuuria ja saamelaisten oikeuksia. Saamelaismuseumo Siida puolestaan tukee saamelaista identiteettiä ja kulttuurista itsetuntoa.

Saamenmaa ulottuu neljän valtion alueelle: Norjaan, Ruotsiin, Suomeen ja Venäjälle. Suomessa saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat, sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue. Suvut ovat kulkeneet ja kulkevat valtioiden rajojen yli. Ylirajainen kanssakäyminen on edelleen vilkasta. Saamelaisten pohjoismaisella yhteistyöllä on yli satavuotinen historia, joka on sitonut saamelaiset yhteen kansana.

Suomessa saamelaiskäräjät on saamelaisten itsehallintoelin, joka muodostaa saamelaisten virallisen kannan. Se edistää saamen kieltä, saamelaisten perinteisiä elinkeinoja, sekä saamelaista kulttuuria ja elämäntapaa.

Pieski kertoo artikkelissaan, että Suomi, Ruotsi ja Norja ovat neuvotelleet yhteisestä pohjoismaisesta saamelaissovimuksesta vuosien ajan. Yksi sopimuksen tavoitteista on, että valtion rajat estävät saamelaisten yhteistyötä mahdollisimman vähän. Saamelaiset eivät tietenkään ole ainoa vähemmistö, jolle sukulaisten ja ystävien jouhevasti sujuvat vierailut olisivat tärkeitä. Kun ajatellaan valtion rajoja, tämä inhimillinen ulottuvuus on syytä muistaa. Vahva suomalainen kulttuuri ei ole monoliitti, vaan kykenee kunnioittamaan väestömme koko moninaista rikkautta.

Taina Máret Pieski havainnoi, että arktinen alue ja Saamenmaa saatetaan nähdä nykyisessä geopolitiisessä tilanteessa yhä useammin melko yksipuolisesti puolustuspolitiikan näkökulmasta. Se ei tue suomalaista kokonaisturvallisuusajattelua, jonka kanssa olisi linjassa nähdä arktinen alue kokonaisvaltaisesti. Tähän ajatteluun kuuluu Pieskin mukaan ympäristöasioiden lisäksi myös alkuperäiskansojen kulttuurit – pohjoismaissa tähän kokonaisuuteen kuuluu myös inuiitit.

Näin Pieski kirjoittaa: ”Toivon ettei pohjoismainen arktinen ajattelu supistu pelkäksi turvallisuuspoliittiseksi kysymykseksi. Arktinen alue on paljon muutakin kuin kaivannaismineraalien keidas ja harvaan asuttu sotaharjoitusten kenttä.” Samoin kuin itäsuomalaiset, myös Pieski muistuttaa asutun arktisen alueen merkityksestä. Ilman elinkeinoja ja kulttuuria ei ole asutusta. Pieski myös muistuttaa perinteisten saamelaisten elinkeinojen, eli poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen harjoittajien asiantuntemuksen merkityksestä puolustushallinnolle ja turvallisuusviranomaisille. Sekään asiantuntemus ei säily ilman jatkuvuudenhallintaa, saamelaisen kulttuurin elinvoimaa.

Kun käytetään ihmisten maita ja mantuja varautumiseen, liikenneyhteyksiin ja sotaharjoituksiin, on tärkeää osata käydä sellaista vuoropuhelua, joka ei jätä alueelle kytemään kaunaa, vaan kaikki voivat kokea turvallisuusponnistelun olevan yhteisiä ja yhteiseksi hyväksi. Mihinkään ylimielisyyteen ei siis ole varaa, mikäli halutaan säilyttää Suomessa luottamus ja yhteishenki.

Samoin on syytä olla herkkyyttä ja ymmärrystä heidän näkökulmalleen, jotka ovat tulleet sotien, kriisien ja kärsimysten keskeltä Suomeen hakemaan onnellista ja turvallista elämää. Olkoon maamme kaikille sen asukkaille puolustamisen arvoinen rakas koti.

Taide ja kulttuuriperintö kansakunnan rakentajana

Suomi on taiteella rakennettu kansakunnaksi kansakuntien joukkoon. Edelleen me olemme kulttuurikansaa. Suurin osa suomalaisista harrastaa säännöllisesti kulttuuria. Yli 80 prosenttia suomalaisista osallistuu kulttuurientoihin.

Vuosittain kuvataidekohteissa, kuten taidemuseoissa, käydään yli 5 miljoonaa kertaa. Väestön kokoon suhteutettuna se on merkittävä määrä. Elokuviissa käydään vielä useammin: vuodessa elokuvalippuja myydään lähes 7 miljoonaa kappaletta. Määrä on huikea ottaen huomioon, että varsin monet maksavat myös pitkän pennin suoratoistopalveluista ja nauttivat ylipäänsä audiovisuaalisesta kulttuurista kotilaitteillaan. Kirjasto on käytetty kulttuuripalvelu, jossa suomalaiset käyvät keskimäärin lähes kymmenen kertaa vuodessa ja lainaavat yli kymmenen kertaa vuodessa.

Suomalaiseen elämäntapaan kuuluu kulttuurin tekeminen itse. Paikkakuntakohtaisia eroja on valtavasti, mutta esimerkiksi käsitöiden viikottainen tekeminen kuuluu lähes puolen kansan elämään. On kuntia, joissa kaikki lapset laulavat kuorossa tai soittavat orkesterissa. On paikkakuntia, joissa kesäteatteri kerää yhteen jokaisen kynnelle kykenevän. Pieniä kyliä, jonka jokainen asukas osallistuu seurantaloon toimintaan.

1900-luvun kulttuuripolitiikan suurena tavoitteena oli vähentää maaseutu- ja kaupunkilaisväestön välisiä eroja kulttuuriosallistumisessa ja näin yhdistää kansaa. Tämä oli myös Yleisradion tärkein tavoite. Tässäkin asiassa yhteiskuntamme onnistui. 1990-luvulle tultaessa maaseutu- ja kaupunkilaisväestön erot kulttuuriosallistumisessa olivat jo varsin pienet.

Toki edelleen eroja löytyy niin tarjonnassa kuin tarpeissa: naiset kaipaavat enemmän ja monipuolisempaa kulttuuritarjontaa kuin miehet. Kansalaisopistot, joissa voi harrastaa taidetta tai kulttuuritoimintaa, musiikki-, tanssi- tai taidekoulu, tanssiesitykset, taide- ja kulttuuri- sekä lastenkulttuuritapahtumat ovat hyviä esimerkkejä kulttuuritarjonnasta, jota naiset kaipaavat paikkakunnalle enemmän kuin miehet. Moni mieskin pitää tärkeänä, että tarjonta kattaisi myös tällaisia asioita ja tapahtumia. Miesten enemmistö esimerkiksi edellyttää, että omalta paikkakunnalta löytyy teatteri. Naisista niin vain tekee vielä hieman suurempi osa.

Heikointa kulttuuriosallistuminen on pitkäaikaissairaiden, työttömien ja eläkeläisten keskuudessa. Tästä voi päätellä, että taloudellinen asema ja terveys vaikuttavat suomalaisten mahdollisuuksiin nauttia kulttuurielämästä.

Kun Suomen ajatusta, ideaa itsenäisestä Suomesta, lähdettiin 1800-luvulla rakentamaan taiteen keinoin, se ei syntynyt tyhjästä, eikä kadonnut mihinkään. Toki oli paljon, joka piti 1800-luvulla nostaa uudelle tasolle: kehitettiin suomen kieltä. Esimerkiksi kun Suomalaisen kirjallisuuden seura SKS perustettiin vuonna 1831, piti keksiä sana kirjallisuus.

Merkittäviä kansallisia veistoksia pystyttämällä kerrottiin omien suurmiestemme tarinaa. Useimmat veistokset toteutettiin kansalaiskeräyksillä. Hyvä esimerkki on kansallisrunoilijaksi julistetun J.L. Runebergin muistomerkki Helsingissä, jota varten Suomen säätyvaltiopäivät julisti rahankeräyksen vuonna 1877.

Muistomerkin paljastustilaisuus vuonna 1885 oli valtava kansanjuhla, johon osallistui arviolta 20 000 ihmistä. Tilaisuudessa soitti yli satapäinen torvisoittokunta – muun muassa Porilaisten marssin. Usean sadan hengen kuoro lauloi tilaisuutta varten laaditun kantaatin. Näin tilaisuudessa puhui wikipedian mukaan suomeksi tohtori Julius Krohn:

”Minä tahdon siis waan huomauttaa yhtä seikkaa: Runeberg oli syntynyt Suomen ruotsinkielisestä ranta-kansasta, mutta näissä runoelmissa kaikissa hän on kuwannut sydän Suomen suomenkielisten seutujen luontoa ja kansaa. Sentähden hän paremmin kuin kukaan muu sopii edustajaksi koko Suomenmaalle, koko Suomen kansalle; hän yhdistää meidät kaikki: kaikki sydämmet ja kaikki mielet.” Mikä kansallishengen tiivistymä olikaan tuo tapahtuma, eikä suinkaan ainoa laatuaan!

Edelleen on tärkeää tälle pienelle maalle ylittää kielimuurit ollaksemme yhdessä. Tässä tuorein innostava esimerkki on se, miten suomalaiset ottivat omakseen vöyriäläisen Kaj-yhtyeen, joka meni voittamaan Ruotsin euroviisut. Edelleen tärkeitä lähettäiläitämme maailmalla ovat kansainvälisesti menestyneet suomalaiset taiteilijat.

Kun 1800-luvulla esi-isämme tekivät työtään Suomen puolesta, meillä ei ollut valtiota, ei asemaa muiden silmissä. Taiteella se lunastettiin. Erityinen rooli oli maailmannäyttelyillä, joihin suomalaiset taiteilijat osallistuivat innolla. Legendaarisen aseman itsenäisyystaistelussamme on saavuttanut Geselius-Lindgren-Saarisen suunnittelema paviljonki Pariisin maailmannäyttelyyn vuonna 1900, joka voitti grand prix'n, eli suuren palkinnon. Vaikka palkinto muodollisesti meni emämaa Venäjälle, Suomi lunasti Pariisissa paikkansa. Kansallismielinen Suomi ei esiintynyt osana Venäjää, vaan ihan itse.

Kansallismieli oli totisesti vallannut Suomen. Se paitsi näkyi taiteessa, oli taiteella luotu. Taiteen sisäisestä merkityksestä suomalaisille tunnettu tarina on Sibeliuksen Finlandian vavahduttava ensiesitys sorron alla. Kansallismielisyyteen kuului myös into kerätä kansanperinnettä Karjalaa ja Lappia myöten. Kalevala kertoi myyttiset tarinat, joka tärkeänä 1800-luvun eepoksena auttoi uskomaan, että me olemme olleet aina olemassa. Se on suomenkielisen kirjallisuuden käännettyin teos ja ilmiselvä osa maailmankirjallisuutta. Elias Lönnrot teki sen kokoamiseksi valtavan työn, mutta kiitos kuuluu myös lukuisille runonlaulajille ja runonkerääjille. Kaikki tämä on yhdessä tehtyä, yhteisöllisyytemme voimannäytteitä.

Valtavilla kansalaisyhteiskunnan yhteisponnistuksilla syntyivät myös teatterit ja ooppera: Suomi halusi näyttää olevansa kansa, jolla on korkeat päämäärät ja kulttuuri.

Myötätuntoa sitkeälle sivistyskansalle

Maailma on täynnä kansoja, joilla ei ole omaa maata. Kansallisvaltioiden rajat eivät ole luonnollisia ja käytännössä kaikki maat ovat monikulttuurisia. Itsenäisyys on väkevästi perusteltava sekä historialla, että moraalilla: että tämä pieni kansa on itsenäisyytensä ansainnut ja kykenee ylläpitämään omilla jaloillaan seisovaa valtiota. Mitä kauempaa katsotaan, sitä epäselvempää on muunmaalaisille, missä rajojen kuuluu olla ja miksi juuri tämä kansa olisi erityisen myötätunnon tai jopa sotilaallisen avun arvoinen.

Kun tasavallan presidentti Alexander Stubb kävi osana eurooppalaisten johtajien ryhmittymää keskustelemassa valkoisessa talossa presidentti Donald Trumpin kanssa Ukrainan asiasta, mukana oli karttavisu- alisointeja Ukrainasta avaamaan meren taakse sitä, miksi alueluovutukset Venäjälle eivät käy.

Kun Suomi turhaan talvisodan aikana anoi muualta länsimaista sotilaallista tukea, se vetosi länsimaiseen kulttuuriin ja kuvasi itseään rajalinnoituksena yhteistä uhkaa vastaan. Näin kirjelmöivät talvisodan aikana, 16.2.1940 suomalaiset naiskansanedustajat maailman naisille:

”Surullisina kysymme, kuinka kauan sallii maailma tällaista tapahtuvan? Onko pienen, vapauttaan rakastavan kulttuurikansan yksin viimeiseen saakka taisteltava monin kerroin voimakkaampaa vihollista vastaan? Meitä liikuttaa maailman myötätunto kyyneliin saakka, mutta toivomme kaikkien myötätuntoa tuntevien käsittävän, että jokainen hävittäjäkone ja ilmatorjuntaväline, joka meille lahjoitetaan, on myöskin humaanista apua, koska se estää vihollisen lentokoneiden lapsiin ja naisiin kohdistuvan surmatyön.”

Sotien jälkeisenä aikana maailmassa itsenäistyi valtava määrä valtioita. Kaikissa niissä tärkeänä tekijänä oli tietysti se, että oli ihmisiä jotka taitavasti ja näkyvästi ajoivat itsenäisyyden asiaa diplomatialla ja itsenäisyystaisteluin. Maailmalla on ollut valtavasti kaatuneita itsenäisyystaisteluita, joiden osalta me ulkomalaiset emme ole ymmärtäneet, että itsenäisyydestä taistelee kansa, eikä hajanainen joukko takapajuisia heimoja. Myös Euroopassa on useita keskusteluja itsenäisyydestä, joiden historiaan ja kulttuuriperintöön liittyviä perusteluita eivät kaikki ulkomaalaiset hahmota, kuten keskustelu Skotlannin itsenäisyydestä.

Itsenäisyyden säilyttäminen ja valtion rakentaminen on pidempi prosessi kuin itsenäisyyden julistaminen ja muilta valtioilta saatu tunnustus valtion olemassaololle. Kansakunta on olemassa vain niin kauan kuin sen kulttuuri on olemassa - ja tunnustettu omaksi kulttuurikseen. Pitkään Afganistanissa työskennellyt brittidiplomaatti Paul Smith kuvasi Afganistanin tilannetta vajaa kymmenen vuotta sitten näin: ”On usein sanottu, että Afganistanin tulevaisuus lepää kolmijalkaisella jakkaralla, jonka kolme jalkaa ovat hallinto, kehitys ja turvallisuus. Mutta kansakunta ei nouse ilman neljättä jalkaa, joka on kaiverrettu kulttuurista.”

Monessa Afrikan maassa oman kulttuuriperinnön arvostus, elvyttäminen ja vaaliminen on ollut olennaisessa roolissa kolonialisaatiosta irti pyristellessä. Oma kulttuuriperintö auttaa ymmärtämään oman maan arvon ja varomaan pelkkää muiden jäljittelyä ja sen seurauksena tapahtuvaa aivovuotoa. Kulttuuriperintö on todellinen olemassaolon kysymys edelleen monissa Afrikan maissa, missä taloudellinen itsenäisyys vanhoista siirtomaaisännistä on perin suhteellista. Esimerkiksi Zimbabwessa kulttuuria, taidetta ja kulttuuriperintöä kaikissa muodoissaan on pidetty välineenä paitsi henkisen voitontahdon, itsenäisyysmielen nostattamiseen, myös ennen kaikkea siinä, että vältetään assimilaatio: muiden kanssa samankaltaiseksi muuttuminen. Jos oma kulttuuri häviää, se katoaa. Kulttuurinen assimilaatio tunnetaan Suomen historiassa venäläistämispolitiikkana, eikä ilmiö ole kadonnut maailmasta mihinkään.

Kulttuurin on oltava elävää ja omaa. Sanna Hukkasen väkevä sarjakuvaromaani Taiga kertoo suomensukuisten kansojen historiaa niin, että lukijan juuriin sattuu. Kielet ja kulttuurit on tuhottu ja se vähä mikä on jäänyt, puetaan teemapuistikoksi, josta hyötyvät vain ne, keillä valta on: venäläiset. Ei riitä, että kansakunta vaalii mennyttä. Sen on vaalittava myös tulevaa.

Siitä näin elävän esimerkin Beninissä, missä kulttuurikeskukseen Grand-Popoon tuli esiintymään teatteriseurue, joka kertoi Beninin historian. Esityksessä oli kertojajäsenet ihan suullistakin tarinaa kertomaan, mutta varsinainen pihvi oli perinnettanssit, jotka kertovat Beninin historian. Niitä on opetettu sukupolvelta toiselle, jotta sen jokainen vuorollaan oppii ja eteenpäin siirtää. Yleisöksi oli tälläkin kertaa saapunut valtava määrä lapsia, kuten viereisen orpokodin asukkaat, jotka vuorollaan saivat kuulla oman kansansa tarinan – ja toivottavasti moni heistä vielä oppii tanssimaan ne vaikuttavat tanssit. Näin he voivat kertoa sekä itselleen, että meille muukalaisille Beninistä ja sen kansasta.

Pehmeä valta

Ei ole vahinko, että monissa suomalaisissa perheissä raikaa K-pop. Etelä-Korea valitsi kulttuuriviennin ja tässä on tulos. Uusi Korean sota ei jättäisi kylmäksi tyttäriämme, joilla on K-popidolin juliste seinällään.

Kulttuuri on pehmeää valtaa, joka pehmittää mieliä. British Council on yksi tunnetuimmista pehmeän vallan instituutioista. Se perustettiin vuonna 1934 vastavetona natsseille. Kulttuuri oli tärkeä osa natsien propagandaa, joten britit päättivät vastata siihen: kulttuurilla.

Edelleenkin British Councilin tehtävä on tehdä brittiläistä kulttuuria tunnetuksi maailmalla ja siten saada eri maiden ihmiset sekä ymmärtämään että sympatiseeraamaan brittejä. Käsite soft power onkin osa monen maan ulkopoliittikkaa. Natsien esimerkki osoittaa, ettei kulttuuri ole vain hyvisten ase.

Meidän kaikkien on täytynyt muodostaa mielipiteemme siitä, miten Israelin annetaan käyttää pehmeää valtaa Euroviisuissa samaan aikaan, kun sitä syytettiin kansanmurhasta.

Valtiot käyttävät pehmeää valtaa vaikuttaakseen ulkomaalaisten mielipiteisiin ja rakentaakseen positiivisia vuorovaikutussuhteita ilman, että täytyy turvautua suoranaiseen voimankäyttöön ja sortoon. Nämä toimet edustavat kovaa valtaa. Pehmeän vallan menetelmä on houkutella ihmisiä, vedota heidän kiinnostuksenkohteisiinsa ja arvoihinsa. Pehmeän vallan avulla tehdään omasta maasta houkutteleva ja niin miellyttävä, että muut haluavat ikään kuin luonnostaan sitoutua maahan.

Tietysti eri maat käyttävät pehmeää valtaa moniin eri tavoitteisiin. Toiset haluavat vahvistaa diplomaattisia siteitä, toiset houkutella turismia tai ulkomaisia investointeja, toiset hakevat tukea ulkopoliitikalleen. Pehmeä valta on siis kaikkea maakuvatyöstä suurlähetystöjen tekemään suhdetoimintaan. Pehmeän vallan tavoitteena on sovittaa konfliktit ajoissa, edistää rauhaa ja rakentaa liittolaisuuksia, jotka perustuvat keskinäiseen luottamukseen. Pienemmille valtioille, joilla ei ole taloudellista tai sotilaallista dominanssia, pehmeä valta on tapa saada oma äänensä kuuluville maailmanpolitiikan näyttämöllä.

Pehmeällä vallalla on monet kanavat. Kulttuurivientituotteet, kuten elokuvat musiikki ja taide ovat merkittävässä roolissa, mutta niin ovat myös koulutusvaihdot, humanitaarinen apu ja rauhanomainen diplomaattia. Kulttuurituotteiden etu on se, että niitä ei yhtä herkästi huomata kansallisten intressien toimeenpanoksi kuin sitä työtä, jota ministeriöistä käsin suoraan tehdään. Toki samoin on asian laita pehmeässä vallassa, johon osallistuvat kansainväliset pörssiyritykset ja yliopistot, jotka kykenevät tuomaan esiin meille suomalaisille tärkeitä innovaatioiden, laadun ja johtajuuden arvoja.

Pehmeällä vallalla on suuri rooli maailmanpolitiikassa. Voi jopa sanoa, että sen rooli on aina käännteentekevä, kun liittolaisuuksia muovataan. Toisin kuin sotilaallisen ja taloudellisen voimapolitiikan osalta, pehmeän vallan käytöllä on vähemmän rajoituksia. Ne saavat mellastaa mielessämme juuri niin paljon, kuin olemme valmiita tunnistamaan pehmeän vallan ja halukkaita lähtemään siihen mukaan.

Kannattaa mieluummin käyttää pehmeää valtaa tietoisesti, kuin antautua vaikutettavaksi ilman, että sitä edes huomaa. Yksi hyvä esimerkki suomalaisesta pitkäjänteisestä pehmeän vallan alueesta on pohjoismainen yhteistyö, jossa kulttuurilla on perinteisesti ollut oma merkittävä roolinsa.

Kansainvälisissä suhteissa pehmeää valtaa käytetään usealla eri keinolla. Tässä esimerkkejä keinovalikoimasta, jotka vaativat valtioilta jonkin verran investointeja, mutta ovat kuitenkin varsin edullisia:

1. Kulttuurivaihto-ohjelmat, joiden avulla rakennetaan syvällisiä inhimillisiä yhteyksiä ja vaalitaan yhteisymmärrystä. Kulttuurivaihto-ohjelmissa osallistuja vaihtavat kokemuksiaan, kouluttavat toi-

nen toisiaan ja työskentelevät toistensa organisaatioista ja siten oppivat työssään toinen toisiltaan. Esimerkki tästä on japanilainen pehmeän vallan ohjelma, jossa ulkomaalaiset opettajat tulevat töihin japanilaisiin kouluihin ja heitä valmennetaan japanilaisen kulttuurin vapaaehtoisiksi lähettiläiksi omissa maissaan. Tällaiset kokemukset ovat omiaan luomaan kestävämpiä, perehtyneempiä ja siksi aidompia positiivisia mielikuvia maasta kuin pelkkä turismi. Sivistyneistöön vaikuttaminen on sikälikin tehokasta, että heillä on yleensä merkittävä asema omassa yhteisössään.

2. Hollywood. Yhdysvaltain tehokkain ase on maailmanlaajuisesti miljoonia ja miljoonia ihmisiä lumovat elokuvat, jotka innostavat nuoria kaikkialla maailmassa ihaillemaan amerikkalaisia arvoja ja elämäntapaa. Elokuvat eivät tosiaan kerro vain tarinoita, vaan ne välittävät myös ideologioita, kuten vapauden, individualismin ja demokratian samaa. Siksi myös liittovaltiolla on ollut vuosikymmenten varrella intressi vaikuttaa siihen, ketkä pääsevät tekemään elokuvia – ja mikä on elokuvien sisältö.
3. Olympialaiset ja muut suuret urheilutapahtumat. Urheilutapahtumat ovat paitsi järjestäjämaalle, myös osallistujille loistava tapa tuoda itseään positiivisessa valossa esille. Isäntämaan osalta tosin vaikutus on myös maakuivatutkimusten mukaan kaksiteräinen miekka: toimittajilla on tapana läpivalaista yhteiskuntaa niin hyvässä kuin pahassa. Tuskinpa ilman jalkapallokisoja me Suomessakaan tietäisimme paljoakaan Qatarin vierastyöläisten epäasiallisista työskentelyoloista. Joka tapauksessa urheilutapahtumilla on valta tehdä maa tunnetuksi: juoksihan Paavo Nurmikin Suomen maailmankartalle. Siksi urheilutapahtumien houkuttelu ja näyttävä osallistumine urheilukisoihin on monelle maalle strateginen valinta, jolla tehdään maakuvatyötä.
4. Kehitysyhteistyö on onnistuessaan voimakas pehmeän vallan työkalu. Investointi pitkäaikaiseen yhteistyöhön, jolla kehitetään kehittyvän maan yhteiskuntaa ja taloutta, voidaan luoda voimakkaita vastavuoroisuuden ja ymmärryksen siteitä. Yksi esimerkkimaita tämän strategisen pehmeän vallan alalla on Norja, jonka kehitysyhteistyöohjelmia pidetään anteliaina, myötätuntoisina ja vastuullisina. Se ei hyödytä ainoastaan avun vastaanottajamaata, vaan on nimensä mukaista kehitysyhteistyötä, josta myös Norja hyöttyy kansainvälisen politiikan näyttämöillä. Hyvä maine on valtaa ja rahaa.
5. Koulutusinstituutiot, kuten Harvard, Oxford ja Sorbonne, eivät ainoastaan kouluta. Ne myös ovat pehmeän vallan vientikoneistoja. Niiden voima perustuu siihen, että ne ovat aidosti todella tasokkaita koulutuksen ja tutkimuksen instituutioita, joihin päästäkseen maailman parhaat aivot kilpailevat verisesti. Kun maansa parhaat opiskelijat palaavat, kuka Intiaan, kuka Nigeriaan, heillä on usein mukanaan paljon tietoa ja ajatuksia opiskelumaansa kulttuurin ja yhteiskunnan hyvistä puolista. Nämä opiskelijat myös usein nousevat hyviin asemiin omissa maissaan. Heistä tulee vallankäyttäjiä, joita kuullaan. Tämä on yksi syy pitää huolen siitä, että maasta löytyy kansainvälisesti arvostettuja oppilaitoksia, jotka pystyvät kilpailemaan parhaista opiskelijoista. Koska kaikki lahjakkaat ihmiset eivät ole lapsesta asti varakkaita, on monelta maalta fiksu veto tarjota kansainvälisille opiskelijoille stipendejä.
6. Gastronomia. Meistä moni ajattelee vatsallaan. Keittiö on makoisa kurkistus toisen maan kulttuuriin. Hyvä esimerkki on Italia, jonka kulttuuri on maailmanlaajuisesti tunnettu keittiön kautta. Kun ihmiset hurauttavat jonkin toisen maan ruokaan, he usein myös innostuvat tutustumaan maan kulttuuriin muillakin tavoin. Siksi yksi pehmeän vallan työkalu on järjestää kulinaarisia elämyksiä ruokakulttuuria vievien tapahtumien kautta.
7. Musiikki ja viihde. Ohittamaton esimerkki on Etelä-Korea, jonka maailmanlajuinen menestys K-popissa on kasvattanut sen kulttuurista vaikutusvaltaa räjähdysmäisesti ympäri maailmaa. Bändeillä, kuten BTS, on miljoonia faneja eri puolilla maailmaa, ja heidän vaikutuksensa ulottuu kauas musii-kin ulkopuolelle. K-pop-fanit ovat yleensä kiinnostuneita myös korealaisesta kulttuurista, kielestä

ja muodista, ja siten koko kansakunnasta. Kansainvälinen kiinnostus korealaiseen viihteeseen on avannut ovia matkailulle, liiketoiminnalle ja jopa diplomatialle. Musiikki on todistetusti toimiva väline yhteydenpitoon maailmanlaajuisen yleisön kanssa ja oiva väline kulttuurisiltojen rakentamiseen.

8. Kielen edistäminen. Kielikoulutuksen tarjoaminen on yksi tapa sitouttaa ihmisiä tutustumaan syvemmin maan kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Esimerkiksi Goethe-instituutit Suomesta Togoon kutsuvat ihmisiä opiskelemaan saksaa. Kielenopiskelu vaatii opiskelijalta pitkäjänteistä vaivannäköä, joten sitä ei hevin heitetä hukkaan. Siksi kielenopiskelu todennäköisesti kantaa pitkäkestoista hedelmää.
9. Kansainvälinen uutismedia. BBC on oiva esimerkki kautta maailman seurattua hyvämaineisesta mediasta, joka pystyy muovaamaan kansainvälistä poliittista keskustelua, sillä journalistit ja poliitikot kautta maailman seuraavat sen uutislähetystensä. BBC:n valta perustuu sen korkeaan laatuun; journalistiseen riippumattomuuteen. Toinen tunnettu esimerkki on Venäjän RT, joka myös muokkaa kansainvälistä keskustelua, mutta on ilmiselvästi valtiollista propagandaa. Olisi tärkeää, että riittävän moni osaisi venäjää seurataksaan mitä näkökulmaa ihmisille syötetään – muuallakin kuin Venäjällä.
10. Kulttuurifestivaalit, kuten Intian Diwali ja Brasilian karnevaalit toimivat kutsuvana esittelymateriaalina koko kulttuuriin. Niin media kuin maksava yleisökin on niistä kiinnostunut. Ne ovat kuin työkalupakki, josta löytyy kulttuuriperinnön kaikki elementit. Esimerkiksi Brasilian karnevaleille osallistujia elää mukana brasilialaista kulttuuria leimaava ilonpidossa, nauttiessaan mukana musiikista, tanssista ja ruuasta. Karnevaalit muokkaavat mielikuvaamme koko Brasiliasta värikylläiseksi ja elämänmyöntäiseksi. Erityisesti turismin kannalta oman kulttuuriperinnön paketoiminen festivaalielämyksiksi voi olla aivan käänteentekevää. Myös elokuvafestivaaleilla on valtavasti pehmeää valtaa, sillä elokuva on kansainvälisesti erittäin suosittu taidemuoto.
11. Muoti muokkaa mielikuviamme myös. Ranskan arvokkaat muotitalot, kuten Chanel ja Dior ovat symboleja eleganssille ja luksukselle, ja lyövät siten loistokkuuden ja menestyksen leiman koko Ranskan kulttuuriselle identiteetille. Muoti viestii elämäntavasta ja jopa poliittisista näkemyksistä. Kun ihmiset ympäri maailmaa seuraavat ranskalaista muotia, he ihailevat samalla huippumuotiin miellettyjä arvoja, kuten sivistyneisyyttä ja luovuutta. Tätä voi kutsua myös brändivallaksi, jolla on myös huomattava taloudellinen merkitys tunnetuille kansainvälisille yrityksille.
12. Turismin edistämisen kampanjat, kuten Thaimaan valtion pitkäjänteinen viestintä, ovat kyenneet muokkaamaan mielikuvia koko maasta. Thaimaa on onnistunut kertomaan kulttuuriperinnöstään, luonnonkauneudestaan ja lämpimästä vieraanvaraisuudestaan koko maailmalle. Tämä ei ole itsestään selvää, kun tiedetään Thaimaan yhteiskunnalliset ja poliittiset haasteet. Silti he ovat onnistuneet luomaan vahvan tarinan, jossa turistit etsivät seikkailun lisäksi rauhaa ja suloisesti syliinsä sulkevia kulttuurielämyksiä. Onnistumiset turistien kanssa rakentavat kansainvälistä hyvää tahtoa Thaimaata kohtaan ja vahvistavat samalla sen taloutta.
13. Rauhanrakennus. Sotilaallisen voiman sijaan kansainvälistä arvostusta voi saada rakentamalla rauhaa. Martti Ahtisaaren Nobel on tietysti meille suomalaisille mitä parhain yhteisen ylpeyden ja ilon aihe. Ulkomaalaisista esimerkeistä hyvä on Sveitsi, joka on pitkään toiminut neutraalina välittäjänä erilaisissa konflikteissa, tarjoten turvallisen tilan rauhanneuvotteluille. Puolueettomuus on vahvistanut mielikuvia Sveitsistä luotettavana ja reiluna kansakuntana. Se on pehmeää valtaa jos mikä.
14. Pandat. On vaikea asettaa pandoja mihinkään yleiskategoriaan, mutta ilman muuta pandat ovat Kiinalle pehmeän vallan propaganda-ase, siinä missä valtavat Vyö ja tie -investointihankkeetkin, joita Kiina toteuttaa Afrikassa. Pandadiplomatia ei ole viatonta, joten on onnekasta, ettei Ähtärin eläintarhasta niitä enää löydy.

15. Teknologia. Teknologinen johtajuus on pehmeää valtaa. Sitä löytyy Japanista ja se perustuu muun muassa edistykselliseen robotiikkaan. Teknologinen edelläkävijyys tarkoittaa mielikuvissa synonyymia edistyksellisyydelle. Se houkuttelee bisneskumppanuuksia, lahjakkuuksia ja ylipäänsä ihailijoita kaikkialta maailmasta. Kukapa ei haluaisi olla mukana tekemässä ja ymmärtämässä seuraavaa käänteentekevää teknologista murrosta!
16. Taide ja sitä esittelevät taidenäyttelyt ovat tehneet Egyptin loisteliaasta kulttuuriperinnöstä tunnetun ympäri maailmaa. Kukapa ei olisi jossain elämänsä vaiheessa viehtynyt muinaisen Egyptin ainutlaatuisesta estetiikasta. Oli aika, jolloin Euroopan valtasi oikea Egypti-aalto, ja älymystömme kaikista maista virtasi Egyptiin hakemaan vaikutteita. Museot ja taidefestivaalit ovat lähtökohtaisesti erittäin verkottuneita kansainvälisesti, ja taide-esinelainat ovat yleensä puhdasta win-winiä. Jos kansakunta ei sattunut tuottamaan maailmanperintöä 3000 vuotta sitten, vielä ehtii: vaikka investoimalla nykytaiteeseen juuri nyt. Tässä on kyse jatkuvuuden hallinnasta, ja pidemmästä perspektiivistä.
17. Vapaaehtoisohjelmat, kuten Yhdysvaltojen ”Peace Corps”, ovat pehmeän vallan keinoja, joissa valjastetaan ihanat ja innokkaat nuoret ihmiset näyttämään maan hyväntahtoiset ja hymyilevät kasvat. Illoiset, auliit, myötätuntoiset ja auttavaiset vapaaehtoistyöntekijät ovat vastalääkettä maille, joista mielikuva on ylimielinen tai suorastaan sortava. Parhaimmillaan niistä on oikeasti hyötyä kestäväälle kehitykselle, mutta joka tapauksessa ne viestivät humanitäarisistä arvoista ja vahvistavat maiden välisiä siteitä.
18. Terveyden edistäminen otetaan usein ilolla vastaan ja se samalla luo sitä rahoittavan valtion hyvää mainetta. Tässä on kunnostautunut esimerkiksi Ruotsi, joka on investoinut rutkasti globaaleihin terveyspoliittisiin ratkaisuihin, tarjoamalla kehittyville maille apua ja asiantuntemusta. Mitä köyhempi maa, sitä todennäköisemmin ihmisten mielissä on päällimmäisenä huoli terveydestä, samalla kun yleisimmin kuollaan täysin torjuttavissa ja hoidettavissa oleviin lois- ja tartuntatauteihin. Mielikuvat, jotka hyvään terveydenhoitoon liittyvät, ovat lämpimiä.
19. Televisio-ohjelmat voivat kerätä faneja ympäri maailmaa. Yksi esimerkki on latinalaisessa Amerikassa tuotetut telenovelat, jotka pyörivät kansainvälisillä kanavilla mantereita myöten ja kertovat samalla, miten kauniita ja ihastuttavia, tunteikkaita ja kiehtovia ihmisiä asuu vaikkapa Kolumbiassa ja Venezuelassa. Telenovelat ovat usein olleet melodramaattisia, ja niissä menestyneistä tarinoista on muokattu versioita myös länsimaisiin menestysarjoihin. Kyseessä on tarinavalta, joka televisioviih-teessä totisesti osataan.
20. Kirjallisuus on ollut läpi koko kirjoitetun historiaan silta kulttuurien välillä. Shakespeare on yksi brittiläinen vahvuus, johon perustuu sen vankka kulttuurinen uskottavuus. Kirjallisuus vaatii kuitenkin laajaa nykykirjallisuutta, alati syntyviä uusia menestysromaaneja ja rajoja rikkovia taidekokeiluja saavuttaakseen kansainvälisesti merkittävän aseman. Menestyneitä kirjailijoita arvostetaan lähes kaikkialla. Kirjallisuuteen investoiminen onkin yksi monissa maissa käytetty tapa lisätä kansainvälistä pehmeää valtaansa. Romaanien ja novellien pohjalta syntyy myös uusia televisiosarjoja ja elokuvia, ja siten niiden vaikuttavuus sen kuin leviää.
21. Opiskelija-apurahat. Esimerkiksi Australia maksaa tuhansille opiskelijoille eri puolilta maailmaa mahdollisuuden opiskella Australiassa. Se on edullinen ja tehokas tapa rakentaa yhteyksiä, sillä nuorena tämän upean mahdollisuuden saaneet osaavat yleensä olla koko elämänsä kiitollisia Australialle.
22. Kulttuuri-instituuttien tehtävät ja työ vaihtelee, mutta yleensä ne tarjoavat alustan, jonka avulla valtio edistää omaa kieltään, taidettaan, kulttuuriaan ja koulutusohjelmiaan ulkomailla. Ne toteuttavat

kansainvälistämistä, kulttuurivaihtoa ja kulttuurivientiä, joiden yhteydessä on usein myös työskentelyresidenssejä tutkijoille ja taiteilijoille. Itse kirjoitin tätä julkaisua residenssissä suomalais-länsiafrikkalaisessa kulttuuri-instituutissa Beninissä, ja loin yhteyksiä kulttuurialan ammattilaisiin Beninin lisäksi Ghanaan, Burkina Fasoon, Nigeriaan ja Madagaskarille.

23. Uskonnollinen diplomatia. Kansainvälistä asemaa rakennetaan myös uskonnollisen vallan ja uskotavuuden avulla. Esimerkiksi Saudi-Arabia hyödyntää sijaintiaan islamin pyhien paikkojen suojelijana rakentaessaan suhteita muslimienemmistöisiin maihin. Tämä on keino saada kunnioitusta ja auktoriteettia yhteisöiltä, jotka jakavat saman uskon. Siksi kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa on tärkeää ymmärtää eri uskontoja ja niihin liittyviä siteitä ja jännitteitä.

Kieli ja kulttuuri osana kansainvälistä vuorovaikutusta

Tiesitkö, että trigonometrian käsite sini on keksitty viidennellä vuosisadalla Intiassa? Maailmassa kielet, kulttuurit ja keksinnöt ovat virranneet jo ennen internetin keksimistä. Eurooppa olisi ollut taloudellisesti, kulttuurisesti ja tieteellisesti paljon köyhempi, jos se olisi vastustanut Kiinasta, Intiasta, Iranista ja arabi-maailmasta tulleen matematiikan, tieteen ja teknologian tuontia toisen vuosituhannen alussa.

Kansat ovat oppineet toisiltaan kauan ja samat hyvät ideat esimerkiksi uskonnonvapaudesta on keksitty kaikilla mantereilla, vaikkakin ovat olleet käytössä eri aikoina. Samaan aikaan kun Intiaa hallittiin uskonnonvapaudella, Euroopassa oli voimissaan inkvisitio. Ei siis pidä hairahtua ajattelemaan, etteikö turvallisuutta edistävätkin innovaatiot, kuten vapaa kansalaisyhteiskunta ja maksuton koulutus kaikille, voisi aivan hyvin levitä kaikkialle maailmaa. Missään ei ole kohtalona vain julmuus ja tyrannia.

Ei ole perusteita länsimaiselle ylimielisyydelle yhtään sen enempää kuin joissain Aasian maissa hellityllä ajatukselle ”aasialaisista arvoista”, jonka mukaan vain Aasiassa ollaan kykeneviä kuriin ja järjestykseen. Pienelläkin mietinnöllä pystyy kyllä keksimään useitakin länsimaisen yhteiskunnallisen elämän vaiheita, jolloin kuri ja järjestys on ollut korkeassa arvossa.

Kansainvälinen vuorovaikutus on lähtökohtaisesti aina täällä, eikä kenenkään tarvitse käydä siihen pelolla tai ylimielisyydellä. Omassa arvopohjassa aivan sallittuja lähtökohtia ovat demokratia, tasa-arvo ja yksilönvapaudet ilman, että kyse on länsimaisten arvojen viemisestä. Kaikki nämä ajatukset ovat kukoistaneet kaikkialla jonain aikana, ja voivat kukoistaa kaikkialla tulevaisuudessa. On kuitenkin hyvä olla kansainväliseen vuorovaikutukseen ryhtyessään tietoinen kolonialistisesta historiasta ja siihen liittyvästä toisten ihmisten nöyryyttämisestä ja alistamisesta.

Amartya Sen on eritellyt monikulttuurisuutta toteamalla, että ensinnäkin vaikka kulttuuri on tärkeää, se ei ole ainutlaatuisen ratkaiseva elämämme ja identiteettimme kannalta. Muillakin asioilla on merkitystä, kuten omilla ajatuksilla, yhteiskuntaluokalla ja sukupuolella. Toisekseen mikään kulttuuri ei ole homogeeninen kokonaisuus, vaan jokaisessa kulttuuriympäristössä on huomattavaa vaihtelua. Kolmanneksi, mikään kulttuuri ei ole muuttumaton.

Esimerkiksi koulutus on saanut useita kansakuntia vaurastumaan ja sitä kautta muuttumaan. Tämä on tarina niin Suomessa kuin vaikkapa Japanissakin: määrätietoisesti tehtiin kaikesta kansasta lukutaitoista ja se muutti niin ihmisten elämää kuin kulttuuriakin. Kulttuuri on aina vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. Sodat raaistavat, köyhyys tylsistyyttää mielen, kärsimykset katkerhoitavat, oppimattomuus tekee epäluuloiseksi ja hierarkkisuus vapauttaa vallattomat vastuusta.

Kulttuurit eivät elä erillään, vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa toinen toisiaan muuttaen. Tämä ei ole yhdellekään kulttuurille uhka, vaan me voimme saada manga-sarjakuvista ja italialaisista ravintoloista ihan hyviäkin ideoita, jotka tekevät todeksi väitteen monikulttuurisuuden rikkaudesta.

Kulttuurin, merkityksessä taide, viihde ja kulttuuriperintö, näkökulmasta tavoitteena turvallisuuden kannalta ei ole kaikkialla maailmassa samanlaisena toteutettava huttu. Se ei ole kansainvälistä, jos se on vain yhtä ja samaa. Kansainvälisyys kulttuurissa ja taiteessa tarkoittaa sitä, että osallistutaan kansainväliseen keskusteluun oman kielen ja kulttuurin kautta. Siinä lähtökohtana on paikalliset tarinat ja kunkin kulttuuripiirin omaperäisyys. Vaikka jokainen kulttuurintuote lopulta on kuin morsiamen puku - jotain omaa ja jotain lainattua - vaihtoehto ei ole sulautuminen, vaan omaan juttuun uskominen.

Kulttuurin kansainvälisyyteen liittyäkin vahvasti se, että tunnetaan oma kulttuuriperintö, ollaan kiinnostuneita muista traditioista ja taidemuodoista ja ollaan valmiita oppimaan toinen toisiltaan. Jos oma kulttuuri- ja taide-elämä ei ole monipuolista, elävää ja omien piirissä tunnettua ja rakastettua, kulttuuripiiri katoaa kansainväliseltä kartalta. Näkyvyys heikkenee myös, jos oma kulttuuri ei ole kansainvälisillä markkinoilla kilpailukykyistä.

Kulttuuriperinnön suojeleminen on osa turvallisuutta

Ukrainan esimerkistä on tosiaan tarpeen nähdä kulttuuriperinnön tuhoamisen lisäksi myös sen onnistuneet suojelutoimet, joissa kansainvälisellä museoiden järjestöllä ja Unescolla on ollut merkittävä rooli. Suojelu siis onnistuu, kun sitä tehdään. Ukraina oli ryhtynyt jo ennen hyökkäystä digitalisoimaan aineistojaan ja siirtämään arkistoja pilvipalveluihin. Museokokoelmia siirrettiin salaa turvaan, kansainväliset kumppanit tukivat kulttuuriperinnön dokumentointia ja paikalliset vapaaehtoisverkostot rakensivat hiekkasäkkisuoja kirkkojen ja muistomerkkien ympärille. Ilman tätä työtä suuri osa kansallisesta muistista olisi jo menetetty.

Arvokkaan maailmanperinnön tuhoaminen ei ole vain Venäjän heiniä ja Ukrainan ongelma. Samaa hävityksen kauhustusta olemme saaneet todistaa esimerkiksi Afganistanissa, Gazassa ja Syyriassa. Näin sodan julmuus ulottuu tuhansien vuosien aikajänteelle.

Vuonna 2001 Taliban räjäytti Bamiyanin laaksossa yli 1500 vuotta seisonet jättimäiset Buddha-patsaat. Maailma seurasi järkyttyneenä ja voimattomana television kautta tätä hirmutyötä. Ne eivät olleet vain tärkeä osa Afganistanin monikulttuurista menneisyyttä ja arvokkaita buddhalaisille. Ne olivat maailmanperintökohteita, joiden oli tarkoitus säilyä esi-isien hengen ja voiman ponnistuksena myös tuleville sukupolville.

Bamiyanin buddhien tuho järkytti maailmaa. Se muistutti meitä kaikkia siitä, miten haavoittuva kulttuuriperintö on silloin, kun ideologinen väkivalta hakee symbolisia voittoja. Bamiyanin laaksoon jäi kiviseiniin räjäytetty tyhjyys. Toivottavasti se jää muistoksi ja symboliksi siitä, mitä tapahtuu jos toisten kulttuuriomaisuutta ei kunnioiteta.

Vastaava tragedia oli osa Syyrian sotaa, jossa Palmyran antiikin aikainen kaupunki joutui Isisin haltuun. Islamistinen terroristijärjestö tuhosi järjestelmällisesti temppeleitä, kaaria ja patsaita, jotka olivat muodostaneet tämän ihmeellisen rikkaan arkeologisen aarteen. Tunnetuimpiin tuhottuihin kohteisiin lukeutuvat Belin ja Baalshamin temppelit, jotka räjäytettiin tyystin.

Palmyran kaupungin kulttuuriperintökohteet olivat ihmiskunnalle tärkeä symboli idän ja lännen kohtaamisesta. Kun kulttuuriperinnön tuhoaminen valjastettiin islamistisen propagandan aseeksi, se oli isku samalla sekä paikallista identiteettiä että kansainvälistä yhteisöä vastaan.

Gazassa Israelin hyökkäykset ovat tuhonneet useita historiallisia kohteita, kuten arkistoja. Gazassa sijaitsee useita kristikunnan merkittäviä paikkakuntia, kirkkoja ja luostareita, joiden suojelu on monia toimijoita yhdistävä asia. Esimerkiksi Saint Porphyriuksen kirkko, joka on yksi maailman vanhimmista toimivista kirkkoista, on kärsinyt pommituksista. Unesco on dokumentoinut, kuinka kymmenet moskeijat, kirkot ja historialliset rakennukset ovat vahingoittuneet tai tuhoutuneet. Joukossa on esimerkiksi Anthedon, kreikkalainen satama ajalta 800 ennen ajanlaskumme alkua.

Symbolien mukana on vaarassa kadota palestiinalaisten yhteys omaan monikulttuuriseen historiaansa - ja toki myös Gazan arvo ulkopuolisten silmissä. Jaksako maailma piitata paikasta, jossa ”ei ole mitään”? Kulttuurikohteiden järjestelmällistä tuhoamista kutsutaan kulttuurikansanmurhaksi. Kun kaunis katoaa ympäriltä, inhimillinen kysymys kuuluu: Mitä on tarkoitus palestiinalaisten lasten muistaa? Minkä tarinan he kertovat tuleville sukupolville?

Lapin sodan hävitys on meille suomalaisille kitkerä muisto. Kotien lisäksi saksalaiset polttivat myös kirkkoja, kuten Kuusamon, Rovaniemen ja Kemijärven kirkot. Niiden mukana katosivat monet arvokkaat taideteokset alttaritauluista taidokkaisiin saarnastuoleihin. 1800-luvulla rakennettuja arvokkaita kirkkoja oli tuhoutunut jo talvisodassa, kuten Inarin kirkonkylän kirkko ja Sallan vanha kirkko.

Kulttuuriomaisuutta suojelevat kansainväliset sopimukset

Kansainvälisessä kulttuuripolitiikassa Unescolla on keskeinen rooli. Sen piirissä on laadittu kuusi kansainvälistä sopimusta, jotka ovat tärkeimmät kansainvälisen kulttuuripolitiikan työkalut. Vanhin niistä on Haagin sopimus kulttuuriomaisuuden suojelusta. Se käsittelee kulttuuriperintöjen suojelua sodissa.

Viisi muuta sopimusta ovat kulttuuriomaisuuden laitonta kauppaa koskeva sopimus, sopimus maailmanperintökohteista, vedenalaisen kulttuuriperinnön sopimus, aineettoman kulttuuriperinnön sopimus ja uusimpana vuonna 2005 laadittu kulttuurin diversiteettisopimus joka käsittelee kulttuuri-ilmaisujen moninaisuutta.

Haagin sopimusta käsittelem hieman laueammin, sillä se on turvallisuuspolitiikan kannalta keskeinen asiakirja. Haagin vuoden 1954 yleissopimus on Unescon alainen humanitaarinen yleissopimus, jonka tavoitteena on kulttuuriomaisuuden suojelu aseellisen selkkauksen sattuessa. Yleissopimus ja siihen liittyvä pöytäkirja hyväksyttiin Suomessa vuonna 1994.

Sopimukseen kirjattiin aikoinaan tilannekuva, jossa sopimuspuolet toteavat kulttuuriomaisuuden kärsineen vakavia vaurioita aseellisten selkkausten aikana. Haagin sopimuksen syntyä vauhditti myös tieto siitä, että sodankäyntitekniikan kehityksen vuoksi kulttuuriomaisuus on alati suuremmissa vaarassa tuhoutua.

Sopimuksen osapuolet kirjasivat olevansa vakuuttuneita siitä, että minkä tahansa kansan kulttuuriomaisuudelle aiheutettu vahinko on menetys koko ihmiskunnan kulttuuriperinnölle, koska jokainen kansa on tuonut osansa maailman kulttuuriin. Siksi lähtökohtana on ajatus siitä, että kulttuuriperinnön säilyttäminen on erityisen tärkeää maailman kaikille kansoille ja siksi tätä perintöä on suojeltava kansainvälisesti. Intressi ei ole vain paikallinen, vaan kulttuuriomaisuus on luonteeltaan yhteistä.

Sopimuksessa todetaan, että kulttuuriomaisuuden suojele ei voi olla tehokasta, ellei sen järjestämiseen ryhdytä rauhan aikana sekä kansallisin että kansainvälisin toimenpitein. Sopimuksen laatijat ilmoittivat ryhtyvänsä varautumisessa kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin.

Sopimuksessa kulttuuriomaisuudella tarkoitetaan ”irtainta tai kiinteätä omaisuutta, jolla on huomattava merkitys kansojen kulttuuriperinnölle, kuten rakennustaiteellisia, taiteellisia tai historiallisia muistomerkkejä, olivatpa ne uskonnollisia tai eivät, kiinteitä muinaisjäännöksiä, rakennusryhmiä, joilla kokonaisuutena on historiallista tai taiteellista merkitystä, taideteoksia, käsikirjoituksia, kirjoja ja muita esineitä, joilla on taiteellista, historiallista tai muinaistieteellistä merkitystä sekä tieteellisiä kokoelmia ja merkittäviä kirja- tai arkistokokoelmia taikka kokoelmia, jotka sisältävät edellä määritellystä omaisuudesta tehtyjä jäljennöksiä, sekä ”rakennuksia, joiden pääasiallisena tarkoituksena on a kohdassa määritellyn irtaimen kulttuuriomaisuuden säilyttäminen tai näytteilläpitäminen, kuten museoita, suuria kirjastoja, arkistoja sekä suojia, joiden tarkoituksena on turvata aseellisen selkkauksen sattuessa a kohdassa määritelty irtain kulttuuriomaisuus.

Sopimuksen yksi keskeinen lähtökohta on kulttuuriomaisuuden kunnioittaminen. Siten se kytkeytyy tukevasti sivistyksen itseisarvoon. Kunnioitus kytkeytyy luonnollisesti tekoihin.

Sopimuspuolet sitoutuvat kunnioittamaan omalla tai toisen sopimuspuolen alueella olevaa kulttuuriomaisuutta pidättäytymällä käyttämästä tätä omaisuutta ja sen välitöntä ympäristöä tai niiden suojaksi rakennettuja laitteita tarkoituksiin, jotka voisivat aseellisen selkkauksen sattuessa saattaa tämän omaisuuden hävitykselle tai vahingoittumiselle alttiiksi, ja pidättäytymällä tähän omaisuuteen kohdistuvista vihamielisistä teoista. Näistä velvoitteista voidaan poiketa vain pakottavan sotilaallisen syyn ehdottomasti niin vaatiessa.

Sopimuspuolet sitoutuvat lisäksi kieltämään, ehkäisemään ja tarpeen vaatiessa lopettamaan kaikenlaisen kulttuuriomaisuuteen kohdistuvan varkauden, ryöstön tai laittoman haltuunoton ja hävityksen. Ne sitoutuvat olemaan takavarikoimatta toisen sopimuspuolen alueella olevaa irtainta kulttuuriomaisuutta ja pidättäytyvät kaikista kulttuuriomaisuuteen kohdistuvista kostotoimista.

Sopimukseen on myös kirjattu velvollisuuksia ja vastuita miehitysvallalle: jos osoittautuu välttämättömäksi ryhtyä toimiin miehityksellä alueella sijaitsevan ja sotatoimien vahingoittaman kulttuuriomaisuuden säilyttämiseksi, ja elleivät toimivaltaiset kansalliset viranomaiset voi niihin ryhtyä, on miehitysvallan, mikäli mahdollista, ryhdyttävä välttämättömpiin säilyttämistoimenpiteisiin läheisessä yhteistyössä näiden viranomaisten kanssa.

Sopimus ottaa myös huomioon epäselvät valtiolliset tilanteet ja toteaa, että sopimuspuolen, jonka hallitusta vastarintaliikkeen jäsenet pitävät laillisena hallituksenaan, on mikäli mahdollista kiinnitettävä näiden huomiota velvollisuuteen noudattaa niitä tämän yleissopimuksen määräyksiä, jotka koskevat kulttuuriomaisuuden kunnioittamista.

Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat sisällyttämään rauhan aikana sotaväenohjesääntöihin tai ohjeisiin sellaisia määräyksiä, joilla voidaan turvata tämän yleissopimuksen noudattaminen, ja edistämään puolustusvoimissaan kaikkien kansojen kulttuurin ja kulttuuriomaisuuden kunnioittamisen henkeä. Tämä on vakavasti huomioitava myös Suomen puolustusvoimissa, joissa on oltava valmiuksia kunnioittaa oletetun vihollisen kulttuuriomaisuutta.

Parhaiten Unesco tunnetaan maailmanperintökohteistaan. Edelleenkin maailmanperintöstatusta havigellaan ja ajatellaan sen olevan korkein tunnustus kohteen merkittävydestä. Maailmanperintöstatusta pystytään hyödyntämään esimerkiksi matkailun edistämässä, mutta toki se on vahva viesti myös selkkausten keskelle valittujen kohteiden erityisestä arvosta ja ainutlaatuisuudesta.

Valmiussuunnittelu hybridisotaan

Suomen kielessä on erinomainen sana kuvaamaan ihmisen psykologiaa hyväksi käyttäviä sodankäynnin keinoja: hermosota. Hermosota käy hermoille kylväessään huolten ja pelkojen lisäksi myös konkreettisia ilkeyksiä, kuten juomaveden myrkyttämistä, sähköyhteyksien häirintää ja tietokoneviruksia.

Hermosodassa käytetään propagandaa, jota ei aina propagandaksi tunnista. Putinin trollit ovat useimmille tuttu juttu konseptina, mutta ihminen silti voi päätyä keskustelemaan trollin kanssa sosiaalisessa mediassa tajuamatta, että nyt vieras valta kopeloi aivoja. Taitavassa propagandassa on aina totta toinen puoli, johon valeet ja liioittelu kiinnitetään. Taitava propaganda iskee kiilaa sinne, missä on jo railo. Liekitää sitä epäluottamusta, joka on jo syntynyt.

On hyvä ymmärtää tunneilmastoja, joita hybridisodilla pyritään luomaan. Historian esimerkit siitä, miten todelliset vääryydet jalostetaan kaunan, koston ja vihanpidon kierteisiin osoittavat, että usein taustalla on puolitotuuksia, joissa toinen puoli tosiaan on totta: ja toinen on kärjistyksillä, virheillä ja valeilla kuorrutettua.

Kysymys ajasta on merkityksellinen. Vanhakin vääryys voidaan jalostaa valtioita hajottaviksi epäluuloiksi taitavan tarinankertojan avulla. Yhdenkään valtion rajat eivät ole luonnolliset, eikä rajojen sisällä asuva kansa monokulttuurinen. Siksi on tärkeää löytää sovinto ja sisäinen rauha ja luottamus menneiden tapahtumien kanssa. Jos ei pystytä käymään julkista keskustelua menneistä julmuuksista, kuten sodista, anastetuista kodeista, kansanmurhista, nälänhädistä ja kansainvälisen yhteisön laiminlyönneistä, altistutaan aina hybridisodankäynnin sisäistä yhtenäisyyttä ja turvallisuutta horjuttavalla voimalla, jotka saattavat usuttaa kostoiskuihin muitakin kuin alkuperäisen vääryyden tosiasiallisia kärsijöitä.

Siksi yksi keskeinen valmistautumiskeino hybridisotaan on demokratian vaaliminen kaikkine osa-alueineen kansalaisyhteiskunnasta sananvapauden rakenteisiin. Kokemus reiluudesta voi syrjäyttää yhteiskunnallisen katkeruuden, jos kaikki oikeasti pääsevät mukaan yhteistä tulevaisuutta rakentamaan.

Tosiasiat eivät yksin saa tunnetta väistymään, mutta ei demokratia ilman niitä pärjää. Me tarvitsemme tosiasioiden tuotantoa ja kulutusta. Valistunut ja sivistynyt kansa kestää disinformaation, misinformaation ja muun vihollispropagandan painetta paremmin kuin tietämättömyydessä kasvatetut. Kaikki me voimme olla vuorollamme typeryksiä, mutta oppi luo resilienssiä heppoisille harhaanjohtamispyrkimyksille.

Olennaista on ymmärtää se, että disinformaation, misinformaation ja propagandan tunnistamiseen ja torjumiseen ei riitä pelkkä tiedonjano. Ammattimainen faktantarkistus on tärkeää, mutta meillä kaikilla kansalaisilla on oltava valmiudet tulkita tarinoita. Miten tarinat rakennetaan, miten tarinoita käytetään. On osattava mennä tosiasioiden taakse, niiden alkulähteille ja ymmärtää miten mieltämme manipuloidaan. Olemme kaikki vaikutuksille alttiita kokonaisia ihmisiä, joilla on keho, tunteet ja toiveet.

Ihminen ei ilman kasvatusta kasva viisaaksi. Kasvatustieteissä tiedetään, että taidekasvatus vahvistaa kykyä tunteisiin ja mielikuvitukseen. Se antaa lapselle erityislaatuisia edellytyksiä ymmärtää sekä itseään että muita. Osataksemme tulkita tarinoita – siis myös niitä, joiden avulla meille syötetään turvallisuutta tuhoavaa epäluuloa, eripuraa ja valetta – meidän on ponnisteltava oppiaksemme havaitsemaan sielun toisen kehossa. Lapsi ei ilman muuta käsitä muita ihmisiä ajatusten ja tunteiden täyttämiksi avariksi ja syviksi maailmoiksi.

Filosofi Martha Nussbaum kirjoittaa väkevästi kaikille kuuluvan humanistisen koulutuksen ja taideaineiden käytön puolesta, jotta opimme oivaltaviksi ja kriittisiksi. Näin hän kirjoittaa teoksessaan Talouskasvua tärkeämpää – Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä: ”Joku saattaa päntätä päähänsä pitkän

luettelon faktoja. Jos hän ei osaa tulkita niitä eikä ymmärrä kertomuksen rakentumista niiden pohjalle, hän on melkein yhtä huonossa asemassa kuin kokonaan tietoa vaille jäänyt. Tällainen opiskelija ei pysty erottamaan poliitikkojen ja kulttuuristen johtajien levittämiä perusteettomia stereotyyppioita totuudesta. Hän ei erota tekaistuja väitteitä perustelluista.”

Ja sitä me suomalaiset tulemme tarvitsemaan, jos Venäjä tosissaan alkaa hajottamaan korviemme välissä olevaa puolustuslinjaa: meidän on kyettävä erottamaan tekaistut väitteet perustelluista. En mielelläni yleensä käytä käsitettä sydämen sivistys, sillä se kuulostaa omaan korvaani lällyltä. Mutta tässä se on paikallaan: tarvitsemme sydämen sivistystä, jossa ihmisenä ihmiselle olemiseen yhdistyy kyky tunnistaa olenainen epäolennaisesta, oikea väärästä, valhe totuudesta ja uskallamme toimia siten kuin sydän sanoo.

Informaatiovaikuttamiselta suojautuminen liittyy jokaiseen kärkeen kokonaisturvallisuuden timantissa.

Media puolustuslinjana disinformaatiota vastaan

Hybridisotaan ei voi valmistautua vain yksityisten kansalaisten hoksaavaisuuden varassa, vaan tarvitsemme sananvapauden rakenteita, etenkin mediaa. Ammattimaista, moniäänistä mediaa, jossa vapaat, kriittiset ja taitavat journalistit tarkistavat faktat. Näkevät kulissien ja informaatiovaikuttamisen taakse.

Karel Kekkonen on väitöskirjassaan tutkinut sitä, miten Katalonian itsenäisyysliikkeen informaatiovaikuttaminen on upponnut 2010-luvulla suomalaiseen mediaan. Tiivistys: kuin veitsi voihin. Kekkonen arvio on, että suomalainen media näyttää tunnistavan disinformaation huonommin, jos sen kohde on kauempana. Suomalaisessa kulttuuripolitiikassa on tavattu painottaa medialukutaidon merkitystä, mutta yhtä lailla on syytä kantaa huolta median ammattimaisuudesta: siitä, että kansalaisten saatavilla on luotettavaa tietoa maailman tapahtumista.

Kekkonen mukaan informaatiovaikuttamisen ja disinformaation käsitteet ovat viime vuosina vakiintuneet käyttöön, kun kuvataan viestinnällispsykologia operaatioita, joita vihamieliset tahot kohdistavat länsimaihin. Useimmiten näitä käsitteitä käytetään Suomessa Venäjän valtion toimia kuvattaessa, mutta Venäjä ei ole maailman ainoa maa, jossa demokratia ja totuus eivät ole korkeassa arvossa.

Itse käytän mielelläni käsitettä propaganda, koska se on useimmille tuttu ja tunnistettava kansainvälinen sana. Informaatiovaikuttaminen ja disinformaatio ovat käsitteinä ikään kuin propagandan perillisiä ja siirtyneet suomalaisesta sotilaskielestä laajempaan käyttöön. Englanniksi informaatiovaikuttamisen käsitettä ei käytetä, mutta disinformaation käsitettä kyllä.

Kekkonen mukaan ajoittain puhutaan myös vaikuttamiskampanjoista, joka on sikäli haastava termi, että kun mikä tahansa kansalaisjärjestö viestii vaikkapa mielenterveyskuntoutujien tarvitsemasta tuesta, kyseessä on vaikuttamiskampanja, eikä siinä ole mitään ketunhüntää kainalossa.

Mitä suomeksi sitten tarkoitetaan informaatiovaikuttamisella? Se on tietoista, vahingollista eli vahinkoa aiheuttavaa tai siihen pyrkivää vaikuttamista, jonka tavoitteena on kohteen mielipideympäristön muuttaminen suotuisammaksi vaikuttajan tavoitteille. Esimerkiksi Venäjän tavoite on saada mielipiteet kääntymään EU-vastaisiksi, sillä sen etu on heikko ja epäyhtenäinen Euroopan unioni.

Vaikuttamisen keinoina käytetään disinformaatiota eli tahallisen harhaanjohtavan ja virheellisen informaation levittämistä. Usein informaatiovaikuttamiskampanjaan kuuluu myös sinänsä oikean tiedon tietoisesti harhaanjohtavaa käyttöä tai muita kognitiivispsykologisia manipulaation muotoja, joilla kohdemaan kansalaisten ja päättäjien mielipiteenmuodostukseen pyritään vaikuttamaan.

Median tehtävä on tunnistaa oikea tieto valeesta ja välittää yleisölle parasta mahdollista tietoa. Sen tehtävä ei ole tasapuolisuusharhan vallassa olla äänitorvena informaatiovaikuttamiskampanjoille, vaan osoittaa haastateltavien antamat väärät väittämät vääriksi. Median murros on johtanut kaikenlaisen tiedon valtavaan määrään, sekä myös paineeseen julkistaa tietoja ennen kuin niitä ehditään kunnolla tarkastaa. Siksi ammattimainen media on usein hitaampaa kuin innokkaat kansalaiset, jotka voivat levittää omilla kanavillaan luuloja, jotka tunnetusti eivät ole tiedon väärttejä.

Informaatiovaikuttaminen on kuitenkin lähtökohtaisesti tahallista. Kukapa ei olisi joskus vahingossa sanonut tai kirjoittanut jotakin, joka ei pidä paikkansa. Disinformaatio on tahallisesti harhaanjohtavaa informaatiota. Tahaton harhaanjohtava informaatio on misinformaatiota, ja sellaisenaan inhimillistä.

Informaatiovaikuttaminen on myös lähtökohtaisesti systemaattista ja sen tuottamiseen tarvitaan valtiolinen, puolivaltiolinen tai muu vastaava taho, joka ei ole yksittäinen kansalainen tai porukka. Yksittäinen ihminen voi toki levittää disinformaatiota, mutta ei voi toteuttaa informaatiovaikuttamiskampanjaa. Siitä huolimatta, että nykyisten algoritmien tähden mieltä kuohuttava sisältö, kuten viha, saa helpoiten tulta alleen sosiaalisessa mediassa.

Asiallinen, asiapitoinen ja hyvántahtoinen viesti ei yhtä todennäköisesti leviä kuin vihaa ja inhoa tihkuva sisältö. Pidemmän päälle olisikin kokonaisturvallisuuden kannalta tärkeää suitsia EU-lainsäädännöllä sosiaalisen median algoritmeja sellaisiksi, jotka eivät rapauta asiallista kansalaiskeskustelua.

Viestinnän tulisi Kekkonenkin mukaan olla liberaalissa, demokraattisessa yhteiskunnassa lähtökohtaisesti vilpittömä eli viestinnän ei pitäisi olla tarkoituksellisesti harhaanjohtavaa tai haittavaikutukseen tähtäävää. Tämä on vakava huomio kaikille viestinnän ammattilaisille, jotka saattavat luulla voivansa hallita mediaa piilottelemalla ja ruusukuorruttamalla ikäviä asioita. Meidän on sitouduttava totuudellisuuteen, jos haluamme säilyttää itsenäisyytemme.

Kekkonen käyttää käsitettä tahaton informaatiovaikuttaminen tilanteesta, jossa media toistaa harhaanjohtavaa viestintää ikään kuin ymmärtämättä toistamansa viestinnän disinformatiivista luonnetta. Taus-tavaikuttajana tällöin on toimija, joka on pyrkinyt tietoisesti harhaanjohtamaan mediaa – ja onnistunut. Median haastava, mutta polttavan tärkeä tehtävä olisi aina tunnistaa harhaanjohtava ja haitallinen disinformaatio.

Medialla on suuri vastuu harhaanjohtavan viestinnän tunnistamisessa, suodattamisessa ja torjumisessa. Tieteentekijöillä puolestaan tärkeä tehtävä tutkia miten media tässä onnistui. Tieteen vauhti on kuitenkin päivittäismediaa hitaampi. Esimerkiksi väitöskirjatutkimus kestää useita vuosia. Siten kansalaiset saavat tämän kautta tulevan korjauksen viiveellä, mutta yhtäkaikki media- ja yhteiskuntapoliittinen tutkimus on olennainen sananvapauden rakenne, joka turvaa puolustuslinjaa korviamme välissä.

Karel Kekkonen mukaan suomalainen media on onnistunut kiitettävästi tunnistamaan ja torjumaan Venäjän valtion levittämää disinformaatiota. Kaukana olevien, vieraampien kohdemaiden heikommasta tunnistamisesta on Kekkonen esimerkkinä Katalonia. Kekkonen mukaan suomalainen media toisti paljolti kriittikkä vuonna 2017 Espanjaan kuuluvan Katalonian alueen itsenäisyysliikkeen viestintää. Suomalainen media ei siis tunnistanut itsenäisyysliikkeen viestinnän lähtökohtaisen harhaanjohtavaa luonnetta. Tämän takia tarvitaan vakavaraisia medioita, joilla on kielitaitoisia ja kohdemaan tuntevia ulkomaankirjeenvaihtajia ja ulkomaantoimittajia.

On syytä ottaa vakavasti se, että Venäjän valtio kohdisti vuonna 2017 Katalonian itsenäisyysliikkeen tukena Nato-maa Espanjaa vastaan laajan informaatiovaikuttamiskampanjan, suomalainen media ei kyennyt tätä tunnistamaan, vaan pahimmillaan toisti rinnan venäläisen RT-televisiokanavan kanssa samoja argumentteja.

Valppauden tasoa informaatiovaikuttamisen ja disinformaation edessä ei siis ainakaan Suomessa ole varaa laskea, vaan sitä pitäisi pikemminkin nostaa. Mediapolitiikassa on pidettävä huolta ammattimaisen median toimintaedellytyksistä ja kukin kansalainen voi osaltaan pitää huolen siitä, että seuraa uutisiaan suoraan ammattilaismedioista, eikä vain kaverien kertomana ja satunnaisista somejaoista.

Koko yhteiskunnan kykyä havaita, torjua ja suodattaa disinformatiivista viestintää tulee kehittää. Tässä nousee arvoonsa lukutaitotyö ja kaikki taiteen muodot, joilla pidetään huolta suomen kielen ilmaisuvormista. Presidentti Mauno Koiviston vanha viisaus on pitää kieli niin sivistyneenä, että sillä voidaan ilmaista myös piilotettuja pyrkimyksiä ja harmaan sävyjä. Tässä me emme onnistu ilman runoutta ja teatteria.

Teatterilla on ollut suuri merkitys puhutun suomen kielen rikastamisessa, eikä uuden näyttämötaiteen tai kotimaisen elokuvan ja tv-sarjojen rooli tässä ole lainkaan vähentymään päin. Mitä laajempi on sanavarastomme, sitä paremmin kieli erottelee jyvät akanoista.

Taide auttaa myös itsetuntemuksen kehittymisessä niin, että osaamme epäillä ja tarkastella itseämme kriittisesti. Liiallinen itsevarmuus, varmuus omista mielipiteistä tekee meistä vaikuttamiselle alttiita, kun taas on vaikeampi vaikuttaa ihmiseen, joka osaa epäillä itseään ja toimintaansa.

Lukutaidon turvallisuuspoliittinen merkitys

Lukutaito turvaa sen, että kansalaiset ymmärtävät viranomaisviestinnän kriisin aikana sekä osaavat tunnistaa vihollisen informaatiovaikuttamisen. Nykyään puhutaan myös monilukutaidosta korostamaan sitä, että lukutaito ulottuu monenlaisten tekstien ymmärtämiseen, kuten meemien ja elokuvien lukutaitoon.

Kielellisen ilmaisun taidot - joka siis tarkoittaa myös kykyä ymmärtää puhetta ja siten esimerkiksi videoita - ovat vahvasti kytköksissä perinteiseen lukutaitoon, jota on vaikea saavuttaa ilman kirjojen lukemista.

Suomi on lukevaa kansaa. Suurin osa lapsista ja nuorista lukee kirjoja ja vain yhdellä kymmenestä aikuisesta on heikko lukutaito. Ajankäytöllisesti television ääressä on perinteisesti istuttu Suomessa tuntitolkulla, nyt sosiaalisen median kanavat ovat tulleet kilpailemaan tästä ruutuajasta ennennäkemättömän tehokkaasti, sillä toisin kuin televisio, puhelin mahtuu taskuun ja on siis kaikkialla mukana.

15-24-vuotiaista nuorista yhdeksän kymmenestä seuraakin sosiaalista mediaa useita kertoja päivässä tai jatkuvasti. Tämä on tietysti tuttua aikuisillekin, joista monella on haasteita oppia lukemaan internet-sisältöjen oikeellisuutta. Puhutaan kaninkolo-ilmiöstä, kun ihminen joutuu ääriuskomusten valtaan ja alkaa uskoa varsin villeihinkin salaliittoteorioihin. Ihminen voi päätyä keskustelemaan vaikka pelkkien robottien kanssa ja ajautua todella haitallisten maailmankuvien ja käsitysten pauloihin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa erilaisiin yliampuviin salaliittoteorioihin uskovia on häiritsevän paljon.

Toimittaja-tutkija Pasi Kiviojan mukaan pohjoismaissa uskotaan salaliittoteorioihin vähemmän kuin muualla. Yksi tutkimuksissa löytynyt selittävä tekijä on kansalaisten luottamus mediaan: mitä enemmän luotetaan uutisiin, sitä vähemmän uskotaan salaliittoteorioihin. Myös korkealla koulutustasolla ja laadukkaalla koulujärjestelmällä on tässä osansa.

Internetin myötä on tarvittu uudenlaisia taitoja, jotta voidaan etsiä ja löytää tarvittavaa informaatiota. Se edellyttää lähdekritiikkiä ja tekstien parissa puurtamista sen sijaan, että kysyy tekoälyltä. Pahimmillaan edes pohtimatta mistä lähteistä se tekoäly mahdollisesti vastauksensa kaivaa.

Nykyaikainen tiedonhankinta vaatii hakukoneille annettavien käskyjen taitamista ja luotettavien uutismedioiden erottamista epäluotettavien sivustojen joukosta. Usein se on ilmiselvää. Oletan, että esimerkiksi minun nimelleni aikoinaan laaditusta pornosivustosta useimmat osasivat päätellä, ettei se oikeasti ole omani. Mutta useimmat meistä ovat joskus haksahaneet internetiä tai sosiaalista mediaa huolimattomasti selatessaan uskomaan väärään tietoon.

Koska uusia sosiaalisen median kanavia ilmestyy jatkuvasti, on tärkeää osata muodostaa laajasta ja hajanaisesta informaatiotulvasta mielekkäitä ja käyttökelpoisia kokonaisuuksia, josta osaa etsiä ja löytää hyödyllistä tietoa. Lisäksi on osattava olla ajautumatta kuluttamaan ahdistavaa ja tuhoisaa sisältöä, joka ruokkii itseinhoa tai ihmisvihaa.

Nämä uudet medialukutaidot liittyvät niihin kielellisiin vuorovaikutustaitoihin, jotka vankka perinteinen lukutaito antaa. Lukeminen periytyy vahvasti, joten kodin rooli on tässä keskeinen. Kuitenkin myös koulu ja kuntapalvelut voivat tarjota kaikille mahdollisuuden tarttua kirjaan. Erityisesti ajankohtaisten lasten- ja nuortenkirjojen näkyvyys luokahuoneissa on tärkeää.

Lukukampanjat varusmiesten keskuudessa olisivat taatusti hyödyllisiä lukutaidon vahvistajana, ja vaikeuksien voittamisessa. Lukeminen on hyvä tapa käsitellä omia tunteitaan ja ihan vain rauhoittua.

Vaikka Suomessa tosiaan lukutaito on vankka, se on ollut heikkenemään päin. Kirjojen ja muiden pitkien tekstien lukeminen onkin vähentynyt lapsilla ja nuorilla tällä vuosituhannella. Suomalaiset lapset ja nuoret ovat kuitenkin kansainvälisesti vertailtuna ahkeria lukijoita ja heidän lukutaitonsa on hyvä. Käytännössä Suomessa kaikki lapset lukevat ainakin jonkin verran kirjallisuutta.

Suomessa merkittävä lukemisen ja lukutaidon edistäjä on Lukukeskus. Sen tietopaketti kertoo, että Euroopassa eli tärkeimpien liittolaistemme joukossa jopa 73 miljoonalla aikuisella on heikko lukutaito. Tämä tarkoittaa joka viidettä eurooppalaista.

Lukukeskus muistuttaa, että hyvän lukutaidon saavuttaa vain lukemalla. Lukeminen on onneksi myös ihanaa. Se on reitti mielikuvitukseen ja luovuuteen, sekä tiedon, ilon ja elämysten lähde. Lukeminen syventää ymmärrystä monimutkaisista kokonaisuuksista, auttaa painamaan mieleen isoja asiakokonaisuuksia, laajentaa ajatusmaailmaa ja synnyttää uusia ideoita. Etenkin kaunokirjallisuuden lukeminen voi auttaa ymmärtämään muiden ihmisten ajatuksia ja tunteita. Siksi omaa lukutaitoa kannattaa vaalia ja vahvistaa koko eliniän. Suomen kieli on niin valtavan rikas aarreaitta, että uusia sanoja ja ilmauksia voi oppia aina kuolemaansa asti.

Luen, siis ajattelen.

Resilienssi yhteisön ominaisuutena

Vaikka kukin voi kehittää omaa kykyään kestää kohtaloniskuja ja toipua vastoinkäymisistä, resilienssi on yhteisön ominaisuus. Horjumaton yksilö ei ole realistinen turvallisuuspoliittinen tavoite, sillä ihminen on väistämättä inhimillinen.

Suurin osa ihmisistä kokee elämänsä varrella mielenterveyden häiriötä. Arkijärkikin kertoo, että jokaisella on joskus huono päivä. Tiukka tilanne on helpompi kestää, jos muuten on asiat kunnossa, mutta kenelläkään ei voi olla aina asiat kunnossa. Kun yhteisö kannattelee kaveria hädässä, yhteisö on resilienssi.

Tähän näkökulmaan sisältyy luonnollisesti paljon muitakin välineitä kuin kulttuuri, taide ja kulttuuriperintö. Niiden voima on kuitenkin kyvyssä ammentaa syvällisestä merkityksellisyydestä, arvoista ja tunteista.

Yksi tapa vahvistaa kykyämme kestää kovia koettelemuksia on ammentaa taiteesta ylevyyttä, joka opastaa kohti arvopitoista ja tarkoituksentäyteistä yhteisöllistä elämää, jossa ihminen on ensisijaisesti toisia ihmisiä varten. Tämä ei ole millään tapaa ristiriidassa yksilöllisten ominaisuuksien, yksilöllisten tarpeiden ja yksilön oikeuksien kanssa. Päinvastoin. Tässä nähdään jokainen yksilö, ja hänen arvonsa.

Inhimillisyydessä on myös kyse ihmisen lähtökohtaisesta kyvystä olla tietoinen omasta vastuullisuudesta sellaisten arvojen löytämiseksi, joita ihminen voi toteuttaa omassa elämässään. Ihmisellä itsellään on vastuu päättää, millaisen tarkoituksen hän luo elämälleen. Hyvä yhteisö auttaa meitä viljelemään toisissamme yleviä arvoja, yhteisö voi auttaa synnyttämään tunnesiteitä toisiin. Näin teemme esimerkiksi, kun laulamme koulun kevätjuhlassa samaa laulua.

Täyttymyksen kokemus, jonka saamme pakahtuessamme luonnon, taiteen tai vauvan äärellä - nämä esimerkkeinä itseisarvoista isoista ihanista asioista ihmisen elämässä - voimme eläytyä arvoihin, kuten urheuteen ja henkilökohtaiseen arvokkuuteen tavalla, joka auttaa kestäämään kohtaloniskuja.

Koettelemuksilta emme kukaan välty, mutta tämän kirjan aihe laittaa meitä varautumaan kohtaloista kovimpaan: sotaan. Silloin arvojamme koetellaan, ja silloin meidän on ollut hyvä jo hyvissä ajoin arvokkaimpia arvojamme viljellä ja vaalia. Siksi kulttuuri, taide ja kulttuuriperintö.

Me tarvitsemme niitä pakahduttavia hetkiä, jolloin voimme päästää irti kuvitelmasta ihmisen kaikkivoipaisuudesta. Kun saamme kokea olevamme osa jotain suurempaa, saamme ehkä jopa kosketuksen pyhään. Sellaiset voimakkaat arvokokemukset auttavat meitä toimimaan oikein.

Jokainen ihminen tahtoo elää niin, että hänen elämänsä on oleva tarkoituksellinen. Merkityksen, elämän tarkoituksen puuttuminen ajaa ihmisen ahdistukseen, tai turhautuneeseen tyytymättömyyteen. Tarkoituksen löytäminen tekee elämästämme parempaa. Jos ihminen joutuu sellaiseen tyhjiöön, jossa hän ei koe elämälleen tarkoitusta, henkinen hätä on oleva suuri, ja yleinen toivottomuus, elämän sisällöttömyys ja ikävystyminen täyttävät päivät ilon ja toivon sijaan.

Elämän tarkoitusta ei voi löytää vain kerran, vaan ihminen koskettelee elämänsä tarkoitusta koko pitkän iän. Ei riitä, että kerran lapsena herkistyi suvivirttä laulaessa. Myöhemminkin on koettava uusia suuria pakahduttavia tunteita, joiden avulla suunnistaa elämän äärettömydessä.

On löydettävä niitä yhteisiä hetkiä yhä uudelleen ja uudelleen, jotka auttavat huomaamaan, ettei elämässä ole ainoatakaan tarkoituksetonta päivää. Joka päivä voi nimittäin olla ihminen toiselle ihmiselle. Siinä auttaa, jos olemme yhteisesti oppineet käymään arvokeskustelua ja siten tunnistamaan arvoja, jotka meitä kannattelevat.

Arvokeskustelussa on tärkeää löytää paitsi omat arvonsa, myös tunnistaa ne asiat, joilla on arvo itsessään eli joita ei tarvitse perustella hyödyn kautta. Eihän kukaan vauvan äärellä kysy, mitä me hänestä hyödyimme. Sama päteköön luontoon ja taiteeseen. Hyvinvointi ilman jotain itsessään arvokasta ei voi tyydyttää ihmistä.

Elämän tarkoituksesta on paljon laadukasta kirjallisuutta. Itse olen viehättynyt muun muassa filosofi Martha Nussbaumin ajattelusta, jossa itsekunnioitus ja arvokkuus nähdään edellytyksenä sille, että ihminen voi pitää elämänsä elämisen arvoisena.

Nussbaum on myös määritellyt kymmenen ihmisen toimintakykyä. Toimintakyky on yksi tapa konkretisoida kriisinkestävyyttä eli resilienssiä - mikä on se kaikki, mitä me kykenemme tekemään jos olemme kestäviä. Koska hän on itsekin eri teksteissään muutellut näiden toimintakykyjen täsmällisiä määrittelyjä, tohdin tässä kuvailla vapaasti omin sanoin, miten ne itse tiivistän:

1. Elämä. On tietysti aivan keskeistä, että saa elää pitkän elämän ja kuolla luonnollisesti vanhuuteen tai sairauteen, joka ei olisi enää ollut vältettävissä.
2. Terveys. On saatava elää terveenä, saaden hoitoa, ravintoa ja suojaa.
3. Koskemattomuus. Että saa liikkua vapaasti, ei joudu kokemaan väkivaltaa ja saa valita itse, kenen kanssa harrastaa seksiä ja miten lisääntyy.
4. Aistit, mielikuvitus ja ajattelu. Tähän tarvitaan koulutusta ja sananvapautta, sekä mahdollisuutta miellyttäviin kokemuksiin ja tarpeettoman tuskan välttämistä.
5. Tunteet. Mahdollisuus muodostaa tunnesiteitä, ilmaista tunteitaan ja rakastaa.
6. Käytännöllinen päättely. Mahdollisuus muodostaa oma etiikkansa, päättää mihin uskoo ja kyky tarkastella kriittisesti omaa elämänsuunnitelmaa.
7. Yhdistyminen. Mahdollisuus elää muiden kanssa, huolehtia muista, kuulua sosiaalisiin yhteisöihin ilman nöyryytystä ja syrjintää.
8. Muut lajit. Mahdollisuus elää siten, että välittää toislajisista.
9. Leikki. Mahdollisuus nauruun, leikkiin ja kulttuuriin.
10. Oman elinympäristön hallinta. Eli poliittiset oikeudet ja omaa omaisuutta ja ihmisarvoisen työyhteisö.

Kulttuuri liittyy edellisessä listassa moneen muuhunkin kuin leikkiin, sillä kulttuuri, taide ja kulttuuriperintö tukee myös terveyttä, ajattelua, tunteita, päättelyä ja yhdistymistä. On myös hyvä nähdä, että mikään noista toimintakyvyistä ei ole yksilösuoritus, vaan ne ovat riippuvaisia ihmistä tukevasta ja kannattelevasta yhteisöstä ja yhteiskunnasta.

Me tarvitsemme muita ja muut tarvitsevat meitä, niin sodassa kuin rauhassa. Siksi kriisinkestävyyteen yhteisön ominaisuutena liittyy vahvasti auttamisen periaate. Me olemme velkaa toisillemme ja siten velvollisia auttamaan toisia ihmisiä, mikäli se ei vaadi kohtuuttomia ponnistuksia.

Kun löytää yhdessä muiden kanssa omat arvonsa sellaisiksi, joilla on yleisinhimillinen pätevyys, omat arvot voivat olla arvoja kaikille ihmisille. Se on arvon antamista muille. Siksi etiikka lähtee aina kysymyksistä, mitä vaikutuksia omilla teoilla ja valinnoilla on toisille ihmisille. Parasta olisi, jos voisimme valintoja tehdes-

sämme tehdä niitä koko ihmiskunnan puolesta. Useimmiten kuitenkin ihan vain omalle yhteisölle antaminen auttaa kääntämään katseen pois itsekeskeisyydestä syvempään elämän tarkoitukseen.

Täysin oman yksityisen, vain minulle kuluvan merkityksen luominen elämälleen on mahdotonta, sillä ihminen on lähtökohtaisesti laumaeläin. Itsekeskeisyys on aina harhaista, arvon sijaan arvotyhjiö. Elämän tarkoitus ei myöskään synny mystisestä sisäisestä lähteestä, joka löydetään menemällä erakoksi aavikolle tai luolaan. Kaikki lopulta löytyy itsen ulkopuolelta, se vain täytyy itse oivaltaa ja todeksi elää.

Paljon puhutaan empatian, myötätunnon välttämättömyydestä. Se ei kuitenkaan yhteisön resilienssitekijänä riitä, vaan sen on muututtava teoiksi. On toimittava toisten ihmisten hyväksi. Yksi resilienssitekijä tekoina on kehittämäni käsite tunnelmataidot: se kuvastaa niitä tapoja olla ryhmässä, jotka auttavat vieraita tuntemaan olonsa kotoisaksi, saavat aikaan juhlatunnelman kun on juhlan aika, ja osaavat tuoda lohtua ja turvaa toisille silloin kun sitä tarvitaan. Tunnelmataidot ovat sananmukaisesti taitoja, joita voi opetella. Taidelähtöiset menetelmät ovat toimivia tunnelmataitoja.

Me tulemme yksilöiksi suhteessa muihin ihmisiin. Meidän ainutlaatuisuutemme muodostuu vain kurottaessamme toisiamme kohden. Taiteet ovat syntyneet tästä ihmisen halusta kurotta toisen luo, ilmaista itseään ja ymmärtää toista. Ja kun elämämme ja arvomme saavat tekojen muodon, teon merkitys tarkoittaa merkitystä toiselle tai toisille. Millään teolla ei ole arvoa vain meille, vaan sen arvo syntyy tarkoituksesta ja merkityksestä muille ja kaikille yhteisesti. Siksi resilienssi on yhteisön ominaisuus. Tämän ymmärtäminen ei vaadi sitä, ettemmekö osaisi ihailla heitä, jotka ovat kestäneet enemmän.

On hämmästyttävää, miten osa kovia kokeneista kuvaa sitä, miten he ovat löytäneet elämän hetkien tarkoituksen myös niistä kauheimmista hetkistä. Minulla oli kunnia kohdata eräs vanha herra, joka oli joutunut kokemaan pitkittynyttä puutetta, ruumiillista ja henkistä kärsimystä ja päivittäin yllä leijuvaa kuolemanvaaraa. Hän sanoi, että pitää tätä kokemusta nykyään hyvänä, koska sen jälkeen mikään ei ole tuntunut vaikealta.

Kulttuuri ylläpitää toivoa ja resilienssiä

Ukrainan kokemus sodasta näyttää, että kulttuuri on yksi vahvimista resilienssin lähteistä. Taide ja kulttuuriperintö tarjoavat ihmisille keinoja käsitellä kriisiä, ylläpitää toivoa ja rakentaa yhteisöllisyyttä.

Ruotsin Huoltovarmuuskeskuksen sisarorganisaation raportti kuvasi, kuinka sodan aikana perustettiin tuhansia uusia kansalaisjärjestöjä ja vapaaehtoisryhmiä. Niiden tehtävä ei ollut vain jakaa ruokaa ja lääkkeitä, vaan myös pitää yllä kulttuurista elämää: järjestettiin konsertteja metroasemilla, maalattiin muraleja tuhoutuneiden rakennusten seiniin ja julkaistiin kirjallisuutta, joka auttoi sanoittamaan yhteisiä kokemuksia.

Presidentti Zelenskyin johdolla on rakennettu yhtenäinen kulttuurinen narratiivi: Ukrainan ääni kuuluu taiteessa, musiikissa ja mediassa. Yksi koskettava esimerkki on Kiovan oopperan jatkanut toiminta, vaikka sireenit soivat taustalla. Tämä viestittää, että elämä jatkuu ja kulttuuri on olemassa myös sodan keskellä.

Kulttuuri on siten henkisen kriinkestävyyden infrastruktuuria, joka auttaa yhteiskuntaa selviytymään ja säilyttämään yhtenäisyytensä. Näyttää nimittäin olevan enemmän sääntö kuin poikkeus, että kriisien aikana yhteisöissä herää alkuun valtava auttamisen ja yhteishengen aalto ja into. Kirjailija, toimittaja Mari Manninen on käynyt läpi näitä esimerkkejä erinomaisessa tietokirjassaan Hyvät aikeet – Miksi autamme ja mitä siitä seuraa.

Olen elämässäni lukenut katastrofeista kirjoitettua kirjoja ja nähnyt katastrofielokuvia, joissa on kuvattu miten ahneiksi, itsekkäiksi, typeriksi ja julmiksi ihmiset muuttuvat kriisioloissa. Kuva ei ole aivan totuudenmukainen. Tosielämän kriiseissä ihmisten luontainen yhteisöllisyys puhkeaa kukkaan ja monenlaiset ihmiset ovat valmiita venymään. Kärpästen herra onkin kiltti ja reilu.

Manninen kertoo esimerkkejä: katastrofitutkimuksessa huomattiin, etteivät ihmiset Arkansissa tappa-
vien tornadojen jälkeen ryntäilleet minnekään, varastelleet tai linnoittautuneet koteihinsa, vaan toimivat rauhallisesti ja järkevästi, toinen toisilleen apua antaen.

Aikoinaan toisessa maailmansodassa pelättiin brittien henkisen selkärangan murtuvan, kun Lontoota pommitetaan. Tapahtuikin päinvastoin: naapuriapu ja yhteisöllisyys kukoistivat, ihmisten osoittaessa huomattavaa sinnikkyyttä vaikeuksien edessä.

Oli sitten kyse maanjäristyksestä, terrori-iskusta tai hurrikaanista, kansalaiset ovat käyttäytyneet toisiaan kohtaan pääsääntöisesti ystävällisesti ja usein erittäin urheasti. Mitä suurempia vaikeuksia yhteisö kohtaa, sitä todennäköisemmin ihmiset valtaa auttamismieli.

Meillä on kaikilla kohtuullisen tuoreena mielessä koronan esimerkki, jossa itsekkäästi toimivat vessapaperinhamstraajat olivat koominen kuriositeetti sen valtavan yhteisöllisen avuliaisuuden rinnalla, jossa ihmiset pitivät huolta toinen toisistaan ja toistensa henkisestä jaksamisesta. Lapsille laitettiin nalleja ikkunoihin, ja järjestettiin kekseliäästi apua koteihin ja iloa palvelukoteihin ja sairaaloihin. Itselleni rakas nuorisosirkus, tamperelainen Sorin sirkus, esimerkiksi järjesti nostureiden avulla Tampereen yliopistol-
lisen keskussairaalan lasten osastolle elämyksiä, joita saattoi katsoa turvallisesti sisältä ikkunoista. Siellä todella norsut lensivät.

Nopeasti heräävässä auttamistahdossa suurimpana maanpuolustuksellisen haasteena on kuitenkin se, että ilman järjestäytymistä ja ammattimaisia rakenteita auttamisinto lopulta lopahtaa. Alkuinnostus ei kestä loputtomiin. Sotaväsymys terminä tarkoittaa sitä, että kriisistä on tullut niin pitkä ja inhottava, ettei se enää kannusta tsemppaamaan ei itseä, ei muita.

On inhimillistä kaivata sekä rutiineja että uutuuksia. Kumpaa kaipaamme enemmän, siinä meitä on ainakin kahta lajia persoonallisuuksia, mutta jos halutaan organisoida yhteisöllisyyttä pitkittyneissä kriisioloissa, ja siihen todella kannattaa valmistautua, tarvitaan sekä toivoa ja resilienssiä ylläpitäviä rutiineja että niitä uusintavia uutuuksia.

Molemmissa tehtävissä kulttuuri on omimmillaan. Toivolle juuria arkeen luovina rakenteina kulttuuripe-
rintö, säännöllisesti samankaltaisina toistuvat elämykset kuten jokin viikottainen radio-ohjelma ja tutut tarinat ovat verrattomia. Mutta sen lisäksi tarvitsemme myös arjesta irrottavia uutuuksia, jotka myös ryt-
mittävät aikaa ja joita yhdessä muistella: uuden elokuvan ensi-ilta, suurkonsertti, urheilukisat. Joku tietty uusi laulu, joka sanoitti ajan hengen. Joku kirja, jonka kaikki lukivat juuri sinä keväänä.

Arjen turvallisuus

Arjen turvallisuuden kannalta olennaista on se, että voi luottaa omiin turvallisuustaitoihinsa ja toisiin ihmisiin. Arjen turvallisuustaidoista olennainen on paloturvallisuus.

Kerron pienen tarinan omasta lapsuudestani. Havahduin alakoululaisena omakotitalomme yläkerrassa savun tuoksuun ja kipitin alakertaan katsomaan mistä savu tuli. Huomasin olevani yksin kotona, lieden lyödessä tulta. Onneksi meillä oli ollut koulussa Lucian päivänä opetusta paloturvallisuudesta. Meille oli jaettu sarjakuvatarina tulipalosta, josta muistin hyvin, että liekit pitää peittää tukahduttamalla. Hain nopeasti pyyhkeitä, kastelin ne ja heitin ne lieden päälle. Vanhempani oli nimittäin ryhtynyt leipomaan, laittanut voin sulamaan ja unohtanut sen siihen huomatessaan, että pitää vielä hakea kaupasta munia. Tunsin itseni neuvokkaaksi ja olin iloinen saatuani koulussa havainnolliset ja mieleenjäädvät ohjeet.

Itseluottamus ei riitä, jos ei ole saanut sellaisia ohjeita, jotka tiukassa tilanteessa muistuvat mieleen. Turvallisuudentunteeseen katutilassa sen sijaan vaikuttaa erityisen paljon itseluottamus ja hyvät kokemukset vieraista ihmisistä. Jos pelkää satunnaista vastaantulijaa, ei osaa kovin hyvin erottaa aitoja vaaratilanteita.

Katuviisaus vaatii sosiaalisia taitoja ja ymmärrystä ympäröivästä yhteiskunnasta. Ne lisääntyvät, kun lisätään kohtaamisia. Siinä auttaa yhteisölliset matalan kynnyksen tapahtumat, joissa monenlaiset ihmiset tapaavat toisiaan. Erityisen hyvin toimiva arjen turvallisuuden rakentaja on kirjastot, joissa eri ikäiset ihmiset viettävät aikaa rinnan. Kirjastot ovat myös muuta yhteiskuntaa paremmin onnistuneet integroi-
maan maahanmuuttajataustaisia suomalaisia.

Kirjastot ovatkin monesta kokonaisturvallisuuden elementin näkökulmasta aivan olennainen kuntapalvelu. Kirjasto löytyy joka kunnasta – toki joissakin ne on säästetty niin vaatimattomiksi, etteivät ne enää kohtaamispaikkana toimi. Useassa kunnassa kirjastoja kehitetään kuitenkin osana vapaa-ajan ja sivistystoimen palveluja niin, että kansalaisilla on kohtaamispaikka, jota käytetään vauvasta vaariin ja varattomiin. Monissa kirjastoissa järjestään maksuttomia konsertteja ja erilaisia yleisökeskusteluja. Suomalainen kirjastolaitos on kansainvälinen ylpeys, jota tullaan ihailemaan monista maista.

Myös kirjastoissa tarjolla oleva tieto lisää turvallisuutta, sillä tietämättömyys aiheuttaa pelkoa ja epävarmuutta. Sivistys ja luottamus ovat olleet suomalaisen arjen turvallisuuden kivijalka. Sen lisäksi on tärkeää toimia laittoman väkivallan eri muotoja vastaan. Suomessa perheväkivalta on erittäin yleistä, ja erityisesti nuoret ja iäkkään naiset pelkäävät liikkua iltaisin kaupungilla. Se heikentää naisten mahdollisuuksia osallistua terveyttä ja turvallisuutta lisäävään harrastustoimintaan. On tärkeää, että osana kokonaisturvallisuuden hallintaa vähennetään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Toki sisäinen turvallisuus kaikinensa vaikuttaa arkeemme.

Toinen erityinen suomalainen vahvuus on tietysti luontosuhde, johon kuuluvat erätaidot. Harva suomalainen pelkää metsässä. Metsä on tuttu ja turvallinen, monille suorastaan pyhä paikka. Monet surut ja huolet on metsään viety ja sinne jätetty. Ei tarvitse olla partiolainen pärjätäkseen leiritulilla, ja vaeltaakseen erämaassa. Moni osaa sytyttää nuotion, soutaa, uida, vuolla, navigoida rannikolla ja suunnistaa ilman puhe-
linto. Pimeän tullen ei hätäännytä. Tähän kaikkeen meillä on vahva sukupolvilta toisille siirretty kulttuuriperintö, joka koskee kaikkia sukupuolia. On tärkeää, että jatkossakin myös kaupunkilaisilla on lähiluontoa, jossa on oikeaa metsää eikä vain puiston puita ja kukkaistutuksia.

Miten pää kestää kotirintamalla

John Stuart Mill on yksi maailman kuuluisimmista filosofeista ja ekonomisteista. Lapsuudessaan 1800-luvun alussa hän oli osoittanut varhaiskypsyyttä, jonka ansiosta hän sai vankan koulutuksen kielissä, historiassa ja luonnontieteissä. Aikuisuutensa aluksi hän kuitenkin kärsi lamauttavasta masennuksesta, jota torjumaan hänen koulutuksensa ei riittänyt.

John Stuart Mill kuitenkin löysi avaimet toipumiseensa. Hän katsoi toipumisensa perustuneen Wordsworthin runouteen, joka jalosti hänen tunteitaan ja antoi hänelle kyvyn havaita tunteita muissa ihmisissä. Mill kehitti elämäkatsomuksen, jota hän kutsui ihmiskunnan uskonnoksi. Se perustui hänen runouden avulla hankkimaansa myötätuntoon. Tässä näytteenä Aale Tynnin suomennos William Wordsworthin kuuluisan runon 'I Wandered Lonely as a Cloud' viimeisestä säkeistöstä:

Kun lepään mielin miettivin
tai tyhjin, nyt se leimahtaa
sisäiseen silmään, josta vain
ilonsa yksinolo saa;
ilolla täyttyy sydänkin
ja tanssii lailla narsissin

Suomalaisen taiteen elävä legenda Tuula Karjalainen on kirjoittanut ihmeellisen koskettavan ja kauniin teoksen Tove Janssonin ja maailman lasten välisestä kirjeenvaihdosta. Muumilaakson asukkaat ja tarinat ovat hämmästyttäneet ja lohduttaneet lapsia, ja se tulee ilmi lasten omista kirjeistä. On tärkeää huomata, että lapsiinkaan ei vetoa pelkäistään siloiteltu ja lälly maailma.

Tutkija Marjo Kovanen on tehnyt väitöskirjan kauhusta lastenelokuvissa. Kauhulla on tarkoituksensa, se täyttää jotain tarvetta ja siksi on tärkeää, että myös lastenkulttuuri on riittävän moninaista erilaisten tunteiden ja ajatusten käsittelyä varten. Kauhua pitää osata lasten kanssa käsitellä, sillä elämäkin on joskus liian kauheaa.

Näin Tove Jansson avasi hurjempien sävyjen merkitystä lastenkulttuurissa ystävälleen, kirjailija Bo Carpelanille: "Turvaa tarvitaan etenkin lastenkirjoissa, mutta se ei merkitse sitä, että voi sulkea pois luoksepääsemättömyyden, salaperäisyyden ja julmuuden. Luulisin, että kaikissa lastenkirjoissa on jotakin pelottavaa. Se vetää puoleensa niin itsevarmoja kuin pelokkaitakin, samoin kuin hävitys ja tuho, tiedostamatta."

Johonkin tiettyyn hahmoon samastuminen näytti lasten kirjeissä auttaneen lasta antamalla iloa, rohkeutta ja ylipäänsä samastumispintaa. Lastenkulttuuri ei ole vain leikki, vaan myös väline henkiseen kasvuun. Usko muumien mahtiin oli suuri myös nuorten mielissä: se ruokki heidän mielikuvitustaan ja ajatteluaan. Näin riipaisevan hienosti kirjoitti Tove Janssonille pieni suomalainen poika, joka oli tekstannut asiansa tikkukirjaimin:

Olen yksin kotona ja minulla on vatsa kipeä mutta kun minulle tuli ikävä
otin Taikatalven ja minulle tuli hyvä olo minä ajattelin, että muumipeikko oli
kanssa yksin mutta sai uusia ystäviä mun paras ystävä on Seppo
se on mun serkku

voi hyvin ja elä niin kauan kuin haluat
Kirjoita lisää kirjoja
Toivottavasti osaat suomea

Kulttuurin, taiteen, kulttuuriperinnön, kulttuuriosallistumisen, taideharrastusten ja taidelähtöisten menetelmien kuten taideterapian hyödyistä mielen hyvinvoinnille on valtavasti tieteellistä tutkimusta, jonka takia myös maailman terveysjärjestö WHO suosittelee jäsenmaitaan käyttämään kulttuuria osana hoitoa, hoivaa ja kuntoutusta.

Kulttuuri ennalta ehkäisee mielenterveyden ongelmia ja se myös auttaa pärjäämään elämässä sairauden kanssa. Kulttuuria käytetään lääkkeenä niin synnytyksen jälkeiseen masennukseen kuin kuntouttavana työtoimintana heille, joiden haasteet kommunikoida toisten kanssa ovat suuret. Taiteen avulla on saatu puhumattomaksi heittäytyneet nuoret jälleen puhumaan ja iloa vaille jääneet iloitsemaan.

Kansanterveyden tasolla tietysti olennainen on juuri ennaltaehkäisevä vaikutus, ja henkisen kriisinkestävyden kannalta se, että saa taiteesta voimaa nousta jaloilleen ja sinnittelemään silloin kun on erityisen vaikeaa. Taide auttaa jopa sydänsuruihin. Se lievittää yksinäisyyttä. Kulttuurilähetteet ovat sosiaali- ja terveystoimissa edullisia, ja niistä on ollut mitattavaa hyötyä sekä ihmisen elämänlaadussa että taloudellisesti säästöinä, kun tarvitaan vähemmän lääkärikäyntejä ja kipulääkkeitä.

Suomessa toteutettu tutkimushanke kuitenkin osoittaa, että ihmisellä on oltava jonkinlainen henkilökohtainen taidesuhde, useimmiten jo lapsuudessa syntynyt, jotta hän saa taiteesta terveyshyötyjä. Jos taide tuntuu aivan vieraalta, se voi jättää kylmäksi tai herättää jopa torjuntaa. Taiteen pitää tuntua omalta ja mieluisalta, että se kolahtaa. Ei siis ole liiemmin hyötyä siitä, että ihmiselle mennään vanhainkotiin pakko-syöttämään jotain mistä hän ei pidä. Siksi on tärkeää, että me kaikki saamme mahdollisuuden jo lapsena ja nuorena tutustua monenlaisiin taiteen muotoihin, jotta se oma juttu löytyy.

Mielenterveyshyödyt ovat myös useimmiten suuremmat, jos ihmisellä on mahdollisuus itse tehdä ja luoda. Monet ovat lapsena piirtäneet, laulaneet ja tanssineet. Tekemistä ei kannata teini-iässä lopettaa, vaan jatkaa aikuisuuteen harjoitellen uusia luovia taitoja. Vielä eläkkeellä aloitetusta soitto-opinnoista on tutkittua hyötyä aivoterveydelle. Pää toimii, kun sitä käytetään. Tämä koskee kaikkia lapsista vanhuksiin. Oli fyysinen terveys mikä tahansa, henkiset voimavarat voivat silti olla suuret. Taide kasvattaa henkistä pääomaa.

Henkinen kotivara

Sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtinen on lanseerannut henkisen kotivaran käsitteen, josta olen itsekin saanut kunnian kouluttaa alueellisilla maanpuolustuskursseilla. Materiaalinen kotivara tunnetaan Suomessa varsin hyvin, vaikka varmasti kaikilta ei löydykään kotoa riittävästi pulloitettua vettä ja pattereita. Materiaalisen kotivaran idea on pitää huolen siitä, että muutaman päivän pärjää sillä, mitä kotoa löytyy – vaikka veden- ja sähkönjakelu olisi poikki.

Korona auttoi havaitsemaan henkistä kotivaraa siltä osin, että joutui viihtymään kotona. Monella oli kuitenkin seuranaan sähköiset laitteet. Olen kuvannut henkisen kotivaran haastetta kuvalla harmaasta sohvastasta. Se on sinun sohvasi, jonka edessä ei ole ainuttakaan ruutua, ehkä pitkään aikaan. Kysymys kuuluu: miten viihdytät a) itseäsi, b) läheisiäsi.

Henkiseen kotivaraan lasketaan niin viihdykevälineistö kuin taide- ja liikuntataidot. Oli koti miten pieni tahansa, siellä voi jumpata jos osaa luoda itselleen omaa ikää ja terveyttä vastaavan jumppaohjelman ja on itsekuria pitää siitä kiinni. Tässä onkin jo monta jossia. Siksi olisi tietysti hyvä, että olisimme toinen toistemme jumppamaikkoja ja innostajia.

Aivan sama aloittamisen kynnys ja jatkamisen haaste kuin säännöllisen liikunnan osalta, pätee myös henkistä hyvinvointia tukeviin taidetaitoihin. Pitää löytää se oma laji, on se sitten runojen rustaaminen tai torvensoitto ja sitä pitää jaksaa jatkaa niin kauan, että se tuottaa onnistumisen ja oppimisen iloa, tuottaen tunne-elämyksiä ja henkistä kasvua.

Lisäksi henkiseen kotivaraan kuuluu esineitä: lukemattomia kirjoja, lautapelejä, soittimia, nuotteja, taide-
tarvikkeita ja vaikka kutimet. Mitä enemmän näitä taitoja on kertynyt, sitä helpompi niihin on henkisen
hädän hetkellä nojautua. Itseltäni ei kovin nopeasti laulut loppu.

Olen kysellyt ystäviltäni heidän henkistä kotivaraansa. Ilahduttavan moni on oivaltanut myös ihmisen
velvollisuuden tuoda iloa ja lohtua muille. Esimerkiksi yksi teatteriin kallellaan ollut ystäväni nosti esiin
kotivarana punaisen nenän: voi esiintyä klovnina lapsille. Oma lapseni aloitti korona-aikana kitarapinnot,
jotta olisi mielekästä tekemistä yksin. Nykyään hän on etevä muusikko.

Aki-Mauri Huhtinen nostaa esiin henkisen kotivaran myös rakenteellisena, yhteiskunnan tason kysymyk-
senä. Hänen mukaansa henkinen kotivara vaatii toimenpiteitä ja yhteistoimintaa. Ei voida olettaa, että
kaikilla olisi kyvyt ja voimat tuottaa muille elämyksiä ja tapahtumia, vaan tarvitsemme alan ammattilaisia.

Jälleen kerran esimerkki Ukrainassa: kun Venäjä käynnisti julman ja laittoman hyökkäyssotansa iskulla
Kiovaan, kesti vain kaksi viikkoa siitä, kun painokoneet jälleen pörähtivät käyntiin, ja Ukraina kykeni tuo-
maan omasta ajastaan, elämästään ja kulttuuristaan kertovaa kirjallisuutta.

Kansalaisten omasta toimintakyvystä huolehtiminen pitää Huhtisen mukaan sisällään sekä fyysisen,
psykkisen, sosiaalisen ja eettisen toimintakyvyn, ja kaikenlaisen hybrdivaikuttamiselta suojautumisen.
Siinä on tietysti tärkeää ymmärtää vaikuttamisen taustalla olevat psykologiset tekijät.

Se, mikä on kuitenkin Suomessa erityisesti kuntien käsissä, on kulttuuripalvelut, joiden avulla kulttuuri
mahdollistaa toimintakyvyn parantamista yksilöiden lisäksi koko yhteisölle.

Kulttuurin merkitys sisäiselle turvallisuudelle

On ilmiselvää, että matalan kynnyksen osallistava harrastustoiminta, joka kykenee innostamaan mukaan
myös syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia, edistää sisäistä turvallisuutta. Koska nuorisoriikollisuus
ja etenkin nuorten jengiytyminen on aika ajoin huolestuttanut useita yhteiskuntia, on sekä urheilu- että
kulttuuritoiminnassa kehitetty toimintamalleja, jotka onnistuvat tarjoamaan nuorille onnistumisen koke-
muksia ja positiivisia kiinnekohtia. Useinhan jengeistä haetaan yhteisöä, jossa voi kokea yhteenkuuluvai-
sudentunnetta ja tehdään asioita, jotka kasvattavat omanarvontuntoa.

Suomessa nuorisotyö on kuntapalvelu. Meillä on lukuisia upeita nuorten omia järjestöjä, joissa nuoret oppi-
vat vastuunkantoa ja kasvavat johtajuuteen. Nuorisotyön ytimessä on tietysti ilo: kun tarjolla on kivaa teke-
mistä ikätovereiden kanssa, nuori saa kuin huomaamatta elämäänsä myös vastuullisia aikuisia, jotka ovat
valmiita kuuntelemaan nuorten huolia, antamaan arvokkaita neuvoja ja tunteen siitä, että joku välittää.

Sisäisen turvallisuuden rakentajana poliisi ja muut turvallisuusalan ammattilaiset ovatkin ulkokehällä, joihin
pitäisi törmätä ja turvautua vasta viime hädässä. Sitä ennen täytyisi olla useita nuorten kanssa työskente-
lyn ammattilaisia tanssinopettajasta jalkapallovalmentajaan ja nuorisiohjaajaan, jotka ovat nähneet nuoren
oireilun ja osanneet olla tukena. Tätä tarkoitusta varten on kehitetty lasten harrastamisen Suomen malli: jotta
kaikille lapsille löytyisi mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä kasvua ja kehitystä tukemaan.

Osana harrastamisen Suomen on joissakin kunnissa lähdetty kehittämään etsivää harrastustoimintaa ja ylipäänsä sellaisia toimintamalleja, joissa harrastustoimintaa suunnitellaan lasten omien toiveiden mukaan sen sijaan, että pyrittäisiin ohjaamaan kaikki samaan seuraan riippumatta siitä, onko kyseinen laji ollenkaan lapsen oman mieleen. On todella tärkeää, että lasten ja nuorten vapaa-ajan toiminnan tarjonta elää ja muuttuu uusien sukupolvien toiveiden mukana, ja kykenee nappaamaan mukaan myös ujut, epäilikkunnalliset ja köyhät lapset. Kun rakennamme vahvoja yhteisöjä pienimmistä pitäen, teemme yhteiskunnalle vahvan kivijalan.

Nuorten osalta haasteena on se, että teini-ien kynnyksellä monella loppuu tavoitteellinen harrastaminen, eikä nuorille ole välttämättä tarjolla yhtä houkuttelevia vapaa-ajan palveluja kuin lapsille. Siksi on tärkeää, että jatkossakin tarjotaan erityisiä nuorisotyön palveluja, kuten rap-työpajoja, syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. On tärkeää, että kaikki nuoret löytäisivät väkivaltaa rakentavampia tapoja ilmaista sisäistä tuskaansa ja henkistä hätäänsä. Sellaiset tunteet kun ovat väistämättä osa nuoruutta. Kulttuurinen nuorisotyö auttaa siinä, että ongelmat eivät pääse kärjistymään.

Myös vankiloissa on tehty ansiokasta kulttuurista kuntoutusta, jossa esimerkiksi kitaraopintojen tai rap-työpajojen avulla on annettu kovia kokeneille uusia tapoja käsitellä tunteitaan. Kulttuurisen kuntoutuksen avulla on myös helpotettu vankilasta siviiliin siirtymistä. Esimerkiksi Porttiteatteri on vapautuvien vankien, rikostaustaisten ihmisten ja teatterin ammattilaisten yhteinen teatteri, jossa maailmaa tarkastellaan vankien näkökulmasta. Taiteen näkökulmasta se synnyttää aivan ainutlaatuista teatteria, ja vankilaustaustaisille itselleen valtavan nähdynsi tulemisen kokemuksen. Porttiteatteri auttaa rikostaustaisia ihmisiä löytämään itsestään uusia puolia, ja samalla se tarjoaa päihitteettömän vertaisten yhteisön.

Lasten ja nuorten pahoinvointi, sekä mielenterveyshaasteet on merkittävä turvallisuuskysymys, jota ei voi kokonaan jättää koulun ja vanhempien harteille. Opettajien päätehtävä on opettaa, ei toimia nuoriso-ohjaajana saati terapeutina. Vanhemmilla puolestaan itsellään voi olla niin suuria haasteita elämässään, etteivät he pysty tukemaan omaa lastaan. Siksi tarvitaan joka makuun, ikävaiheeseen ja elämäntilanteeseen kivoja ja mukaankutsuvia yhteisöjä, joihin kiinnittyä. Kulttuurisen nuorisotyön vahvuus on se, että sen ytimessä on ilo. Sitä kaipaavat elämäänsä kaikki.

Taide ja sielun selviytyminen

Olen lapsesta lähtien kokenut velvollisuudekseni lukea holokaustikirjallisuutta. Tätä julkaisua varten luin italialaisen Primo Levin selviytymistarinan istuessani Grand-Popossa, Villa Karon tutkimuskeskuksen terassilla samalla, kun kalastajat vetivät raskasta nuottaa Guineanlahdesta. Sää oli kuuma ja kostea, ja miehet rytmittivät hikistä urakkaansa kumealla laululla. Minulle kerrottiin, että kalastajien työ on raskasta ja vaatii sitkeää venymistä. Siksi he laulavat.

Primo Levi kertoo musiikista työhön kannustajana myös toisenlaisen tarinan. Keskitysleirillä työhön lähtöä ryyditettiin soittokunnan soitolla. Levi kertoo, miten he katselevat toisiaan, keskitysleirivangit, soiton soidessa ja nämä katseet kertoivat samanmielisyydestä: he olivat kaikki yhtä mieltä siitä, että soitto on helvetillistä.

Näin Levi kirjoittaa: ”Soittokunnan tuntemat kappaleet ovat harvat, tusinan verran niitä saattaa olla, joka päivä samat aamuin ja illoin, marsseja ja suosittuja lauluja, jotka kaikki ovat saksalaisille rakkaita. Nämä kaivautuvat mieleemme ja ne ovat viimeiset, mitä tästä leiristä unohdamme, sillä ne ovat ’leirin ääni’. Sen mielipuolisen mittausopillisuuden kuuluva ilmaus, ja todistus päätöksestä, että meidät on ensin tuhottava ihmisinä ennen kuin meidät tapetaan hiljalleen.”

Musiikin merkitys ei ole kaikille ja kaikkialla sama. Menemättä tähän Levin äärimmäiseen esimerkkiin tutkimustieto kertoo, että voidakseen kohentaa ihmisen hyvinvointia kulttuurin täytyy olla omaksi koettua siten, että ihmiselle on päässyt jo varhain syntymään henkilökohtainen taidesuhde, joka viekoittelee ihmisen nauttimaan elämäksestä. Vain jokin, mikä on läheistä ja rakasta, voi synnyttää kaikki ne tunteet, jotka sieluamme hellivät. Muuten musiikki jättää kylmäksi, vaikkei olisikaan helvetillistä kuin saksalainen marsimusiikki keskitysleirivangeille.

Löytyy Leviltä toinenkin taiteen kuvaus keskitysleiriltä. Miten ihmiset ovat valmiit maksamaan ihmisyiden pohjalla kärsiessään ihmiselle, joka tuo musiikin lohtua kamalaan parakkiin:

”Takimmaisesta ovesta on astunut laulujen esittäjä, joka liikkuu ja lähestyy varovasti. Hän istahtaa Wachsmannin vuoteelle ja pian hän laulaa hiljaisella äänellä pientä laulua. Hän esittää loppumatonta rapsodiaa jiddishin kielellä, aina samaa, ja laulaa sitä vaikuttavalla ja vetoavalla murheellisuudella (vai tuntuuko vain siltä kun laulu kuuluu tällaisessa paikassa). Päätellen niistä sanoista, jotka ymmärrän, lienee kysymyksessä laulu, jonka hän on itse sepittänyt, sillä siinä tuntuu selostettavan leirin elämää aina pienimpiin yksityiskohtiin asti. Jotkut ovat anteliaita ja antavat laulajalle palkaksi pienen hyppysellisen tupakkaa taikka pienen pätkän lankaa – toiset kuuntelevat, mutta eivät anna mitään.” Teoksesta löytyy esimerkki myös siitä, miten vangit maksavat toisilleen tanssimisesta. Keskitysleirillä jos missä ihminen antaa vähästään.

Aristoteleen runousoppi on yksi tapa tarkastella taiteen tehtävää ihmiselossa. Aristoteles ei tarkoita runoudella vain runoa, vaan hänen näkemyksensä koskevat muitakin sen ajan taiteita, etenkin teatteria. Yksi Aristoteleen keskeisistä käsitteistä sielun selviytymisen näkökulmasta on mimesis. Se tarkoittaa taiteen avulla aikaan saatua ajatusta, joka johtaa katsojan yhdistämään esitettävän asian mielessään johonkin aiempaan kokemukseen. Taiteesta saatu mielihyvä yhdistyy tutun asian tunnistamiseen tavalla, joka vankistaa käsityskykyämme. Eli taiteen avulla tietoisuutemme lujittuu ja laajenee, sillä taiteet paljastavat meille ja meistä asioita. Tämä ajatus, mielekkyys, ’mieli’ on mimesis. Taiteet laajentavat inhimillistä kokemistamme, tietoisuuttamme ja tekevät meistä inhimillisempiä.

Mitä teemme inhimillisyydellä, joka tarkoittaa myös heikkouksia, vaikeina aikoina? Jotta voimme ymmärtää itseämme ja toisiamme. On aikoja, jolloin on tarpeen olla viisas. Jopa valtioviisas. Kerron kohta tarkemmin mitä tarkoitan sielulla, mutta uskon lujasti siihen, että yhteisö ja ihmiskunta on vahvempi, jos se osaa sulkea syliinsä myös kaunosielut, jotka murtuvat kovistelun alla, eivätkä ole kestävä raakuutta ja muita elämän inhoja realiteetteja. Varmasti on niin, että joukossamme on herkkiä ihmisiä myös siksi, että me tarvitsemme herkkyyttä ja herkkien ihmisten tuntosarvia.

Aristoteles loi ainakin osan runousopistaan vastaukseksi opettajansa Platonin ilmeisen kurillaan laatimille huomioille taiteen tarpeettomuudesta. Samalla hän tuli perustelleeksi taiteen ja kulttuuriperinnön tehtävää tavalla, jota on jo yli kaksituhatta vuotta siteerattu. Platon muuten myös väitti runouden turmelevan nuorison moraalin. Eikö ole lohdullista sekin, miten aina jokin kulttuurinmuoto onnistuu pilaamaan nuorison ja silti me kaikista tästä tapainturmeluksesta huolimatta olemme ihmiskuntana selviytyneet monenlaisien vaikeuksien yli, välillä jopa yhdessä ja varsin puhtain paperein!

Joka tapauksessa sekä Platon että Aristoteles lähtevät siitä, että taide miellyttää meitä, koska se kertoo jostakin todellisesta, jonka tunnistamme. Kriiseistä selviytymisen osalta vielä mimesistäkin olennaisempi on kuitenkin Aristoteleen termi katharsis. Sen merkityksestä on kiistelty sen koko olemassaolon ajan. Noudattelen Pentti Saarikosken tulkintaa ja käännöstä: herättämällä sääliä ja pelkoa tragedia tervehdyttää nämä tunteet. Sääli ja pelko eivät ole tuomittavia tunteita, mutta kestääksemme elämän painoa tarvitsemme puhdistavaa kokemusta niiden äärellä voidaksemme jatkaa ja jaksaa.

Minä ajattelen, että jokaisella ihmisellä on sielu. Käsite ei ole minulle uskonnollinen, vaan liittyy ihmis-kuvaani: että meidän jokaisen sisällä on jotain ainutlaatuisia ja omaa, kaunista ja syvällistä, jonka avulla meillä on moraalinen kompassi, kyky iloita ja kärsiä, kyky kokea pyhyyttä. Taide auttaa ihmistä pysymään yhteydessä omaan sieluunsa. Jos kadotamme tämän yhteyden koettelemusten kovettamana, tai jos emme ole muistaneet viljellä sieluamme, meistä tulee pienempiä. Suomen ilmaisuvoimassa on tälle hyvä sana: pikkusieluisuus. Sen varaan ei totisesti kansakuntaan kannata rakentaa.

Yksi lempifilosofistani, Simone Weil, käsittelee sielun tarpeita. Sielu on ihmisyyttä olemassaolosta. Sielun tarpeet ovat syvällisiä, eikä niitä pidä sekoittaa haluihin, oikkuihin, kuvitelmiin ja paheisiin, jotka kaikki tietysti ovat inhimillisiä nekin. Mutta aivan kuten tarvitessaan ravintoa ihminen voi haluta jäätelöä, sielun tarpeetkin ovat jotain muuta kuin satunnainen halu. Usko ihmiseen, niin uskot sieluun. Usko sieluun, niin voit ammentaa taiteesta.

Puolustusvoimien tehtävä

Puolustusvoimien tehtävä on alueellisen koskemattomuuden ja kansan elinmahdollisuuksien turvaamisen lisäksi taata valtionjohdon toimintaedellytykset. Puolustusvoimat kouluttaa asevelvollisista suorituskykyisen sodan ajan joukon ja reservin. Asevelvollisia on noin puolet ikäluokasta, sillä naisia velvollisuus ei toistaiseksi koske.

Puolustusvoimat ei voi onnistua tehtävässään, elleivät laajat väestönosat ole kyvykkäitä ja halukkaita tukemaan sitä sen tehtävässä, ja tarvittaessa tarttumaan myös aseisiin. Emme voi nojata vain ammattisotilaisiin. Siksikin Suomessa on ymmärretty kokonaisturvallisuuden merkitys.

Suomesta tuli puolustusliitto Naton jäsen 4. huhtikuuta 2023. Nato-jäsenyyden myötä Suomi liittyi osaksi Naton yhteistä puolustusta. Naton jäsenenäkin Puolustusvoimien ydintehtävä on Suomen sotilaallinen puolustaminen. Suomi päättää myös jatkossa itse sotilaallisen maanpuolustuksen toteuttamisperiaatteista ja siitä, miten Suomi ylläpitää henkistä kriisinkestävyyttään.

Naton tärkein tehtävä on uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen liittokunnan jäsenmaahan kohdistuvaa hyökkäystä tai sen uhkaa vastaan, ja Naton peruskirjan 5 artiklan mukaisesti hyökkäys yhtä jäsenmaata kohtaan tulkitaan hyökkäykseksi kaikkia kohtaan.

Natolla on toimintatavat yhteisen puolustuksen toimeenpanolle. Tämä muodostaa ennaltaehkäisevän kynnyksen eli pelotteen sotilaallisen voimankäytölle ja sillä uhkaamiselle liittokuntaa vastaan. Liittoutumisen paino tuntuu Suomessa, missä armeijan perustana on asevelvollisten reservi. Kansalaisten on kaikissa tilanteissa tuettava niitä toimia, joihin puolustusvoimat ryhtyvät.

Naton sitoutuminen yhteisen puolustuksen ja pelotteen vahvistamiseen on korostunut vuoden 2014 jälkeen, jolloin Venäjä miehitti Krimin. Suomessa tiedetään täsmälleen, miten mahdollinen sota on.

Osana Naton uudistusprosessia Nato on lisännyt läsnäoloa liittokunnan itäisissä jäsenmaissa, kehittänyt joukkojen valmiutta ja nopean toiminnan kykyjä, tehostanut varautumissuunnittelua ja lisännyt sotilaallisia harjoituksia.

Pelotteen ja puolustuksen laajempaan kokonaisuuteen sisältyvät tavanomaisten joukkojen lisäksi ydinaseet ja ohjuspuolustus. Sitä täydentävät kyberpuolustus ja avaruudelliset suorituskyvyt. Nämä kaikki ovat nyt myös osa suomalaista maanpuolustusta - siis myös ydinaseet.

Venäjän helmikuussa 2022 käynnistämä laiton hyökkäyssota Ukrainaan on siirtänyt Naton jälleen uuteen käännekohtaan. Natossa arvioidaan, että turvallisuusympäristö on muuttunut perustavanlaatuisesti ja pitkäkestoisesti. Jäsenmaiden yhtenäisyys ja 5 artiklan mukainen yhteinen puolustus ovat korostuneet Naton toiminnassa. Vastauksena Venäjän hyökkäyssotaan Ukrainassa Nato on vahvistanut sotilaallista läsnäoloaan liittokunnan itäisissä jäsenmaissa sekä tukenut Ukrainaa.

Suomessa joudutaan jatkossakin käymään kansalaiskeskustelua siitä, mitä valmiuksia meillä on puolustaa omia liittolaisiamme Suomen rajojen ulkopuolella. Siinä auttaa Nato-liittolaistemme tunteminen: millaisia maita liittoutumassa on, millaisia ihmisiä niissä asuu, millaiset ovat kulttuurieromme.

Natossa on linjattu, että artikla 5 voidaan ottaa käyttöön myös kyber- tai muun hybridihyökkäyksen tilanteessa silloin, kun Naton neuvosto yksimielisesti niin päättää. Yhteinen puolustus käsittää jäsenmaiden alueen puolustamisen ohella myös varautumisen ns. uusiin uhkiin. Kasvavaa huomiota kiinnitetään mm. terrorismiin, joukkotuhoaseiden leviämiseen, hybridivaikuttamiseen, kyberhyökkäyksiin ja energiaturvallisuuden häiriöihin.

Huomiota kiinnitetään myös eteläisestä naapurustosta nouseviin turvallisuusuhkiin, sillä Natossa on myös maita, joille uhat voivat tulla muualtakin kuin idästä. Tämän ymmärtää helposti, kun katsoo maailmankarttaa liittolaisemme Turkin silmin ja muistamme, että Turkki on autoritaarisesti johdettu maa, joka ei siis täytä demokratian ja oikeusvaltion kriteerejä. On tärkeää ymmärtää, mikä epävakauttava elementti liittyy demokratian, oikeusvaltion ja sananvapauden heikkenemiseen liittolaismaissamme.

Nato on toteuttanut kriisinhallintaa YK:n periaatteiden ja sen turvallisuusneuvoston päätöslauselmien perusteella. Kansainvälinen oikeusperusta on Suomen kaltaiselle pienelle maalle tärkeä turva, vaikka kansainvälinen oikeus ei tällä hetkellä olekaan suuressa huudossa, ja suurvaltojen johtajat suhtautuvat lakiin vahvasti valikoiden.

Lähtökohtana Natossakin on kokonaisvaltainen lähestymistapa, joka painottaa tiivistä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Naton omana vahvuusalueena on vaativa sotilaallinen kriisinhallinta, jonka ohella Nato estää kriisejä sekä osallistuu niiden jälkeiseen vakauttamiseen ja jälleenrakennukseen. Ei siis ole selaista maanpuolustuksen ja puolustuspolitiikan kokonaisuutta, johon ei liittyisi laajemman yhteiskunnallisen vakauden näkökulma.

Kun oma puolisoni osallistui rauhanturvaajana Nato-operaatioon Afganistanissa, koulujahan siellä rakennettiin. Eikä Suomen puolustusvoimatkaan pyöri ilman sivistysaatetta. Tarvitsemme sotilassoittokuntia ja varusmiessoittokuntia ylevöittämään hetket. Komeat paraatit marssimusiikkineen muistuttaa sekä puolustusvoimien henkilökuntaa että yleisöksi tulleita kansalaisia puolustusvoimissa tehtävän työn erityisesti arvosta ja arvokkuudesta.

Sitä sanotaan, että armeija marssii vatsallaan. Logistiikkaa ei tietenkään koskaan pidä väheksyä. Mutta ei myöskään sielua. Mitä enemmän ja pidempään on kestettävä, sitä suurempi on tarpeemme sielun ruualle, joka antaa kaikelle syvemmän merkityksen. Muuten olemme vain eväsrasioita, joiden sisältö repun pohjalle unohtuneena alkaa haista.

Maanpuolustushengen kulttuurinen rakentuminen

Olen julkaissut vuonna 2012 romaanin *Nainen punainen*, joka kertoi kuvitteellisen, mutta totuudellisen antisankaritarinan sisällissodastamme. Tulin teosta varten perehtyneeksi varsin syvällisesti siihen aikaan ja mielenmaisemaan, jossa punaisten puolelta sotaan lähdettiin. Näkökulmani laajenivat siitä versiosta, jonka meistä moni on oppinut Väinö Linnan klassikosta *Täällä pohjantähden alla*.

Vähäisen koulutuksen saaneet teini-ikäiset tai huomattavan nuoret ihmiset saattoivat käydä aseisiin, johon saivat koulutuksen aivan yhtä kokemattomilta ihmisiltä. Ammattiarmeijasta ei ollut kyse. Ajan henki vei tamperelaiset nuoret kovaan kohtaloon kirkkopuiston kautta, jossa uskoa ja intoa valettiin kypsytömiin joukkoihin virrellä Jumala ompi linnamme. Oli täytynyt rakentaa tarina tarpeellisesta taistelusta, syyttää velvollisuudentunto ja vielä viime hetkellä antaa sielulle sysäys lähteä toivorikkaana matkaan.

Näistä kaikista on kyse maanpuolustushengen rakentumisessa. Niitä ei voi vain copy-pastettaa eli leikata ja liimata edellisistä sodista, vaan jokaisen rakennuspalikan pitää sopia tähän aikaan, paikkaan ja kohde-ryhmään. Esimerkiksi yksi filosofi Simone Weilin määrittelemistä sielun tarpeista – kunnia – on eri ajassa ja paikassa erilainen. Kunnian- ja velvollisuudentuntomme on valettava aina niistä aineksista, jotka tässä ajassa ovat eri elossa oleville sukupolville tärkeitä. Tällaiset sielun tarpeet ovat inhimillisiä ja erottavat meidät kasvillisuudesta – tarvitsevathan kasvitkin ravintoa ja suotuisia olosuhteita.

Filosofi Juha Varto avaa Weilin ajattelua siitä, miksi kunnia on etäinen asia monelle ihmiselle, ja miksi kunnian käsite on ajateltava ajassamme uudestaan: ”On monia syitä, miksi ihmiset nykyisin tahtovat olla irrallisia eivätkä tahdo ajatella yhteisöä. Meillä on monia kielteisiä kokemuksia yhteisöstämme, esimerkiksi perheestä, suvusta, siitä ympäristöstä, jossa olemme asuneet, tai laajemminkin koko ihmisjoukosta, jonka kanssa olemme joutuneet tulemaan toimeen. Ketään ei voi syyttää siitä, että on tyytymätön yhteisönsä jäseniin, niin oudoksi maailma on useille osoittautunut.”

Koska kunnian- ja velvollisuudentunto on kiinnitettävä niihin arvoihin ja kokemuksiin, joita eri ihmisillä on, jotta maanpuolustustahto olisi riittävän laaja, on kyettävä vetoamaan erilaisiin ihmisiin, joilla on erilaiset elämäntarinat. Koti, uskonto ja isänmaa elähdyttävät vain osaa ihmisistä, Muille on annettava toisenlaiset kiinnostuskohdat ja tarinat, jotka tuntuvat puolustamisen arvoisilta elämän ja kuoleman valinnassa.

Hyvä tarina on aina totuudellinen, vähintään siinä merkityksessä, että se ainakin voisi olla totta. Hyvä tarinankertoja osaa tehdä tarinasta omakohtaisen: siinä on mukana oma kokemus tai vähintään aito oma tunne. Taide on tarinankerronnan muodoista mainoksia vahvempi juuri siksi, että se kykenee uskottavasti ammentamaan totuudesta, kauneudesta ja hyvydestä. Se kykenee tavoittamaan aikamme tarinan ja puhuttelemaan meitä pakahduttavasti. Taide ei ole pystyynkuolleita ja väsymykseen asti toisteltuja korulauseita, vaan vahvinta puhetta, mitä ihminen voi synnyttää.

Myös tradition voima tarinankertojana antaa vahvan pohjan velvollisuuden- ja kunniantunnolle, joka on maanpuolustustahdolle välttämätöntä. Elävä tunneside omaan kulttuuriperintöön ja juuriin tutkitusti auttaa rakastumaan maisemaan ja vaalimaan olemassaolevaa.

Kotiseurakauden merkitystä ei pidä maanpuolustustahdonkaan rakentumisessa väheksyä. Kiitos siis kaikille kotiseututyön tekijöille erilaisissa yhdistyksissä, jotka pitävät huolta seuraintaloista, nuorisoseuroista ja kyläntaloista, opettavat uusia sukupolvia valmistamaan perinneruokia ja kuulemaan toinen toisensa sukujen tarinoita. Se kasvattaa meille vahvan juurakon.

Irrallisuus ei vastaa kenenkään tarpeisiin, vaan kaikki haluavat juurtua johonkin yhteisöön. Nuuskamuikkunenkin haluaa palata aika ajoin Muumilaaksoon. Tarjotkaamme siis yhteisöjä, joihin voivat tulla mukaan myös ne, jotka ovat saaneet siipeensä tai eivät ole kokeneet koskaan kuuluvansa joukkoon. Jos ihmiset pääsevät itse demokratiassa muovaamaan niitä sääntöjä, joita on yhdessä toteltava, se tuntuu vapaudelta ja se on tosi tyydyttävää.

Tarjotkaamme paikka myös heille, jotka ovat oppineet, ettei heitä tarvita tai he eivät kelpaa. Esimerkiksi monet tytöt ovat oppineet, ettei heillä ole yhteiskunnallisessa elämässä tarvittavia taipumuksia. Usko itseään suurempiin asioihin vaatii myös uskoa itseensä. Että minä pystyn tähän, minusta on tähän. Ihmiset eivät hevin ryhdy hankkeisiin, joissa eivät usko voivansa menestyä. Meidän on siis luotava uskoa yksilöihin itseensä, ja sen jälkeen autettava ihmisiä luottamaan toisiinsa: minä pystyn tähän, sinä pystyt tähän, me pystymme tähän. Pasifismi ja uskonto ovat päteviä syitä kieltäytyä aseista, mutta on surkeaa jos kieltäydytään siksi, ettei uskota omiin kykyihin.

Itseluottamuksen lisääminen on yksi kulttuurin voimista. Taideharrastusten tutkittuja vaikutuksia ovat nimittäin itsetunnon vahvistuminen - usko omiin kykyihin ja omiin johtajantaitoihin. Taide ja urheilu vahvistavat meitä paitsi siten, että ne tarjoavat ajoittain onnistumisen kokemuksia ihmisten edessä, myös siten, että ne valmentavat meitä kestämaan epäonnistumisia ja olemaan arvostelulle alltiina. Kun sitten saa kantaa vastuuta myös yhteisöstään, muista ihmisistä, se tyydyttää sielun tarpeita.

Taideharrastusten yksi tutkittu vaikutus on myös kriittisen ajattelun vahvistuminen. Mutta ei maanpuolustustahto tasavallassa vaadikaan sokeaa toisten tottelemista. Kriittisyys on eri asia kuin uskon puute, epäusko. Kriittisyys ei ole skeptisyyttä tai arvonkieltämistä. Päinvastoin kriittisyys auttaa meitä tuomaan hyvän esille. Kriittisyys auttaa tunnistamaan arvokkaita asioita ja saamaan ne näkyviksi. Kriittinen ajattelu auttaa jokaista sukupolvea löytämään itseään suurempia päämääriä ja irrottautumaan turruttavasta henkisestä laiskuudesta, joka ei kriisin uhatessa auta ketään.

On aikoja, jolloin meidän ensisijainen tehtävämme ei ole lepuuttaa aivojamme, eikä siinä ole kyse iästä, sukupuolesta tai valmiudesta. Siksi on hyvä opetella haastamaan aivojaan kriittiseen ajatteluun myös rauhan aikana. Rauhan ei tarvitse olla tympeää, vaan se voi olla täynnä virikkeitä, jotka auttavat meitä kehittämään itseämme paremmiksi ihmisiksi. Kulttuuri ja taide tarjoavat ruokaa aivoille. Ei kannata siis suhtautua mihinkään taiteeseen niin, että se olisi liian vaikeaa ja raskasta. Elämässä on tarjolla oikeastikin vaikeita ja raskaita asioita, joihin taiteille antautuminen auttaa valmistautumaan.

Me tarvitsemme yhteisiä kokemuksia, jotka tuovat sukupolvet yhteen. Hetkiä, jolloin huomaamme mikä meitä yhdistää ja suvaitsemme toinen toistemme erilaisia tapoja, arvoja ja näkemyksiä. Tunnistamme useita syitä, joiden takia puolustaa Suomen itsenäisyyttä ja siten toisiamme.

Yhteenveto: Jatkuvuuden hallinta

Kulttuuri on kuin armeija. Sellainen löytyy jokaisen valtion alueelta: oma tai toisten. Kulttuuri on keino vahvistaa kykyämme puolustautua vihollisen hyökkäyksiltä, on sitten kyse suoranaisestä aseellisesta hyökkäyksestä tai hybridisodan laaja-alaisemmista vaikuttamisen keinoista. Kulttuuri on myös syy puolustaa omaa maataan. Emmehän me puolusta vain maaplänttiä, sillä harvat meistä ovat varsinaisia maanomistajia. Me puolustamme ihmisiä ja inhimillistä toimintaa maassamme. Kulttuuri on sen kaiken perusta.

Kautta Euroopan usein siteerataan Churchillia, jonka väitetään vastustaneen kulttuurileikkauksia toisen maailmansodan aikana sanomalla, että mitä me sitten puolustaisimme. Churchill ei itse asiassa koskaan sanonut tätä lausetta. Usein on niin, että maailmalla kiertävät loistavat sitaatit laitetaan sopivaan suuhun, ja näin on käynyt vanhalle kunnon Churchillille.

Siksi onkin parempi siteerata tasavallan presidenttiämme Alexander Stubbia, joka on lukuisissa haastatteluisissa viitannut kulttuuriin turvallisuuskysymyksenä. Stubb on puhunut kulttuurin merkityksestä huoltovarmuudelle, varautumiselle, vaikeuksista ylipääsemiselle ja Suomen sielulle. Näin hän sanoi Yleisradion haastattelussa 14.6.2025: ”Vi måste förstå att kultur kan vara en ganska stark del av vår nationella identitet, ibland till och med nationalism. Alltid är det inte fel.” eli vapaasti käännettynä suomeksi: ”Meidän on ymmärrettävä kulttuurin olevan varsin iso osa kansallista identiteettiämme, joskus jopa nationalismiamme. Eikä sekään aina väärin ole.”

Monet muutkin valtiomiehet ovat puolustaneet kulttuuria siteeraamisen arvoisesti, sillä oman kulttuurin puolustaminen on luonteva osa isänmaallisia tunteita ja isänmaallista puhetapaa. Toki myös useilla valtiomiehillä on hyvä koulutus ja laaja yleissivistys, ja he ovat myös siksi olleet kulttuuripersonia. Yksi kuuluisa – ja ilmeisesti myös tosi – sitaatti on Mahatma Gandhilta, joka on sanonut: ”Kansakunnan kulttuuri asuu sen ihmisten sydämessä ja sielussa.”

Me Suomessa tarvitsemme jatkossakin kansalaisia, jotka ovat kiinnostuneita kotimaisesta kulttuurista. Tarvitsemme johtajia, jotka ymmärtävät kulttuurin merkityksen kokonaisturvallisuudelle ja innostavat omalla esimerkillään suomalaisia kulttuurin pariin. Tämä koskee myös puolustusvoimia.

Pieni maa ei voi luottaa siihen, että kansainväliset pörssiyhtiöt investoivat juuri suomalaisiin tv-sarjoihin, suomalaiseen runouteen, suomalaisiin kuviin ja tarinoin. Koska ostovoimaisia suomalaisia on rajallinen määrä, on pidettävä huolta siitä, että kunnallinen ja kansallinen kulttuuri- ja taidepolitiikka on riittävän resurssoitua ylläpitämään kestävää ja vilkasta, kansainvälisesti kilpailukykyistä kulttuuri- ja taide-elämää. Ainoastaan me voimme pitää huolta omasta kulttuuriperinnöstämme.

Me suomalaiset olemme vastuussa suomalaisen kulttuurin jatkuvuudesta myös tuleville sukupolville: siitä, että myös meidän aikamme synnyttää sellaista uutta kulttuuria ja taidetta, joka auttaa kaikkia erilaisia asukkaitamme kiinnittymään suomalaisuuteen – ja pitämään toinen toistemme puolta. Osana sukupolvien ketjua on jokaisen sukupolven osattava rakentaa oma lenkkinsä kulttuurin, taiteen ja kulttuuriperinnön kestäväan ketjuun, jota Suomeksi kutsutaan.

Käsitteitä

Disinformaatio: Tahallinen harhaanjohtaminen.

Henkinen kotivara: Miten viihdyttää itseään ja muita huoltokatkoksien aikana.

Huoltovarmuus: Toiminta, joka varmistaa yhteiskunnan toimintakyvyn kriisin aikana. Voidaan myös tiivistää jatkuvuuden hallinnaksi.

Hybridisota: Muut kuin aseelliset sodankäynnin keinot.

Informaatiovaikuttaminen: Tahallinen ja vahingoittamistarkoituksessa tehty vieraan vallan vaikuttamiskampanja.

Kokonaisturvallisuus: Turvallisuuspolitiikassa otetaan huomioon kaikki politiikan ja hallinnon alueet, jotka vaikuttavat turvallisuuteemme.

Kotivara: Mihin kotitalouksien on itse varauduttava huoltokatkoksien varalta.

Lukutaito: Ymmärtää tekstin merkitykset.

Maanpuolustus: Valmius puolustautua sotilaallista hyökkäystä vastaan.

Misinformaatio: Väärät tiedot.

Poikkeustila: Lailla säädetty uhkaavan tilanteen vuoksi julistettu poikkeusaika, jolloin ihmisille voidaan asettaa ylimääräisiä rajoitteita tai velvollisuuksia.

Rauha: Sodan poissaolo oman valtion alueelta.

Resilienssi: kriisinkestävyys, joka pitää sisällään myös kyvyn toipua kriisin jälkeen.

Turvallisuustaidot: Osaa toimia oikein uhkaavissa tilanteissa.

Turvallisuudentunne: Pelko ei rajoita elämää.

Turvallisuus: Hengen, terveyden ja omaisuuden suoja.

Kirjallisuus:

Ahto, Sampo (WSOY 1989): Talvisodan henki. Mielialoja Suomessa talvella 1939-1940.

Aristoteles (Otava 1967): Runousoppi.

Aro, Jessica (Johnny Kniga 2019): Putinin trollit.

Herne, Kaisa (Gaudeamus 2012): Mitä oikeudenmukaisuus on?

Hukkanen, Sanna (Täysi käsi, Zum Teufel & Umpihanki 2022) Taiga – etnograafinen matkakertomus.

Karjalainen, Tuula (Tammi 2025): Tove Jansson ja maailman lapset.

Kekkonen, Karel (Maanpuolustuskurssiyhdistyksen julkaisu 153 / syyskuu 2025): Informaatiovaikuttaminen ja disinformaatio osana kohtaamiemme uhkia. Artikkelit Maanpuolustus -lehdessä.

Levi, Primo (Gummerus 2019): Tällainenko on ihminen.

MacLeash, Kenneth (Otava 2000): Aristoteles.

Manninen, Mari (Atena 2020) Hyvät aiheet. Miksi autamme ja mitä siitä seuraa?

Meriläinen, Rosa (Teos 2010): Valtio.

Mikkonen, Simo (SKS 2025): Äänirautaa rajalle. Musiikki, Suomi ja Neuvostoliitto 1960-1985.

Nietzsche, Friedrich (Niin & näin 2007): Tragedian synty

Nussbaum, Martha C. (Gaudeamus 2010): Talouskasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä.

Pieski, Taina Måret (Maanpuolustuskurssiyhdistyksen julkaisu 153 / syyskuu 2025): Saamelaisten pohjoismaisella yhteistyöllä on pitkä historia. Artikkelit Maanpuolustus -lehdessä.

Purjo, Timo (Porrurum Oy 2012): Viktor Franklin logoteoria - tie arvopitoiseen ja tarkoituksentäyteiseen elämään

Pörsti, Joonas (Teos 2017): Propagandan lumo.

Sen, Amartya (Basam Books 2009): Identiteetti ja väkivalta

Stubb, Alexander (Otava 2025): Vallan kolmio. Murroksen aikakausi ja maailmanjärjestyksen tulevaisuus.

Varto, Juha (Kirjastudio 2005): Mitä Simone Weil on minulle opettanut.

Weil, Simone (Niin & näin 2007): Juurtuminen. Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle.

Verkkolähteet:

<https://www.lunduniversity.lu.se/article/lund-university-invest-sek-37-million-new-total-defence-centre>

<https://www.maanpuolustus-lehti.fi/henkinen-kriisinkestavyys-kaksi-nakokulmaa/>

https://docs.google.com/document/d/1_BzdMrKBIGWVBI6tqUbEusW8mvQrcNyByhzbSEdZao/edit?tab=t.0

<https://easysociology.com/general-sociology/human-capital-theory/#h-the-origins-of-human-capital-theory>

<https://iscsisantarget.com/fi/articles/16448-human-capital-what-is-it-importance-composition-example>

<https://jettakari.fi/mita-resilienssi-tarkoittaa-osana-psykologista-paaomaa/>

<https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/radikaaliksi-kasvamassa/ajankohtaista/mita-resilienssi-on>

<https://blogs.tuni.fi/alustalehti/2022/06/02/mita-sosiaalinen-kestavyys-on-ja-miten-sita-voi-mitata/>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718511000042>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718513002558>

<https://www.hdl.fi/blog/yhteisojen-rakentaminen/>

<https://www.theseus.fi/handle/10024/791118>

<https://www.huoltovarmuuskeskus.fi/files/dbdada4d233ec4d50c5d12d651ea9d6e87447470/hvk-kulttuurialan-huoltovarmuus-raportti-20241210.pdf>

<https://www.msb.se/sv/publikationer/erfarenheter-fran-ukraina--initiala-lardomar-for-det-civila-forsvaret.-delredovisning-av-regeringsuppdrag-fo202301325/>

<https://pastandpresent.org.uk/who-deserves-independence/>

<https://www.newsday.co.zw/theindependent/opinion/article/200041170/the-connection-between-culture-independence>

<https://netn.fi/wp-content/uploads/2015/04/netn112-10.pdf>

<https://www.tuni.fi/fi/ajankohtaista/marjo-kovanen-kauhu-tarvitsee-lisaa-huomiota-lasten-elokuva-kasvatuksessa>

<https://turvallisuuskomitea.fi/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia/elintarkeat-toiminnot/>

<https://yle.fi/a/74-20137580>

<https://skr.fi/wp-content/uploads/2024/10/Kulttuuribarometri-2022.pdf>

<https://www.bitglint.com/examples-of-soft-power-in-international-relations/>

<https://yle.fi/a/7-10079408>

<https://rikksentorjunta.fi/-/haaste-3-2024-salaliittoteoriat-ovat-tuhoisimpia-niihin-uskoviille-itself>

<https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lapset-lukevat-aiempaa-vahemman-kirjoja-netissa-ja-somessa-lukutaito-maarittyy-uudelleen>

<https://lukukeskus.fi/10-faktaa/>

<https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>

<https://www.taidejakulttuuri.fi>

Puolustuslinja korvien välissä Kulttuuri osana suomalaista kokonaisturvallisuuden mallia

Teksti: Rosa Meriläinen
Taitto: Andrea Soilander
Kuvat: Jutta Kivilompolo

Julkaisu vuosi: 2026

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry

Osoite: PL 531, 00101 Helsinki

info@kulttuurijataide.fi